

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УКРАЇНІ**

Випуск 8

Хмельницький – 2019

УДК 342.7
ББК 67.9 (4Укр)
А 84

А 84 Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. – Вип. 8. – 187 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті за матеріалами інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні». Авторами статей розкрито такі питання: конституційні права та свободи людини та громадянина; система захисту прав і свобод людини; шляхи вдосконалення законодавства України та проблеми його адаптації до правової системи Євросоюзу; питання діяльності правозахисних та правоохоронних органів в Україні.

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор); **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права (Хмельницький економіко-правовий коледж ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Андрушко А.В.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права); **Мота А.Ф.**, кандидат юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького); **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький економіко-правовий коледж ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Циганюк Ю.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»).

Рецензенти:

Дем'янова О.В., кандидат юридичних наук, доцент (м. Хмельницький)
Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (м. Київ).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(протокол № 11 від 26 листопада 2019 р.)

© Хмельницький інститут
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
© автори статей,
2019

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ

Міжнародний комерційний арбітраж є одним із значущих інститутів сучасного права, важливою формою розв'язання спорів, що виникають у зовнішньоекономічній діяльності. Історія міжнародного комерційного арбітражу істотно вплинула на його нинішній стан і тому потребує детального розгляду. Міжнародний комерційний арбітраж являє собою третейський суд, постійно діючий або спеціально створений в кожному конкретному випадку. Основна його мета – розгляд і вирішення міжнародного комерційного спору по суті. Міжнародний комерційний арбітраж створюється для вирішення спеціальної категорії справ, а саме комерційних спорів, які мають в собі іноземний елемент.

Третейський метод вирішення суперечок та арбітражна угода як його невід'ємний елемент пройшли декілька стадій історичного розвитку. Етимологія латинського терміна *arbiter* невідома. Початково це слово мало декілька значень: свідок, професор, власник [1, с.8]. З популяризацією арбітражу вживання терміна усталилося і за ним закріпилося конкретне значення – мировий суддя, посередник. Арбітром була незалежна, шанована особа, яка діяла неупереджено, виконуючи високий моральний обов'язок ухвалювати рішення щодо конкретного спору. У комерційних спорах арбітрами часто виступали знатні торговці із незаплямованою репутацією, які мали значний досвід у торгівлі і могли давати корисні поради щодо того, як краще вирішити суперечку, чи вирішували її [2, с. 45].

Відомий французький юрист Ф.Фушард зазначає, що арбітраж є «елементарним методом вирішення суперечок, оскільки він полягає у переданні їх на вирішення звичайним особам, єдина кваліфікація яких – це те, що їх було обрано сторонами» [3, с. 1, 30-31]. Досить популярною є думка, що арбітраж зародився ще до виникнення державного суду [4, с. 395]. Як зазначає В.Буробін, ідеї щодо врегулювання спорів арбітражем без втручання держави, тобто шляхом звернення до відомих і шанованих людей, стільки ж років, скільки і самій комерції [5, с. 10]. Неспроможність національних судів ефективно задовольнити бажання сторін Г.Цірат називає

«збоями», що виникають у діяльності цих судів через незбігання місця знаходження сторін спору та місця виконання контракту, місця розгляду спору та місця виконання рішення тощо [6, с. 28].

Існує думка, що міждержавний арбітраж передував арбітражеві між недержавними суб'єктами. Цьому суперечить висловлене В.Буробіним твердження про те, що третейське врегулювання спорів існує так давно, як сама комерція [5, с. 10]. А комерція зародилася значно раніше, ніж держави чи подібні до них формування почали використовувати арбітраж. Водночас беззаперечним є те, що арбітраж у різні епохи якісно різнився, а також те, що рішення арбітрів у спорах між країнами записувалися значно частіше, ніж у приватних спорах і завдяки цьому дійшли до наших днів у більш надійних джерелах. За такої ситуації доцільно скористатися неформальним підходом, тобто сприймати перші ознаки подібності до сучасного арбітражу як такі, що відповідають основним принципам арбітражу сьогодення.

Про історію арбітражу висловився і відомий французький науковець Р.Давид. Він вважав, що арбітраж у минулому сприймався переважно як інститут миру, основним завданням якого було не гарантувати верховенство права, а, ймовірно, підтримувати гармонію між персонами, яким доводилося співіснувати. В деяких випадках правила і процедури, забезпечені правом, були надто жорсткими. Законодавці були готові надати силу арбітражній угоді, укладеній сторонами щодо передання суперечки арбітрові, однак лише після того, як ця суперечка уже виникла. Арбітрів часто обирали за принципом *intuitu personae*. Цей принцип означає, що певні правовідносини між сторонами встановлюються з урахуванням того, з якою особою укладається той чи інший договір. Р.Давид стверджував, що сторони довіряли арбітрам або були готові надати їм певних повноважень лише тому, що ті були родичами, спільними друзями або мудрецами, від яких очікували, що вони зможуть знайти задовільне вирішення суперечки [7, с. 29].

На сьогодні не існує єдиної думки щодо того, де зародилися арбітраж і арбітражна угода як його передумова. М.Мастил стверджує, що навіть з історичних джерел неможливо отримати надійні статистичні відомості про випадки застосування та різновиди арбітражу, оскільки багато випадків врегулювання спорів залишилися неописаними [8, с. 43]. Відомо, що майже кожна національна правова система розвивала такий інститут права, як

третейське врегулювання спорів. На думку деяких учених, виникнення арбітражу збігається з періодом становлення держав.

В.Никифоров виокремлює п'ять етапів розвитку міжнародного комерційного арбітражу [9, с. 20]. Періодизація В.Никифорова ставить акценти на найважливіших нормативно-правових актах, які регулюють питання арбітражу загалом і арбітражної угоди зокрема, однак обмежується ХХ ст. як періодом розвитку арбітражу. На першому етапі з'являються передумови для виникнення міжнародного комерційного арбітражу, зокрема, формуються інститути, при яких з часом створюється та функціонує міжнародний комерційний арбітраж, розробляється міжнародно-правова база. На цей етап припадає створення Міжнародного конгресу торгових палат (1905), прийняття цим конгресом Бостонської резолюції (1912), в якій підкреслювалося необхідність створення міжнародних правових норм для вирішення спорів, що виникають у міжнародному обороті. Сюди ж В.Никифоров відносить створення в 1912 році Арбітражного інституту Торгової палати Стокгольма та створення Міжнародної торгової палати в Парижі у 1914 році. Другий етап – «становлення міжнародного комерційного арбітражу» – включає в себе створення при Міжнародній торговій палаті в 1923 році Міжнародного арбітражного суду, підписання Женевської конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень в 1927 році. Цей етап, на думку вченого, тривав до 50-х років ХХ століття. На третьому – «етапі вдосконалення механізму виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу» – за ініціативи Міжнародної торгової палати була розроблена Конвенція про визнання та виконання рішень іноземних арбітражів, прийнята у 1958 році у м. Нью-Йорк, до якої приєдналися багато країн. Уніфікація правил регулювання арбітражу та прийняття Типового закону ЮНСІТРАЛ про Міжнародний комерційний арбітраж (Типовий закон ЮНСІТРАЛ) у 1985 році склали основу четвертого етапу. П'ятий етап характеризується реалізацією прийнятого на попередньому етапі Типового закону ЮНСІТРАЛ у різних юрисдикціях світу.

Конкретизуючи характеристику останнього етапу, варто врахувати, що повне прийняття положень Типового закону ЮНСІТРАЛ супроводжується і неповним, спеціальним, моделюванням тих чи інших положень та інститутів права арбітражу. Виходячи з цього останній етап доцільніше визначати не як «етап реалізації», а як «етап становлення національних законів про міжнародний комерційний арбітраж», а вже в його контексті

аналізувати прийняті країнами відхилення від положень Типового закону ЮНСІТРАЛ. Проаналізувавши періодизацію розвитку міжнародного комерційного арбітражу, запропоновану В.Никифоровим, доходимо висновку, що пов'язувати зародження міжнародного комерційного арбітражу з початком ХХ століття та виокремлювати його як категорію нарівні з міжнародним арбітражем і третейським судочинством недоцільно, оскільки це не дає можливості повною мірою зрозуміти та дослідити основні принципи такого суспільно-правового явища, як урегулювання спорів альтернативними методами.

Як наслідок зростання довіри до арбітражу почали з'являтися постійно діючі суди (палати, трибунали тощо) третейського судочинства для розгляду спорів різного характеру. На думку Г.Цірат, Женевський протокол про арбітражні застереження 1923 року є першим багатостороннім міжнародно-правовим актом, присвяченим регулюванню арбітражних угод саме у сфері міжнародних комерційних відносин [6, с. 23]. Після схвалення тексту Протоколу країнами-учасницями, в 1927 році, через те, що на цей час міжнародно-правового договору щодо виконання рішень арбітражів не існувало, було підписано Конвенцію про виконання іноземних арбітражних рішень.

Для розвитку сучасного міжнародного комерційного арбітражу важливе значення мало створення Міжнародною торговою палатою у 1953 році проекту конвенції про визнання та виконання міжнародних арбітражних рішень. Конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 року містила низку недоліків і не набула широкого застосування, тим паче міжнародна громадськість визнала недоцільним зберігати розмежування предметів регулювання Протоколу 1923 року та Конвенції 1927 року. На зміну їм уже у 1958 році прийшов новий документ – Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція), який запроваджував принципово новий механізм реалізації одного з найважливіших правових інститутів міжнародного арбітражного процесу. На той час проект конвенції вчені, політики та юристи-практики сприйняли як щось «надпрогресивне» [19, с. 3]. Тритижнева конференція у штаб-квартирі Організації об'єднаних націй в Нью-Йорку завершилась схваленням тексту проекту, що послужило підставою для ухвалення рішення про відкриття конвенції для приєднання. Ця конвенція дотепер є важливою складовою міжнародної правової системи, що довела свою ефективність

тисячами успішно визнаних і виконаних рішень іноземних арбітражів у численних юрисдикціях світу. Не залишилася осторонь розвитку міжнародного арбітражного процесу і створена у 1966 році Генеральною асамблеєю ООН Комісія Організації Об'єднаних Націй з міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ). Ціллю комісії було створення більш сприятливих умов для торгівлі та усунення правових перешкод на її шляху. 28 квітня 1976 року комісія односторонньо затвердила проект Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ. До цього регламенту і сьогодні часто звертаються сторони при вирішенні міжнародних комерційних спорів, особливо у *ad hoc* арбітражах. Ще одним вагомим внеском комісії ЮНСІТРАЛ було прийняття у 1985 році Типового закону ЮНСІТРАЛ. Генеральна Асамблея ООН рекомендувала всім країнам належним чином враховувати цей типовий закон, що сприятиме виробленню єдиного підходу до права, зокрема до арбітражних процедур, а також задоволенню потреб практики міжнародного комерційного арбітражу. У 1961 році за ініціативою Європейської економічної комісії ООН було розроблено та відкрито для приєднання не менш прогресивну Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж (Європейська конвенція). Новизною цієї конвенції було те, що вона допускала усну форму арбітражної угоди, якщо право країн обох сторін дозволяло це [6, с. 26]. Отже, саме під час четвертого етапу було сформовано нормативно-правову базу для регулювання міжнародного комерційного арбітражу, зокрема щодо укладення і виконання арбітражної угоди. Саме в цей час набули розвитку національне законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, а також міжнародна арбітражна практика. Арбітраж сформувався як альтернатива національним судам при розгляді міжнародних комерційних спорів.

П'ятий етап розпочався з укладенням Конвенції про вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами 1965 року і триває дотепер. Цей етап С.Лазарєв не виокремлює. Однак вважаємо за доцільне виокремити його, адже саме після цієї події розпочався стрімкий розвиток так званого інвестиційного арбітражу – принципово нового виду арбітражу [20], згідно з яким арбітражна угода між сувереном і громадянином іншого суверена може міститися у двосторонній міждержавній угоді.

Розвиток арбітражу мав свою специфіку в кожній державі. Інтерес становить приклад розвитку третейського судочинства в Швеції, який допомагає краще зрозуміти особливості розвитку

третейського судочинства загалом. Укладена Стокгольмським арбітражним інститутом хронологія подій починається 1359 роком, тоді вперше у законодавстві Швеції з'явилися положення, які стосувалися арбітражу. У 1669 році законодавець розробив положення щодо визнання і виконання рішень третейських судів, а у 1887 році було прийнято перший закон, присвячений виключно арбітражу. У 1917 році при Стокгольмській торгово-промисловій палаті було створено Арбітражний інститут. У 1929 році Швеція підписала Женевський протокол 1923 року і Женевську конвенцію 1927 року, того ж року прийнявши новий арбітражний закон замість закону 1887 року. Стокгольмський арбітражний інститут у 1949 році розробив та прийняв новий регламент. У 1972 році Швеція ратифікувала Нью-Йоркську конвенцію. Регламент Арбітражного інституту ще двічі змінювався, щоразу набуваючи більшої системної спрямованості на вирішення міжнародних суперечок. У 1995 році був прийнятий регламент прискореної процедури розгляду справ, а 1999 рік був знаковим для арбітражу Швеції, оскільки цього року, по-перше, було прийнято новий закон про арбітраж, який замінив закон 1929 року; по-друге, арбітражний регламент ще раз зазнав суттєвих змін; по-третє, було створено спеціалізований інститут примирення на базі Стокгольмської торгово-промислової палати. Подібні схеми розвитку були характерні і для деяких інших країн Європи. Принципи, на які спирається у своїй діяльності сучасний міжнародний комерційний арбітраж, поширюються не лише на приватноправові, а й на публічні відносини. Саме таке відображення можна знайти у ч.1 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка одним з напрямів діяльності організації визначає «підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією ціллю приймати ефективні колективні заходи для відвернення та усунення загрози миру і придушення актів агресії чи інших порушень миру, і проводити мирними засобами, у відповідності з принципами справедливості і міжнародного права, врегулювання чи вирішення міжнародних спорів чи ситуацій, які можуть призвести до порушень миру». Попри те що у наведеній цитаті зрозумілою ціллю регулювання є досягнення та збереження миру серед країн-учасниць, важко не зауважити аналогії із давніми методами вирішення комерційних суперечок, а саме: превалювання принципу мирного характеру вирішення спорів над агресією та важливість справедливості незалежно від сили учасників правовідносин. Саме ж посилення на міжнародне право свідчить про важливість становлення правових

звичаїв суспільного обороту, а стосовно комерційних відносин – звичаїв торгівлі.

Роль арбітражу продовжує зростати, з кожним роком саме цим методом вирішується дедалі більше справ, хоча арбітраж, як і інші методи, має як свої переваги, так і недоліки. Арбітраж міцно вкоренився у сучасній системі вирішення спорів насамперед завдяки тому, що третейське судочинство є гуманнішим за традиційні суди, надає сторонам більшої свободи дій. Запропонований поділ історичного розвитку арбітражу на п'ять етапів дає змогу повною мірою досліджувати розвиток арбітражної угоди і третейського судочинства. Хоча з розвитком міжнародних торговельно-економічних зв'язків у ХІХ-ХХ століттях спостерігаємо і найбільш стрімкий розвиток законодавства щодо арбітражу, передумови до цього виникли ще у Стародавньому Сході, Стародавній Греції і Стародавньому Римі. З найдавніших часів можемо спостерігати появу перших нормативно-правових актів, які регулюють ті чи інші аспекти арбітражного розгляду спорів. Оскільки арбітражна угода є передумовою арбітражного розгляду спорів, то у відповідних нормативно-правових актах насамперед можемо віднайти й норми, які стосуються саме арбітражної угоди. Ті чи інші нормативно-правові акти слід оцінювати з урахуванням історичного контексту. Такий історичний аналіз дає змогу більш ґрунтовно дослідити нормативно-правові акти, які сьогодні регулюють розгляд спорів у порядку міжнародного комерційного арбітражу, зокрема процедуру укладення і виконання арбітражних угод. Початок розвитку третейського судочинства на території України пов'язаний з періодом Київської Русі, де найпоширенішою була форма договірною вирішення спорів за посередництва третейського суду. Поясненням цьому, крім усього іншого, може бути й наявність обов'язку сплатити високе державне мито для розгляду спорів у державних судах того часу [21, с. 37].

Попри відсутність очевидного впливу римського права у практиці судів все ж можна знайти чимало аналогій з римським правом [22, с. 6]. Третейські договори того часу здебільшого передбачали, що князі обох сторін надсилають для вирішення спорів бояр, які, не дійшовши згоди, повинні були спільно призначити ще одну ланку – третього арбітра, роль якого часто відігравали князь чи митрополит. Для врегулювання приватних спорів за часів Великого князівства Литовського існували полюбовні (термін дотепер зберігся у польській мові) та приятельські суди. Про бажання врегулювати

спір шляхом компромісу сторони повідомляли князівську канцелярію, яка призначала суддів для врегулювання суперечки. Такий спосіб призначення застосовувався досить довго, а вже з XVI століття сторони отримали право самі призначати арбітрів, а рішення арбітрів набувало сили рішення державного суду. Статут 1566 року передбачав, що у разі, якщо одна із сторін відмовляється виконувати рішення третейського суду, то інша сторона має право звернутися до земського суду за забезпеченням його виконання. Роль державних судів полягала і у тому, що вони були апеляційною інстанцією для сторони, що не погоджувалася із рішенням арбітрів. Протягом наступного періоду третейське судочинство продовжувало розвиватися та вдосконалюватися. Завершився цей період затвердженням у 1831 році Положення про третейський суд, яке, замінивши усі попередні нормативно-правові акти відповідного регулювання, достатньо чітко регулювало діяльність третейських судів.

Сьогодні в Україні успішно функціонують два постійно діючі міжнародні комерційні суди – Міжнародний комерційний арбітражний суд (МКАС) і Морська арбітражна комісія (МАК), обоє при Торгово-промисловій палаті України (ТПП України). Україна також є стороною Нью-Йоркської і Європейської конвенцій. На основі Типового закону ЮНСІТРАЛ розроблено Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Питання визнання і виконання іноземних арбітражних рішень в Україні регулюється також Розділом VIII Цивільного процесуального кодексу України. Для узагальнення судової практики 22 грудня 1999 року Пленумом Верховного Суду України (ВСУ) було прийнято Постанову «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України».

Сучасне законодавство, що стосується арбітражної угоди, також не можна вважати досконалим, воно потребує подальшого розвитку, як з розвитком суспільства потребують перегляду нормативно-правові акти, що не відповідають вимогам сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мальський М.М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. – Львів: Літопис, 2013. – 374 с.

2. Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law: institutions and procedures.* – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 395 p.
3. Fouchard P. *L'Arbitrage Commercial International.* – Dalloz, Paris 1965. – 611 p.
4. Бендевский Т. *Международное частное право* / Т. Бендевский; Перевод с македон. яз. С.Ю. Клейн. – М.: Статут, 2005. – 448 с.
5. Буробин В.Н. *Альтернативное судопроизводство или умирающий способ разрешения хозяйственных споров?* / В.Н. Буробин // *Бизнес-Адвокат.* – 2006. – №22. – С. 10.
6. Цірат Г.А. *Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб.* / Г.А. Цірат. – К.: Істина, 2002. – 304 с.
7. Rene D. *Arbitration in International Trade.* – The Hague: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985. – 482 p.
8. Mustill M. *Arbitration: History and Background, Journal of International Arbitration, Kluwer Law International, 1989. – Vol. 6. – Issue 2. – P. 43-56.*
9. Никифоров В.А. *Международный коммерческий арбитраж в системе третейских судов: История и современное состояние: Автореф. дис. канд. юр. наук.: спец 12.00.03: М. – 2002 254 с. РГБ ОД, 61:03-12/45-7.*
10. Лазарев С.Л. *Международный коммерческий арбитраж* / С.Л. Лазарев. – М.: Международные отношения, 1991. – 216 с.
11. Попков А. *Концепция международного арбитража и ее историческое развитие* / А. Попков // *Белорусский журнал международного права и международных отношений.* – 1998. – №4. – С. 27–34.
12. Roş V. *Arbitrajul comercial internaţional, Regia Autonomă «Monitorul Oficial» Bucureşti, Palatul*
13. Merrills J. *International Dispute Settlement.* – 2nd ed. – Cambridge: Grotius Publications Limited, 1991. – 416 p.
14. Кисельова Т.С. *Оспорування та примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу: порівняльно-правове дослідження* : Автореф. дис. канд. юр. наук.: спец.: 08.02.03 / Кисельова Тетяна Сергіївна; ДНУ МОНУ. – захист 23.03.03. – Донецьк, 2008. – Донецьк, 2003.
15. Оппенгейм Л. *Международное право. Т. 2. Полутом 1.* – М., 1949. – 66 с.

16.Хадсон М.О. Международные суды в прошлом и будущем / М.О. Хадсон. – М.: Гос. изд-во иностр. лит-ры, 1947. – С. 309.

17.Голубев Н.Н. Международные третейские суды XIX в. / Н.Н. Голубев. – М.: Унив. тип., 1903. – 316 с.

18.Schlochauer H. Arbitration / Encyclopedia of Public International Law – Settlement of Disputes, Vol. 1, Oxford, 1981. P – 19 seq.

19.Sanders P. The making of the Convention. Enforcing Arbitration Awards under the New York Convention. Experience and Prospects. United Nations Publication No. E.99.V2., 1999. – 52 p.

20.Мальський М. Інвестиційний арбітраж / М. Мальський// Юридична газета. – 2008. – №16. – С. 83.

21.Веселов А.В. История развития третейского суда в России / А. В. Веселов // Политология в России. – 2001. – №11/12. – С. 37.

22.Третейські суди в Україні: Ю.А. Михальський, В.П. Самохвалов, В.І. Рижий та ін. / За ред. В.П. Самохвалова, А.Ф. Ткачука. – К., 2007. – 187 с.

Д.О. Васін,
здобувач
(м. Київ)

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Успішне розслідування фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією багато в чому обумовлене чітким визначенням обставин, які підлягають встановленню під час розслідування. Криміналістика, ґрунтуючись на кримінальному процесуальному законі, положеннях кримінального права, узагальненнях передової практики розслідування, розробляє рекомендації щодо визначення кола питань, що підлягають встановленню при розслідуванні окремого виду злочинів. Використання цих рекомендацій сприяє всебічному та об'єктивному розслідуванню, а також позитивно впливає на діяльність слідчого, яка стає більш послідовною, цілеспрямованою і результативною [3, с. 43].

Розглядаючи безпосередньо визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінального провадження, слід зауважити, що в криміналістиці воно повинно

розглядатися як сукупність тих обставин, з'ясування яких визначається нормами кримінального права, кримінального процесу і матеріалами конкретного кримінального провадження [8, с. 109], адже при розслідуванні кожного виду злочину, крім загального кола обставин, зазначених у законі, може виникнути необхідність і у дослідженні інших доказових фактів, які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду справи по суті [9, с. 289].

Перелік таких обставин для окремих видів кримінальних проваджень є специфічним й залежить від ознак складу злочину. Саме тому при визначенні кола обставин, що підлягають встановленню у кожному кримінальному провадженні, на самому початку досудового розслідування доцільно користуватися формулою із семи запитань: хто, що, де, з чією допомогою, чому, як саме й коли. Надалі ж обставини потрібно встановлювати відповідно до елементів складу злочину [4, с. 148].

Аналіз практики розслідування кримінальних проваджень щодо втягнення неповнолітніх у заняття проституцією показав, що, незважаючи на значну кількість наукових публікацій та методичних рекомендацій, окремі питання дослідження обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях даної категорії, залишаються не вивченими в повній мірі, що обумовлює виникнення ряду проблем у практичній діяльності та, у свою чергу, негативно позначається на стані досудового розслідування в цілому. В зв'язку з цим, зупинимося на розгляді деяких основних обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні вказаної категорії злочинів.

Встановлення події кримінального правопорушення. Враховуючи те, що спосіб втягнення неповнолітніх у заняття проституцією включає в себе спосіб приготування, спосіб безпосереднього вчинення злочину та спосіб його приховання, при розслідуванні даної категорії кримінальних правопорушень необхідно встановлювати усі зазначені елементи, а також джерела слідової інформації кожного етапу злочинної діяльності.

З'ясування способу приготування до вчинення злочину передбачає, в першу чергу, пошук відповідей на запитання: «Які події передували моменту, з якого неповнолітня особа надала згоду займатися проституцією? Які саме дії і ким вчинялися під час підготовки до злочину?». Зокрема, обов'язковим є встановлення способу пошуку потенційних потерпілих, а також знарядь і засобів, за

допомогою яких він здійснювався, та на яких могли залишитися матеріальні чи електронно-цифрові сліди злочину (комп'ютерна техніка, з якої велася переписка; акаунти соціальних мереж або інші веб-ресурси, на яких розміщувалися оголошення; мобільні телефони та сім-картки операторів мобільного зв'язку, що використовувалися для зв'язку з потерпілими, рекламні номери телефонів і т.п.). Якщо ж пошук потерпілих відбувався за допомогою третіх осіб, необхідно встановити їх повні анкетні дані, ступінь зв'язку з потенційними потерпілими (малознайомі особи, родичі, друзі, особи, від яких неповнолітні перебувають у службовій чи іншій залежності тощо), та їх участь і роль у підготовці до вчинення злочину.

Слід зауважити, що підготовка до вчинення даного злочину, зазвичай, є тривалою, а тому важливим є встановлення не лише часу, з якого розпочалася злочинна діяльність в цілому, але й часу вчинення окремих конкретних дій, спрямованих на втягнення неповнолітніх у заняття проституцією (наприклад, розміщення оголошення у мережі Інтернет, початку переписки чи знайомства з неповнолітньою особою тощо).

В свою чергу, встановлення обставин, які характеризують спосіб втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, передбачає з'ясування конкретних дій чи бездіяльності кожної із винних осіб, спрямованих на досягнення злочинного результату, зокрема встановлення сукупності і змісту прийомів, що застосовувалися злочинцями для отримання згоди потенційних потерпілих на заняття проституцією або пригнічення чи нейтралізації їх волі з метою примушування до заняття проституцією [6, с. 59-60].

У разі, якщо згода потерпілої особи на заняття проституцією була отримана внаслідок обману, встановлюється його предмет, а саме щодо чого неповнолітньому повідомили недостовірні відомості з метою отримання його згоди на заняття проституцією, зокрема, чи мав місце обман щодо виду діяльності або ж щодо її оплати чи умов тощо. Аналогічно, у випадку застосування шантажу чи погроз, з'ясовується, що було їх предметом (погроза викриттям у поведінці, яка компрометує особу, розголошенням відомостей, які потерпілий бажав би залишити у таємниці; погроза заподіянням іншої шкоди (знищенням майна, заподіянням шкоди рідним чи близьким тощо); погроза розповсюдження неправдивих відомостей про потерпілого, здійснення на нього наклепу), а також обставини, які дозволяли сприйняти погрози як реальні, та яким способом вони

висловлювалися (усно, письмово, за допомогою технічних засобів зв'язку).

При використанні злочинцем уразливого стану неповнолітньої особи потрібно встановити, чим саме був обумовлений такий стан або ж які дії винних осіб призвели до його виникнення. Для цього потрібно отримати відповіді із закладів охорони здоров'я про те, чи перебувала неповнолітня особа на обліку в лікаря нарколога або психіатра, чи мала інші захворювання, які потребували б надання невідкладної медичної допомоги або тривалого лікування, а також з'ясувати місце та умови постійного проживання дитини, які стосунки склалися в неї з членами сім'ї та у навчальному закладі, хто і у якому розмірі забезпечував її витрати на проживання, харчування, одяг тощо.

У випадку примушування неповнолітнього до заняття проституцією із застосуванням насильства за допомогою обов'язкового призначення судово-медичної експертизи встановлюється, в чому саме воно проявлялося, наявність і механізм утворення тілесних ушкоджень; ступінь їх тяжкості; давнину тілесних ушкоджень; знаряддя та засоби, якими вони були заподіяні [5, с. 97].

При використанні злочинцем службового становища або матеріальної чи іншої залежності потерпілого встановлюється місце роботи, посада, функціональні обов'язки та повноваження злочинця, з якого часу він працює, як характеризується за місцем роботи, а також вид залежності неповнолітнього, в чому вона проявлялася, яким чином злочинець міг впливати на волевиявлення та дії потерпілої особи, які способи фізичного, психологічного, матеріального (економічного) чи організаційно-юридичного впливу мали місце, ступінь родинних, дружніх чи службових зв'язків між злочинцем та потерпілим.

Крім того, обов'язково повинна бути встановлена тривалість заняття неповнолітніми проституцією після їх втягнення в зазначену діяльність, а також особливості організації надання ними сексуальних послуг за винагороду. При цьому слід з'ясувати, де проживала особа, яка займалася проституцією (в себе вдома, у знайомих, в гуртожитку навчального закладу, за місцем постійного проживання особи, яка втягнула її у заняття проституцією, в спеціально орендованих житлових приміщеннях разом з іншими особами, які займалися проституцією); чи здійснювалася її доставка до клієнтів або ж до постійного місця, де надавалися сексуальні послуги, якщо так, то яким автотранспортом, чи змінювалися водії, або ж постійно

здійснювала перевезення одна і та сама особа, хто при цьому супроводжував неповнолітнього; кому передавалися гроші за оплату послуг; якими були види сексуальних послуг, що надавалися за винагороду; тривалість щоденного робочого часу; кількість клієнтів, їх анкетні дані, номери телефонів; чи застосовувалася система штрафів за відмову від надання сексуальних послуг, перебування в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, за інші порушення визначених та обумовлених правил поведінки; чи мали потерпілі на руках свої документи, готівкові кошти та чи могли користуватися телефоном або ж мали доступ до Інтернет-мережі.

З'ясування способу приховання втягнення неповнолітніх у заняття проституцією передбачає встановлення діянь, спрямованих на маскування злочинної діяльності та на знищення слідів злочину, а також осіб, які їх вчинили. При цьому важливо встановити, які саме методи конспірації застосовувалися злочинцями під час підготовки та при вчиненні злочину – які вигадані імена або ж прізвиська вживалися при спілкуванні між собою та при знайомстві зі сторонніми особами; чи змінювали сім-картки та мобільні телефони для організації зв'язку; чи відбувалася переписка або ж телефонні розмови за допомогою месенджерів, зчитування інформації з яких, на думку багатьох, є неможливим; чи маскувалися місця надання сексуальних послуг за винагороду під легітимний вид діяльності закладів розваг або відпочинку, інших установ чи організацій; яким чином і ким саме знищувалися або пошкоджувалися матеріальні та електронно-цифрові сліди злочину або ж їх носії; на чий рахунках переховували кошти, отримані злочинним шляхом тощо. Враховуючи те, що одним із досить поширених способів приховання даної категорії кримінальних правопорушень є здійснення протидії розслідуванню, слід встановлювати чи мав місце незаконний вплив на свідків, потерпілих, інших учасників кримінального провадження, в чому він проявлявся, а також наявність чи відсутність корупційних зв'язків організаторів злочинної діяльності з представниками правоохоронних органів.

Встановлення винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення є процесуальним вираженням таких елементів складу кримінального правопорушення як суб'єкт і суб'єктивна сторона, та передбачає необхідність встановлення:

а) хто скоїв правопорушення (оскільки кримінальна відповідальність персоніфікована, повинні бути виявлені ідентифікаційні ознаки обвинуваченого у вчиненні правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, інші відомості) та можливість нести кримінальну відповідальність (тобто досягнення певного віку, осудність);

б) наявності у нього вини – психічного ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України) [2, с. 96 – 97].

Зокрема, важливим є встановлення факту досягнення особою, яка втягнула неповнолітніх у заняття проституцією, вісімнадцятирічного віку, адже лише в цьому випадку в її діях буде наявний склад даного злочину. Враховуючи те, що втягнення неповнолітніх у заняття проституцією може бути вчинено тільки з прямим умислом (винний має усвідомлювати суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачати його суспільно-небезпечні наслідки і прагнути до їх настання), також обов'язково потрібно встановити, чи усвідомлювала доросла особа, що своїми діями втягує саме неповнолітнього у дану діяльність.

Мотивами вчинення втягнення неповнолітніх в заняття проституцією є корисливий мотив, тобто прагнення отримання прибутку, внаслідок заняття неповнолітнім проституцією, помста потерпілим, почуття особистої неприязні до них; страх, залежність від іншої особи, яка вимагає забезпечити надання їй сексуальних послуг неповнолітнім; мотиви національної, расової, релігійної ворожнечі.

Встановлення обставин, які характеризують особу обвинуваченого. В ході розслідування кримінального провадження щодо втягнення неповнолітніх в заняття проституцією необхідно встановлювати наступні обставини, що характеризують особу або осіб, які вчинили злочин:

– стать, вік, громадянство, національність, належність до політичних партій або громадських організацій (об'єднань громадян), сімейний стан, наявність дітей та інших осіб, що перебувають на утриманні;

– місце проживання (постійне, тимчасове) та реєстрації;

– місце роботи (навчання) та посада (статус);

– майновий стан, наявність у власності (законному володінні) рухомого (транспортних засобів, зброї тощо) та нерухомого майна (земельних ділянок, будинків тощо), грошей (у тому числі на

банківських рахунках), коштовностей, цінних паперів тощо; місце їх знаходження та зберігання відповідних реєстраційних (посвідчувальних, статутних) документів;

– судимість, чи погашена судимість, чи не знята судимість достроково, актом амністії або помилування;

– стан здоров'я, перебування на обліку у психоневрологічних або наркологічних диспансерах, чи наявні психічні, небезпечні інфекційні захворювання, алкоголізм, наркотична залежність;

– чи є учасником бойових дій, чи має державні нагороди;

– чи був постійним жителем місцевості, де вчинено злочин, чи мешкав або перебував у ній тимчасово; чи спеціально прибув лише для вчинення злочину;

– характеристика за місцем роботи (навчання) і проживання;

– які були відносини з потерпілим (потерпілими) до вчинення злочину;

– які були відносини з членами сім'ї, родичами, сусідами, колегами за місцем роботи [1, с. 33];

Обставини, які характеризують особу неповнолітнього потерпілого. Врахування особливостей розслідування фактів втягнення в заняття проституцією обумовлює необхідність детального вивчення особи неповнолітнього потерпілого. Загалом, алгоритм з'ясування обставин, які характеризують особу неповнолітнього, досить детально викладений у главі 38 розділу VI КПК України «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», однак він стосується осіб, які перебувають у процесуальному статусі підозрюваного або обвинуваченого. Разом з тим, ми вважаємо, що окремими із вказаних положень доречно користуватися і при встановленні обставин, які характеризують неповнолітніх потерпілих, внаслідок втягнення їх у заняття проституцією.

Отже, при розслідуванні слід встановлювати наступні обставини:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при встановленні причин та умов вчинення злочину та вжиття заходів криміналістичної профілактики. При цьому встановлення віку неповнолітнього потерпілого є досить важливим моментом під час досудового розслідування, оскільки саме ця обставина суттєво впливає на кримінально-правову кваліфікацію дій винного. Для підтвердження віку неповнолітнього до кримінального провадження

необхідно долучати копії певних документів (свідоцтво про народження, паспорт, виписка з реєстрації актів цивільного стану, довідка органів Національної поліції за місцем реєстрації громадян, висновок експертизи). Визначення віку зі слів самого неповнолітнього, його родичів, педагогів та інших осіб не допускається [7].

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння та до заняття проституцією в цілому. Необхідність встановлення даної обставини обумовлена тим, що нерідко мають місце випадки, коли потерпілі самі бажали надавати сексуальні послуги за винагороду і підшукували осіб, які могли б забезпечити їм наявність клієнтів.

3) умови життя та виховання неповнолітнього. При дослідженні умов життя та виховання неповнолітнього потерпілого належить з'ясувати:

– склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

– обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього;

– зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що визначення обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, має важливе значення у практичній діяльності слідчих при розслідуванні злочинів цієї категорії, оскільки знання про них сприятиме побудові обґрунтованих слідчих версій та ефективному плануванню розслідування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баулін О. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту / О. Баулін // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 4. – С. 28–38

2. Вапнярчук В. В. Характеристика обставин предмету доказування, які підтверджують наявність головного факту /

В. В. Вапнярчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2013. – Випуск 22. – Частина II. – Том 3. – С. 93–97.

3. Васильев А. Н. Планирование расследование преступлений / А. Н. Васильев, Г. Н. Мурьюсин, Н. А. Якубович. – М. : Госюриздат, 1957. – 199 с.

4. Васильев А. Н. Следственная тактика/ А. Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.

5. Калімбет І. Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І. Л. Калімбет. – Одеса, 2017. – 211 с.

6. Методика расследования торговли людьми : учебное пособие / [А. А. Хамдамов, О. А. Камалов, У. Э. Расулев и др.]. – Т. : Академия МВД Республики Узбекистан, 2015. – 225 с.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх» : від 16.04.2004, № 5 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>

8. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. В. Пясковський. – К., 2004. – 225 с.

9. Сорока С. О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів [Електронний ресурс] / С. О. Сорока // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. – С. 287–291 – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>. – Назва з екрану.

А.А. Волошин,
магістрант 2 року навчання
(м. Хмельницький)

Об'єкт у сфері запобігання та протидії корупції

Об'єкт правовідносини у сфері запобігання та протидії корупції – це те, на що спрямовані суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів правових відносин, або те, з приводу чого складається саме

правове відношення. Як об'єкт правових відносин можуть виступати різноманітні матеріальні і нематеріальні явища, блага.

Об'єкт правопорушення – це охоронювані правом явища навколишнього світу або суспільні відносини, на які направлено протиправне діяння.

Об'єктом правопорушення можуть виступати соціальні та особистісні цінності, яким протиправним діянням завдається шкода.

Об'єкт правопорушення слід відрізнити від предмета правопорушення.

Предмет правопорушення - це річ або інше благо (наприклад, інформація), яка була вилучена, пошкоджено, знищено або захоплено в процесі вчинення правопорушення [1].

Об'єкт злочинного посягання, як елемент його матеріальної (криміналістичної) структури, являє собою матеріальну систему, на яку направлено діяння. Виділенню об'єкта сприяє його властивість формувати сліди при скоєнні злочину. В ході розслідування ці сліди можуть бути виявлені, зафіксовані, досліджені і вилучені.

Як відомо, об'єкт злочину є системоутворюючим поняттям Особливої частини КК і є підставою об'єднання злочинів в розділі і глави кодексу. Об'єкт злочину - це охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага, на які зазіхає особа, яка вчиняє злочин, і яким в результаті вчинення злочинного діяння заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода. При такому уточненні кваліфікуючих ознак, а також на підставі всього вищесказаного, можна зробити висновок про те, що, відображаючи реальне різноманіття різних корупційних злочинів, законодавець врахував їх найбільш характерні ознаки, надавши в той же час правозастосовцю повноваження по ретельному дослідженню всього комплексу необхідних аспектів для їх правильної кримінально-правової кваліфікації.

Одним з важливих чинників даного процесу є подальше вдосконалення боротьби з корупційними злочинами на основі узагальнення та аналізу практики [2; с. 22-23].

Отже, об'єктом у сфері запобігання та протидії корупції є корупційне правопорушення.

Відповідно до абз. п'ятого ст. 1 Закону «Про запобігання корупції», специфічними ознаками корупційного правопорушення є те, що:

- 1) воно містить ознаки корупції;

2) воно вчинене певним суб'єктом – особою, зазначеною в ст. 3 Закону;

3) за нього законом встановлено юридичну відповідальність певного виду – кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Якщо друга й третя з названих ознак майже не потребують пояснень, то для відповіді на питання про те, чи містить діяння ознаки корупції, слід здійснити аналіз (розклад) поняття «корупція», яке міститься в ст. 1 Закону «Про запобігання корупції».

Застосування цього наукового методу дає можливість установити наявність трьох форм корупції та ознак кожної з них.

Але перед цим слід згадати, що відповідно до абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Проте, це визначення треба не просто читати, а розбирати на ознаки. Отже, перша форма корупції – це використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей, метою якого є одержати неправомірну вигоду. Суб'єкт – особа, зазначена в ст. 3 Закону.

Друга форма – прийняття неправомірної вигоди або прийняття її обіцянки/ пропозиції для себе чи інших осіб. Мета і суб'єкт ідентичні з першою формою.

Третя форма – Обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, мета – Схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Друга й третя форми корупції є двома сторонами одного і того ж явища. Однак «хабарника» не обвинувачують у змові з «хабародавцем», а останнього – у співучасті з першим[4; п.32].

Використання особою наданих службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей означає вчинення будь-яких дій (у т.ч. прийняття рішень) чи втримання від вчинення будь-яких дій

(умисна бездіяльність) під час виконання нею своїх службових обов'язків[5; с. 294].

Як впливає із зазначеного вище, невід'ємними ознаками корупції є, з одного боку: використання службових повноважень чи відповідних можливостей як форма діяння; неправомірна вигода як предмет, засоби або мета,— а з іншого: обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди як форма діяння або його предмет; використання службових повноважень та відповідних можливостей як мета. Скажімо, при наданні неправомірної вигоди умисел особи повинен мати зв'язок із наслідком, а саме дією публічної службової особи або відмовою від дій; утім, чи діяла ця особа фактично, чи утрималася від дій, як її просили, не суттєво [4; п.34].

Відсутність будь-якої з обов'язкових ознак корупції означає відсутність корупційного правопорушення. Так, якщо:

- особа не усвідомлювала факт отримання нею, у т.ч. через посередників, неправомірної вигоди, то відповідно до ст. 24 КК у її діянні відсутній умисел;

- особа використала службові повноваження не з метою одержати неправомірну вигоду (а виключно з мотивів особистої помсти, ревнощів тощо),— то відсутня ознака мети;

- особа не використала свої службові повноваження, — то відсутня ознака діяння.

Потрібно розрізняти між собою поняття «корупційне правопорушення» і «правопорушення, пов'язане з корупцією». Специфічними ознаками останнього є те, що:

1) воно не містить ознак корупції;

2) воно порушує встановлені Законом «Про запобігання корупції» (але не іншим законом) вимоги, заборони та обмеження;

3) воно вчинене особою, зазначеною в ст. 3 вищезгаданого Закону;

4) за нього законом встановлено юридичну відповідальність певного виду – кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Наведеним ознакам відповідають певні адміністративні правопорушення, передбачені КАП (див. розділ 4 книги).

Злочинами, пов'язаними з корупцією, є злочини, передбачені статтями 366-1 («Декларування недостовірної інформації») і 368-2 («Незаконне збагачення»), а також статтями 159-1 («Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії

(блоку)), 160 («Підкуп виборця, учасника референдуму») і 370 («Провокація підкупу») КК.

Ключовим критерієм, який відрізняє ці два поняття, є наявність чи відсутність ознак корупції у відповідному діянні. Саме тому, наприклад, декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК) є правопорушенням, пов'язаним з корупцією, але не корупційним правопорушенням. Корупційне правопорушення, як зазначено прямо в Законі, не може тягнути за собою адміністративну відповідальність, а тільки кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Корупційні правопорушення і правопорушення, пов'язані з корупцією, схожі також тим, що мають низку спільних правових наслідків – їх вчинення відповідно до Закону «Про запобігання корупції» має наслідком:

- неможливість для особи бути призначеною на певні посади (наприклад, на посаду члена НАЗК, уповноваженої особи особа, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми юридичної особи) – статті 5, 64;

- обов'язок посадових та службових осіб невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції в діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи, вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами – ст. 61;

- відсторонення від виконання службових повноважень – ст. 65;

- внесення відомостей про осіб, яких притягнуто до відповідальності, до ЄДРОКП, з наступним їх оприлюдненням – ст. 59.

Низка інших правових наслідків передбачена й іншими законами.

Поняття «корупційне правопорушення» слід відмежовувати від поняття «корупційний злочин», яке у формі переліку наведено в примітці до ст. 45 КК.

На жаль, цей перелік не збігається з підслідністю, визначеною в ст. 216 КПК для спеціальних антикорупційних органів, зокрема НАБ. Але основна його вада (як і вада переліку, що міститься в ст. 216 КПК) – у його суперечності поняттю корупційного правопорушення.

Поняття «корупційне правопорушення» має значення для застосування Закону «Про запобігання корупції», а поняття

«корупційний злочин» – для застосування КК. Якщо ці поняття зустрічаються в інших законах (зокрема у КПК), то, аби не створювати колізії, їх треба розуміти так, як вони визначені, відповідно, у цьому Законі й у КК [6; с. 194].

У законодавстві не існує чіткого й вичерпного переліку корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією. Перелік корупційних злочинів, наведений у примітці до ст. 45 КК, як показано вище, є неточним і неповним.

Слід визнати, що корупцію не завжди можна пояснити кримінально-правовою мовою. Причина полягає в тому, що корупція настільки швидко поширюється й «адаптується» до змін в різних сферах життєдіяльності суспільства, що законодавець просто не встигає віднаходити ефективні нормативні важелі в стриманні цього процесу. При цьому практика антикорупційної експертизи засвідчує, що законодавець навмисно допускає корупційні технології. Це наводить на думку, що законодавець переслідує тут свої інтереси, і сам втягується у корупційну діяльність, знижуючи ефективність законодавчої норми у запобіганні корупції.

Крім корупційних злочинів, корупційним правопорушенням може бути визнано дисциплінарний проступок особи, указаної в ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», який містить ознаки корупції, але за який не передбачено кримінальної відповідальності. Це також впливає з визначення корупційного правопорушення в ст. 1 Закону.

Для правильного розуміння центральних понять Закону «Про запобігання корупції», а саме понять «корупція» і «корупційне правопорушення», має значення правильне визначення змісту поняття «неправомірна вигода» (абз. сьомий ст. 1 цього Закону).

Зміст поняття «неправомірна вигода» визначають дві обов'язкових ознаки, відповідно до яких:

- 1) предметом можуть бути лише:
 - грошові кошти та інше майно;
 - переваги, пільги й послуги;
 - нематеріальні активи;
 - будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру;
- 2) їх обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Таким чином, предметом неправомірної вигоди може бути будь-який ресурс обміну: капітал, товари, роботи, послуги, інформація, влада, лояльність тощо. Найширше визначення в законі

поняття неправомірна вигода практично означає і той факт, що неправомірною вигодою є також усе, що особа одержує навзамін тій неправомірній вигоді, яку вона пропонує, обіцяє чи надає [7; с. 11-24].

У структурі багатьох корупційних злочинів до даного елементу слід віднести організацію (підприємство, установа). Стосовно до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ), об'єктом злочину є конкретне ланка господарського механізму, в рамках якого виникло і розвивається злочин. Як правило, це певна організація (підприємство, установа), в деяких випадках - виробнича дільниця. У ряді випадків об'єкт злочину може охоплювати кілька підприємств і (або) установ, взаємопов'язаних в рамках виробничої діяльності.

Вивчення організації (підприємства, установи), в якій скоєно корупційний злочин, доцільно починати з найбільш загальних відомостей про неї: вид організації, її структура (наявність філій), взаємозв'язку, виробничі, технологічні та інші характеристики. Крім того, слід виділити і вивчити підструктури об'єкта. У числі підструктур можна назвати організаційну, фінансово-економічну, документальну підструктури організації (підприємства, установи).

Для деяких корупційних злочинів характерна відсутність об'єкта злочинного посягання. До таких злочинів належить, наприклад, підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст.ст. 354, 368-3692 ККУ).

Засобами вчинення злочину є матеріальні об'єкти, що сприяють досягненню злочинного результату. Даний елемент в структурі корупційних злочинів не завжди присутній. Специфіка цих злочинів як такого елемента найчастіше визначає різне. Але стосовно до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ) він володіє точною специфікою. Поширеним засобом здійснення даного виду злочинів є різного роду документи (нормативні, облікові, що засвідчують), що містять підроблення: матеріальне або інтелектуальне [8; с. 294].

Таким чином, у сенсі антикорупційного законодавства та за результатами дослідження, можна стверджувати, що за вчинення корупційних правопорушень передбачається дисциплінарна, а також кримінальна та цивільна ретроспективна відповідальність, але не адміністративна. Вичерний перелік корупційних злочинів встановлено в ст. 45 КК України, адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією – у Главі 13-А КУпАП. Крім того, відповідні

склади, наприклад «політична корупція», містяться в інших його главах. ЦК України, КзпП України та статuti державних формувань таких чітких переліків не мають. Тому у кваліфікації корупційних протиправних діянь як об'єкту, визначенні завданої ними шкоди правозастосувачі мусять відштовхуватися від розуміння законодавцем соціального явища корупції, як і у разі кваліфікації некорупційних правопорушень, але таких, що пов'язані з корупцією. Ось цю прогалину в антикорупційному законодавстві й слід усунути.

Список використаних джерел та літератури:

1. Правонарушения в сфере коррупции. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5632467/page:2/>

2. Ишимов А. Б. Уголовно-правовые меры противодействия коррупционным преступлениям: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 - Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право /А. Б. Ишимов ; Науч. рук. В. Ф. Цепелев ; Академия управления МВД России. -М.,2007. -24 с.

3. Заболотна Н.О. Конфлікт інтересів як механізм запобігання корупції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tomak.dp.gov.ua/OBLADM/tomakivka_rda.../249%20-%20KI_Dnipro.pptx

4. Пояснювальна записка до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27939&pf35401

5. Обережно, конфлікт інтересів!. – <http://захист.zp.ua/2017/07/oberezhno-konflikt-interesiv-3/>

6. Шестопалова Л. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних з корупцією. // Підприємництво, господарство і право. – № 5. – 2017. – С. 193-197.

7. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2017. – 242 с.

8. Шумак Г.А., Гучок А.Е. Матеріальна структура должностных преступлений // Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции: сб. науч. тр. / редкол.: В.М. Хомич [и др.]; Науч.-практ. центр проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Республики Беларусь. - Минск: БГУФК, - Вып. 3. - С. 290–296.

М.Б. Гарієвська,
гандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ

В Україні створені відповідні умови для забезпечення правового стану осіб, які страждають на психічні захворювання. Є достатня законодавча база, яка регламентує захист прав психічно хворих осіб. Зокрема, Закон України «Про психіатричну допомогу» чітко розмежовує права, якими користуються особи, що мають психічні захворювання. Незважаючи на те, що права та свободи цієї категорії людей закріплені на законодавчому рівні, все частіше виникає проблема щодо позбавлення фізичних осіб дієздатності на підставі психічного захворювання.

10 червня 2018 року набув чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги», ухвалений Верховною Радою 14 листопада 2017 року. Цей закон вніс зміни до деяких законодавчих актів щодо надання психіатричної допомоги, виходячи з рекомендацій Комітету ООН з прав інвалідів та цілої низки рішень Європейського суду з прав людини.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Наталія Михайленко проти України» зазначалося, що Цивільний процесуальний кодекс України не надає права недієздатній особі подавати заяву про поновлення її цивільної дієздатності. Суд зазначив, що Конвенція гарантує кожному право на подання до суду скарги, пов'язаної з його правами та обов'язками цивільного характеру. Суд зазначає, що підхід, якого дотримується національне законодавство України і згідно з яким особи, визнані недієздатними, не мають права на безпосередній доступ до суду з метою поновлення своєї цивільної дієздатності, не відповідає загальній тенденції, що панує на європейському рівні [1].

Ключовою гарантією Конвенції є те, що особа, яка примусово утримується у психіатричному закладі, повинна мати право на судовий перегляд рішення за її власним бажанням. Доступ особи, яка утримується, до суду не має залежати від доброї волі адміністрації закладу, де утримується особа, та використовуватись за розсудом його керівництва. Чинне дотепер законодавство України не передбачало можливості особи самостійно звернутися до суду про перегляд

рішення про примусове утримання в психіатричному закладі. Це безумовно порушувало Конвенцію та становило ризики потенційного звернення осіб до ЄСПЛ.

Цивільним процесуальним законодавством регламентується судовий порядок розгляду та

вирішення справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку. В юридичній літературі звертається увага на певну спрощеність процедури розгляду даних справ, а також деяку суперечливість положень законодавства, що регулює порядок розгляду та вирішення даних справ.

М. М. Ясинок вказує, що справи про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку потребують оперативного розгляду і гарантій безпеки громадян від незаконного примусового «психіатричного лікування в умовах психіатричного закладу». Гарантією такої безпеки в даному випадку може стати розширений круг осіб, які можуть брати участь у розгляді справи. Такою особою в обов'язковому порядку повинен бути адвокат [8, с. 185].

Забезпечення оперативного розгляду справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку забезпечує ч.1. ст. 341 ЦПК України в якій передбачені строки розгляду заяв у даній категорії справ. Так, заява про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку розглядається судом у такі строки з дня її надходження до суду: про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги - протягом 24 годин; про психіатричний огляд - протягом трьох днів; про надання амбулаторної психіатричної допомоги, її продовження та продовження госпіталізації - протягом десяти днів.

Справа за заявою про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію у примусовому порядку розглядається за присутності особи, стосовно якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, з обов'язковою участю прокурора, лікаря-психіатра, представника закладу з надання психіатричної допомоги, що подав заяву, та законного представника особи, стосовно якої розглядаються питання, пов'язані з наданням психіатричної допомоги.

З урахуванням стану здоров'я особи, стосовно якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, її участь у розгляді справи може відбуватися у режимі

відеоконференції з закладу з надання психіатричної допомоги, в якому перебуває така особа, про що суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі [7].

Участь та роль прокурора при розгляді справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку визначена законодавцем у ЦПК України. Прокурор є самостійним учасником провадження і не діє ні в чийх інтересах, не може відмовитись від участі в справі [3, с.114].

Не останнє значення для захисту прав і свобод осіб, що страждають на психічні розлади, в тому числі осіб, що примусово госпіталізуються до психіатричного стаціонару, мають норми, викладені в рекомендаціях консультативної асамблеї Ради Європи відносно ситуації із психічними хворобами (№ 818) від 1997 р. [5], а також в Рекомендації № R 83 (2) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам відносно правового захисту осіб, які страждають на психічні розлади, що примусово утримуються в якості пацієнтів, від 22 лютого 1983 р. [6]. Таким чином, виходячи із положень зазначених документів та практики Європейського Суду з прав людини, ст. 22 Закону України «Про психіатричну допомогу» була доповнена частиною п'ятою, в якій вказується, що особа, стосовно якої розглядається питання про надання їй психіатричної допомоги в примусовому порядку, має право на безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому законом, протягом розгляду справи в суді. У зв'язку з специфічністю стану особи, щодо якої розглядається справа у суді, доречним є надання їй правової допомоги на професійній основі тобто адвокатом. Це право гарантується ч. 11 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [4].

Обов'язковою умовою визнання особи недієздатною є проведення судово-психіатричної експертизи, організаційне керівництво якою здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я. Основним завданням експертизи є визначення психічного стану особи. Експертиза може проводитися одним експертом або комісією, це залежить від органу, який призначає процедуру. У разі розбіжності думок експертів однієї комісії, розбіжності висновків первинної та вторинної експертиз жоден із висновків не має задалегідь установлені сили.

Для визнання громадянина недієздатним замало встановити тільки діагноз. Істотне значення має встановлення ступеня змін особистості, які настали в результаті цієї хвороби. Межа між

дієздатністю і недієздатністю психічно хворого визначається юридичним критерієм. Саме він є «еталоном» для вимірювання глибини якісних змін психічної діяльності [2, с. 44].

Залежно від встановлених обставин суд ухвалює одне з таких рішень:

– про задоволення заяви, яке є або підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (якщо задоволена заява лікаря психіатра чи представника психіатричного закладу), або підставою для припинення надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (якщо задоволена заява особи чи її законного представника);

– про відмову в задоволенні заяви (якщо особі вже надавалася психіатрична допомога, це рішення є підставою для припинення її надання).

Передбачений законодавством порядок розгляду справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку створює гарантії реалізації громадянином прав, таких як право на судовий захист та на справедливий судовий розгляд, а також гарантією того, що не буде примусово поміщена до психіатричного закладу здорова особа чи людина із психічним розладом, який не супроводжується погіршенням стану і не несе в собі суспільної небезпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Case of Mikhaïlenki and others v. Ukraine (Application no. 35091/02) / Judgment of The European Court of Human Rights. Strasbourg, 30 November 2004 URL : <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-185608>

2. Комасюк І. Незаконне позбавлення дієздатності на підставі психічного захворювання/ Підприємництво, господарство і право. 2018, № 5.-С.41-46.

3. Меденцев А. Участь прокурора у розгляді судом справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. Вісник прокуратури. 2008. №6. с.109-114

4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. // ОВУ. — 2011. — № 51. — Ст. 2009.

5. Рекомендация 818 (1977) о ситуации с психическими заболеваниями: Парламентская ассамблея Совета Европы 29-я сессия от 08.10.1977 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_069

6. Рекомендації та резолюції Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/Rres&recomm.html>.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. у редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р. // ОВУ. — 2004. — № 16. — Ст. 1088; ВВР. – 2017. - № 48. - Ст.436; ОВУ. — 2018. — № 6. – Ст. 245; 246.

8. Ясинок М. М. Окремі питання правового регулювання розгляду судом справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку Університетські наукові записки. 2006. № 3-4. С. 182-186.

С.О. Глушенко,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Чотири роки тривають відчайдушні спроби повноцінно запустити антикорупційну реформу.

Деякі успіхи на цій стежі можна відзначити, це насамперед стосується створення органів правопорядку, які змогли продемонструвати непересічні досягнення в рамках своїх повноважень. Проте якщо говорити глобально, то Україна досі перебуває на “антикорупційному дні”. Більше того — періодично в це “дно” постукують топ-політики, ніби дражнячи громадян своєю безкарністю.

Безумовно, ніхто не вимагає для топ-посадовців кафкіанських переслідувань, як це сталося з головним героєм роману “Процес”, де Йозеф не розумів, за що за ним стежать, чому це утаємничене правосуддя триває рік, і під кінець історії очевидно, що його таки стратять. В Україні все навпаки, ключові фігуранти антикорупційних розслідувань чітко знають, де “спіткнулися”, за що їх переслідують у межах закону, та що їм за це, в рамках нинішньої кон’юнктури, нічого не буде. Можна сміливо стверджувати, що Закон діє, але не для всіх однаково. Спадає на гадку ще одна літературна праця світового масштабу — “Скотоферма” Джорджа Орвелла, де “всі звірі рівні, але деякі рівніші за інших”. Цими “рівнішими” і стала політична еліта

держави, яка майже 30 років насолоджується відсутністю невідворотності покарання для своєї касты.

Вони зухвало конструюють корупційні схеми, руйнують підвалини державності чи підтасовують результати публічних закупівель. При цьому впевнені — органи правопорядку й правосуддя завжди знайдуть можливість затягнути процес і, зрештою, звільнити з-під тягаря відповідальності топ-чиновників або членів їхніх сімей.

Отож реформування органів правопорядку, включно з антикорупційною реформою, стосується кількох важливих напрямів, які почали відмежовувати від старих органів. Проте на кінець 2018 року цей процес не доведений до кінця. Як наслідок, бажаних результатів не отримано, тож уже чуємо пряомолінійну й інколи односторонню критику їх за невідповідність нашим очікуванням. Національне антикорупційне бюро України не розслідує, Спеціалізована антикорупційна прокуратура саботує і “зливає”, Національне агентство з питань запобігання корупції повністю підконтрольне Адміністрації президента, Державне бюро розслідувань рівноцінно поділене за зонами впливу між “Народним фронтом” і Блоком Петра Порошенка. Все це ми чули неодноразово, але важливіше знати — як вивести реформу органів правопорядку (хочете — “антикорупційну”, суті це не змінює) з крутого піке?

Формуючи список із п’яти важливих кроків, треба поділити процес на два підпроцеси — створення інституцій та їх реформування. Паралельно має йти законодавча підтримка змін, адже без доведення цього механізму до філігранно підігнаних рухів не отримати результатів, про які мріє пересічний українець. У цьому антикорупційному механізмі, як у по-справжньому якісному годиннику, роль автопідзаведення має відігравати громадянське суспільство, а роль турбійона — міжнародні партнери. Якщо перші не даватимуть новим органам спуску й постійно вимагатимуть результатів, то другі — нівелюватимуть політичні впливи, зокрема тиск із боку керівництва держави, щоб органи правопорядку діяли прозоро й незалежно.

Згадані нижче п’ять кроків неоднакові за своєю вагою, їх можна реалізовувати в будь-якій черговості. Але саме сукупно вони дадуть змогу виконати глобальне завдання — знизити рівень корупції на всіх щаблях державного управління.

Почнемо з інституцій, адже їх простіше ідентифікувати. Першим кроком має стати ліквідація податкової поліції як одного з найбільш корумпованих органів публічної влади. Частина

повноважень податкової поліції перейде до Державного бюро розслідувань (деталізуємо нижче), але ключові функції мають бути зосереджені в демілітаризованому незалежному органі — Службі фінансових розслідувань, що стане частиною виконавчої влади. Очільника Служби призначатиме прем'єр-міністр. Звісно, президент напевно не полишатиме спроб створити залежний від нього орган — Національне бюро фінансової безпеки. Але навряд чи міжнародні партнери та громадянське суспільство погодяться на такий розвиток подій.

На додачу, щоб полегшити життя бізнесу, варто провести комплексне реформування Служби безпеки України, не зосереджуючись виключно на ліквідації підрозділу “К”. Глобальна мета — перетворити СБУ на ефективний контррозвідувальний орган, позбавивши його невластивих повноважень, відповідно до стандартів Ради Європи.

Другий крокстосується роботи Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Зазначений дует наразі досяг найвищих показників і має найбільший коефіцієнт корисної дії з-поміж усіх новостворених органів публічної влади. На кінець грудня 2018 року НАБУ і САП мають 726 проваджень у роботі, 159 особам повідомлено про підозру, 295 осіб стали обвинуваченими, 172 справи скеровано до суду і винесено 23 вироки.

Безумовно, не все так ідеально, як того хотілося на початку запуску НАБУ і САП. Щоб ці органи вдосконалити, потрібно провести такі зміни: надати право на зняття інформації з комунікаційно-транспортних мереж (так зване “прослуховування”) детективам НАБУ; ухвалити внутрішні регламенти діяльності САП, які посилять незалежність прокурорів, створити для них окрему канцелярію, а також змінити підхід до обрання наступного керівництва САП. Заходи, спрямовані на антикорупційну прокуратуру, обґрунтовуються побоюваннями щодо окремих кримінальних проваджень.

Але відступімо на два кроки назад. Пересічний українець завжди цікавиться питанням малої кількості вироків. Цьому є об'єктивні і суб'єктивні причини. Серед об'єктивних — суддівський корпус наразі недораховується близько 40% служителів Феміди, тому слухання справ триває довго; сторони захисту (адвокати) умисне затягують розгляд; суди завалюють дріб'язковими справами. Серед суб'єктивних — політичний тиск на суддів; відсутність Вищого

антикорупційного суду, де справи могли б слухатися максимально незалежно й аполітично.

Створення незалежного й ефективного Вищого антикорупційного суду має стати третім кроком задля встановлення невідворотності покарання за корупційні злочини. Його запуск умисне відтермінувало топ-керівництво держави впродовж двох років. Процес було запущено влітку нинішнього року, і вже у квітні 2019-го, як зазначено в останньому Меморандумі з МВФ у рамках нової програми на 2018—2020 роки, 35 суддів Вищого антикорупційного суду мають бути номіновані Вищою радою правосуддя і призначені президентом на відповідні посади. Важливість створення антикорупційного суду неможливо переоцінити, це одне з найбільш пріоритетних завдань.

Четвертим кроком має стати повний перезапуск усього керівництва Національного агентства з питань запобігання корупції. У рамках цього потрібно ухвалити зміни до законодавства в контексті вдосконалення механізму відбору членів НАЗК, запровадити щорічний зовнішній аудит, а також передбачити формування Громадської ради за новітніми підходами (онлайн-голосування), а не старими пострадянськими методами (установчі збори).

Крім вищезгаданого, в контексті НАЗК потрібно: повноцінно запустити систему автоматизованої верифікації електронних декларацій посадовців, надавши доступ до всіх потрібних державних реєстрів та баз даних; розпочати моніторинг способу життя посадовців; змінити порядок повної перевірки електронних декларацій у частині терміну проведення повної перевірки, пріоритетності її проведення тощо.

Відповідним законом варто запровадити порядок проведення перевірки на доброчесність публічних службовців із дотриманням стандартів прав людини. Водночас не слід забувати про посилення законодавчого захисту викривачів корупції та осіб, які розкривають інформацію про загрозу чи шкоду суспільним інтересам. Крім того, НАЗК має нарешті розпочати роботу у сфері протидії конфліктові інтересів та іншим порушенням антикорупційних обмежень.

П'ятим кроком має стати поліпшення роботи Державного бюро розслідувань як органу правопорядку, що перебрав на себе функцію слідства від Генеральної прокуратури. Логічно поцікавитися, чому в контексті антикорупційної адженди згадується ДБР. Річ у тому, що саме ДБР підслідні злочини, вчинені керівництвом НАБУ і САП. Більше того, саме на Бюро припадатиме найбільша кількість

корупційних злочинів у країні. В цьому напрямі потрібно: переформатувати процесуальних керівників у Генпрокуратурі, які скеровують розслідування слідчих ДБР, адже їх було набрано до відповідного підрозділу без конкурсу, що є порушенням вимог Закону.

Інші завдання — зміни до законодавства: усунення так званої “зовнішньої комісії” від набору кадрів у Бюро, можливість набору оперативників на посади, надання слідчим ДБР права на “прослуховування”, створення нового формату набору членів до конкурсних комісій, передача Кабмінові функції призначення директора ДБР, впровадження у Бюро інституту детективів та наділення їм повноваженнями на “прослуховування”, передача ДБР підслідності СБУ (за винятком кількох складів злочинів), визначення формату щорічного письмового звіту про діяльність ДБР тощо.

Крім п’яти вищезгаданих кроків, можна говорити про інші важливі напрями, які не стосуються інституційних змін: посилення протидії легалізації коштів, отриманих корупційним шляхом; запровадження ризик-орієнтованого підходу до виявлення підозрілих транзакцій у фінансових установах; запровадження законодавчих механізмів притягнення парламентаріїв до відповідальності за неособисте голосування, скасування обмежень у Кримінальному процесуальному кодексі на проведення слідчих дій стосовно народних депутатів України, обмеження використання політичної реклами тощо.

Але найголовнішим трендом має стати зменшення можливостей для вчинення таких злочинів. Усім — президентові, уряду, парламенту, громадянському суспільству — потрібно проводити структурні реформи, які усуватимуть передумови для вчинення корупційних правопорушень, зокрема провести тотальну приватизацію державних і комунальних підприємств, здійснити дерегуляцію, реформувати державну службу, зменшити роль контролюючих органів тощо. Вже очевидно, що самою антикорупцією ситий не будеш, треба руйнувати підвалини її виникнення й відтворення, а також — нарощувати економічний потенціал держави через збільшення ВВП у приватному секторі.

ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД

Охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави передбачені п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію». У статті 7 цього закону відповідно передбачено «Дотримання прав і свобод людини», а саме: під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації [1].

На сучасному етапі розвитку України особливе місце посідає проблема забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що являє собою найбільший інтерес і породжує безліч дискусійних питань. Яку б сферу функціонування держави і суспільства не взяли б до уваги, вона неодмінно виявить свій зв'язок – більший чи менший – з питанням про права і свободи людини і громадянина.

Питання визнання, дотримання і захисту прав і свобод людини і громадянина завжди знаходились в компетенції різних державних органів влади, оскільки це їх найважливіший конституційний обов'язок (ст. 3 Конституції України) [2]. Значну роль відведено органам внутрішніх справ, зокрема поліції, яка, вступаючи в найрізноманітніші правові відносини з громадянами, наділена у цій сфері цілим комплексом завдань і функцій (напрямків діяльності).

Йдеться про забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання у межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»).

Більше того, згідно зі ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», Національна поліція України як «центрального органу виконавчої влади, служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку». Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра

внутрішніх справ України згідно із законом. У межах своїх повноважень взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування, відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

Проведення реформування у системі правоохоронних органів зумовило активізацію звернень громадян до державних органів, зокрема до органів внутрішніх справ: вони справедливо висловлюють своє обурення фактами беззаконня та бюрократизму, посягання на власність, честь і гідність людини і громадянина.

Різноманітність суспільних відносин, що виникають у сфері діяльності поліції з охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина, визначає відмінності у: 1) складових частинах (підрозділу, організації та служби); 2) розподілі повноважень між підрозділами і службами (карний розшук, кримінальна розвідка, боротьба зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, спеціальної поліції, поліції особливого призначення); 3) формах і методах їх роботи; 4) видах діяльності (адміністративна, кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова та ін.).

Реформування Національної поліції відбувається на тлі занепаду всього спектру органів правоохоронної системи, різкого зростання кількості злочинів, дотепер немає чіткої сформованої системи забезпечення безпеки особи за особливих умов, присутні також й інші негативні процеси та чинники.

Посеред інших завдань, одразу ж першим пунктом статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. Це законодавчо визначене привілейоване становище забезпечення публічної безпеки та порядку також підсилює наукову інтерес та актуальність даного питання. Однак законодавець використовує термін «публічна безпека» не розкриваючи його змісту [3].

Визначення поняття «публічна безпека» є питанням наукових досліджень, зокрема В.Г. Фатхутдінов, провівши аналіз частотності операціоналізації та контекстуальності використання цього терміна, прийшов до висновку, що його вживання взагалі обмежене лише науковою сферою і не має свого аналогу й законодавчої закріпленості, оскільки функціонування його в чинних нормативно-правових актах України не зафіксовано [3].

Із усіх підрозділів із забезпечення публічної безпеки та порядку центральною, на нашу думку, є саме патрульна поліція, оскільки вони

є ядром всіх сил, що використовуються в забезпеченні правопорядку в державі. Формуванню підрозділів патрульної поліції в нашій державі передувала необхідність вирішення таких проблемних завдань, як: 1) підвищення якості та ефективності роботи патрульних нарядів; 2) збільшення щільності нарядів поліції; 3) підвищення рівня довіри населення до Національної поліції за рахунок підвищення авторитету її діяльності.

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», компетенцію сил органів Національної поліції можна поділити на три групи: 1) право, що сприяє безпосередньому виконанню службових обов'язків; 2) право, що сприяє опосередкованому виконанню службових прав; 3) право, що дозволяє працівникам Національної поліції реалізовувати конституційне право на державну службу [1].

До першої групи прав працівника Національної поліції слід віднести ознайомлення з документами, що визначають його права та обов'язки відповідно до посад в органах Національної поліції, ознайомлення з матеріалами своєї особової справи та право звернення до суду для вирішення суперечок, пов'язаних із державною службою.

До другої групи прав працівника Національної поліції відносяться: а) отримання в установленому порядку інформації і матеріалів, необхідних для виконання посадових обов'язків; б) відвідувати в установленому порядку для виконання посадових обов'язків підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; в) ухвалення рішень і участь в їх підготовці відповідно до посадових обов'язків г) перепідготовка (перекваліфікація) і підвищення кваліфікації за рахунок відповідного бюджету; д) внесення пропозицій щодо вдосконалення організації роботи органів Національної поліції.

Третю групу прав працівника Національної поліції складають: а) участь за своєю ініціативою в конкурсі на заміщення вакантної посади; б) право на просування по службі; в) об'єднання в професійні союзи (асоціації) для захисту своїх прав, соціально-економічних і професійних інтересів та інше; г) пенсійне забезпечення з врахуванням стажу посадової особи в органах Національної поліції; д) право на грошове забезпечення, що складається з посадового окладу, окладу за спеціальне звання, надбавки за вислугу років та специфічні умови роботи, а також премій за результатами роботи [4].

Можна запропонувати вирішення актуальних та проблемних питань компетенції органів Національної поліції у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, як комплексне рішення питання щодо

організації заходів та засобів попередження і розкриття злочинів та адміністративних правопорушень, а саме організації забезпечення публічної безпеки та порядку. У зв'язку з цим, є необхідність розширення компетенції працівників саме патрульної поліції у даній сфері.

В організаційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина правоохоронні органи, доповнюючи один одного в процесі взаємодії, утворюють систему, яка виступає ядром забезпечення порушених прав і свобод людини і громадянина. Спеціальним суб'єктом управління в організаційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина є поліція, яка створюється і функціонує як складова частина єдиної централізованої системи органів виконавчої влади у сфері внутрішніх справ, з її складовими підрозділами, організаціями та службами.

Отже, діяльність поліції у механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина важко переоцінити. Адже саме співробітники поліції обслуговують саме фактичне використання особою своїх прав і свобод, підкріплюючи і взаємно підсилюючи один одного. Завдання, функції, засоби та процедури їх реалізації стосуються фактично усіх громадян України. Це є свідченням того, що поліція за обсягом та різноманітністю регулює, контролює та здійснює дозвольні і попереджувальні функції та є диференційованим інструментом державної влади і одним з найважливіших елементів механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» /ВР України (дата звернення: 04.12.2018). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. Назва з екрану.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016.

4. Фатхутдінов В. Г. Частотність операціоналізації та контекстуальність використання терміна «публічна безпека» в Законі України «Про Національну поліцію України» (дата звернення

15.11.2018 р.) URL: <http://goal-int.org/chastotnist-operacionalizacii-takontekstualnist-vikoristannya-terminu-publichna-bezpekav-zakoni-ukraini-pro-nacionalnu-policiyu-ukraini>. Назва з екрана.

5. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877 (дата звернення: 04.12.2018). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>. Назва з екрану.

А.Ф. Гуменюк,
кандидат економічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ВДОСКОНАЛЕНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК ЧИННИК ПОВЕРНЕННЯ ОСНОВНИХ БІСНЕС-АКТИВІВ В УКРАЇНУ

Зважаючи на недосконалість вітчизняного законодавства у сфері регулювання діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та з додатковою відповідальністю, підприємці почали виводити свої активи за кордон, вказуючи на те, що українське право не відповідає реаліям розвитку корпоративних відносин і не передбачає належного їх захисту. Так, варто підкреслити, що вітчизняні нормативно-правові акти не передбачають суттєвої низки корпоративних понять, які є вживаними в бізнесі середовищі.

З огляду на цю ситуацію, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про товариства з обмеженою та з додатковою відповідальністю»[1], який став відносним початком наближення до міжнародного корпоративного законодавства. Ним впроваджено більш складну систему корпоративного управління для бізнесу, що хоче використовувати складні угоди в Україні, а не в інших юрисдикціях за кордоном. Це є кроком вперед на шляху повернення складних угод і складної структурованої організації бізнесу на території нашої країни, що на сьогодні є досить таки актуальною темою, яка обговорюється як в Україні, так і в більшості розвинених країн світу.

Розвиток бізнесу можливість його розвитку рівень залучення міжнародних інвестицій – все це є чинниками економічного розвитку держави. Прийнятий акт повинне значно покращити бізнес-клімат, створить передумови для створення нових та розвитку існуючих

підприємств, збільшить надійність захисту прав власності та забезпечить учасників ефективними механізмами запобігання та вирішення корпоративних конфліктів. Ухвалений Закон дозволить з мінімальними втратами усунути з регулятивного середовища неефективні, незбалансовані правові конструкції, які з'явилися ще на етапі становлення українського законодавства, і на існуючому етапі вже не відповідають потребам держави та учасників економічних відносин. Товариства з обмеженою відповідальністю є однією з поширеніших форм ведення бізнесу серед інших організаційно-правових форм юридичних осіб. Проте, сьогодні вказані питання регулюються на підставі застарілих положень Закону України «Про господарські товариства», який був прийнятий ще у 1991 році, та окремих норм Цивільного та Господарського кодексів України, які до того ж здебільшого суперечать одна одній, що не забезпечує належного рівня правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Дослідженням вказаного питання займаються практикуючі юристи, які є «імплементаторами» цього закону.

Правова конструкція товариства з обмеженою відповідальністю є достатньо гнучкою, щоб бути пристосованою до потреб широкого спектру підприємств, які суттєво відрізняються одне від одного такими параметрами, як кількість учасників, обсяг активів, види діяльності, кількість працюючих тощо. Саме вони є найбільш поширеними серед створених підприємств. Товариства з додатковою відповідальністю є менш поширеними, оскільки забезпечують своїм учасникам менш привабливий режим, який передбачає накладення на них додаткової відповідальності за можливі борги товариства при ліквідації. Проте, згідно чинного законодавства окремі види діяльності не можуть здійснюватись товариствами з обмеженою відповідальністю, але можуть здійснюватись товариствами з додатковою відповідальністю (страховики). Тож, правовий режим товариств з додатковою відповідальністю є тотожним правовому режиму регулювання діяльності товариств з обмеженою відповідальністю, за винятком наведеної деталі. Відповідно всі недоліки чинного законодавства які стосуються регулювання товариств з обмеженою відповідальністю, так і всі пропозиції щодо вдосконалення регулювання товариств з обмеженою відповідальністю, наведені в проекті, повною мірою стосуються і товариств з додатковою відповідальністю.

Чинне законодавство, яким регулюється діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, складається з положень Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та Закону України «Про господарські товариства», є суперечливим, фрагментарним та таким, що не відповідає сучасним вимогам щодо гнучкості та ефективності регулювання.

Серед недоліків чинного законодавства слід відзначити наступні.

Права учасників товариств або не закріплені належним чином, або позбавлені механізмів реалізації та захисту. Учасникам товариства не надається доступ до фінансових документів товариства, що не дає їм можливості вчасно виявити порушення своїх прав та зібрати необхідні докази для отримання судового захисту.

Невизначеність правового механізму виключення учасника з товариства призводить до зловживання цим правом з боку інших учасників, створення атмосфери недовіри та інтриг між учасниками.

Відсутність належного механізму контролю за діяльністю виконавчого органу та притягнення до відповідальності його членів призводить, з одного боку, до надмірного втручання учасників в управлінські процеси, а, з іншого боку, збільшення випадків, коли зухвалі зловживання менеджерів залишаються безкарними.

Відсутність механізму вчинення правочинів із заінтересованістю призводить до вилучення прибутків товариств та інвестованих учасниками коштів недобросовісними менеджерами або контролюючими учасниками, формування атмосфери взаємної недовіри між учасниками та виведення активів при перших ознаках фінансових проблем та позбавлення кредиторів будь-яких шансів отримати навіть часткове задоволення своїх вимог.

Ці та інші недоліки у правовому регулюванні товариств з обмеженою відповідальністю стримують розвиток 54 бізнесу, призводять до руйнування життєздатних підприємств у випадках відносно незначних конфліктів між учасниками, перехоплення контролю та незаконного вилучення активів, пригнічують розвиток підприємництва та інвестиційні процеси.[2]

Вдосконалення правового режиму діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та прийняття Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який відповідає кращим міжнародним стандартам регулювання корпорацій, дозволить значно покращити умови діяльності більш як п'ятсот тисяч зареєстрованих в Україні товариств з обмеженою відповідальністю та

створити привабливу альтернативу для багатьох підприємств, які сьогодні існують у надмірно обтяжливій для них організаційно-правовій формі акціонерних товариств.

Як одну з найважливіших новел можна відзначити впровадження поняття корпоративних договорів, за допомогою яких учасники можуть визначити порядок реалізації своїх прав і повноважень, умови, за якими учасник має право або зобов'язаний купити чи продати частку в статутному капіталі (її частину), а також випадки, коли саме таке право або обов'язок виникатиме. Закріплення інституту корпоративних договорів (shareholders agreement) в українському законодавстві є важливим для іноземних інвесторів, які звикли фіксувати в акціонерних угодах свої правовідносини, а також зобов'язання сторін щодо реалізації повноважень певним чином. Цей термін є вживаним в англійському праві і ним користуються і вітчизняні підприємці, проте не на вітчизняному полі. Верховний, Вищий господарський суди у своїх роз'ясненнях досить однозначно висловлювалися щодо нікчемності акціонерних угод, укладених в Україні з використанням механізмів іноземного права. Тепер, після прийняття закону, який запропонував відповідні механізми, адаптовані під українські реалії, залишається чекати на їх «визнання» зі сторони оновленого суддівського корпусу.

Прийнятий закон є таким, що передбачає захист активів учасника. Це продиктовано і правом переважної купівлі частки іншого учасника, і така ж процедура при спорах щодо частки учасника під заставою та іншими механізмами. Закон написаний під егідою міжнародних експертів та впроваджує особливості як англійського права, так і власне новели українського.

Економічна ситуація в Україні показує, що саме розвиток середнього і малого бізнесу потребує втручання, адже саме це розвиває економіку держави загалом. Тому вказаний закон має діяти як детонатор впливу на корпоративні відносини в Україні з подальшим впливом на економічні показники вцілому. Варто сподіватись, що наближене до міжнародного законодавство поверне бізнес в Україну, підприємці отримують той же спектр послуг і захисту, що і за кордоном.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>;

2. Проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та супровідні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komekpol.rada.gov.ua/documents/rndtb/73374.html>.

3. Hollier v. Rambler Motors (A.M.C.) Ltd. [1971] EWCA Civ .

4. McCutcheon v. David MacBrayne Ltd. [1964] UKHL.

Р. Т. Данилюк,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. На забезпечення реалізації цього положення Основного Закону України спрямована діяльність правоохоронних органів та органів судової влади в державі. Охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб є одним із завдань кримінального судочинства виконання якого досягається через реалізацію інших – шляхом швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винуватих та забезпечення правильного застосування Закону.

Україна спрямовує свої зусилля на приведення у відповідність до обраного демократичного курсу розвитку норм усіх без винятку галузей права. Поряд із цим, необхідність ефективної протидії злочинності зумовлює потребу в забезпеченні балансу між публічними і приватними інтересами у сфері кримінального провадження, у зв'язку з чим законодавець в якості його завдань визначає не лише захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, але й забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необгрунтованому процесуальному

примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1, с. 4].

Розкриття і розслідування злочинів, розгляд і вирішення кримінальних проваджень – це сфера кримінально-процесуальної діяльності органів досудового слідства, прокуратури та суду.

Основний зміст кримінально-процесуальної діяльності складає робота з доказами: їх формування (збирання), перевірка, оцінка, прийняття рішення і його обґрунтування. Кожний з названих елементів одні автори вважають окремими етапами доказування [2, с. 30; 4, с. 12], інші – взаємозалежними елементами даної діяльності [3, с. 298].

Слід зазначити, що терміни «елемент», «етап», «стадія» мають різне смислове навантаження, однак, враховуючи, що в літературі з кримінального процесу та криміналістики вони нерідко вживаються в одному й тому ж значенні, в окремих випадках ми умовно будемо їх вживати як тотожні.

У літературі обґрунтовано вважається, що у разі розгляду процесуального доказування в широкому розумінні як діяльності, спрямованої на отримання доказів і обґрунтування ними певних процесуальних рішень, доцільно говорити про етапи (стадії) доказування: отримання доказів (отримання певного доказу) й обґрунтування ними процесуальних рішень у кримінальному провадженні. А в разі розгляду доказування як процесу отримання конкретного доказу слід говорити про його структурні взаємозалежні та взаємовпливові елементи [4, с. 499-500]. Такий підхід, найбільш точно відбиває ґносеологічну та правову сутність кримінально-процесуального доказування.

Саме на основі використання сукупності зібраних у кримінальному провадженні доказів та керуючись при цьому законом і професійною правосвідомістю, особи, які ведуть кримінальний процес, роблять висновок про наявність чи відсутність події злочину, винуватість чи невинуватість обвинуваченого у вчиненні злочину, встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Як вбачалося з положень ст. 66 КПК України, збирання доказів може здійснюватись шляхом: 1) виклику осіб для допиту або залучення експертів для надання висновків; 2) витребування від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян предметів і документів, в тому числі проведення ревізій, за допомогою яких можна встановити обставини справи; 3) проведення

передбачених законом слідчих дій. Подавати докази можуть підозрюваний, обвинувачений та їхній захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач і їхні представники, а також будь – які громадяни, підприємства, установи та організації. Дана норма Закону була суперечливою, так як всі перераховані особи не можуть подавати докази. Подані ними фактичні дані стануть доказами тільки тоді, коли вони пройдуть відповідну процедуру оформлення особою, яка здійснює кримінальне провадження, а інколи й після перевірки їх достовірності. Тому, на наш погляд, можна було говорити лише про подання фактичних даних, а не доказів.

Слід звернути увагу на те, що в червні 2001 р. ст. 66 КПК 1960 року була доповнена ще однією нормою, яка викликала дискусію у фахівців. Цією нормою був введений ще один спосіб збирання доказів, а саме – особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, що знаходяться в їхньому провадженні, вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у справі.

Дискусійні питання викликали ті положення, що надавали прокурору або суддям давати прямі вказівки і доручення керівникам підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. На практиці ця норма фактично не застосовувалася[5].

На сьогодні, дана норма виключена з КПК, натомість збиранню доказів присвячено ст. 93, де передбачено, що сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

А обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 КПК, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, - на потерпілого.

Тобто, триває активна цілеспрямована робота по дослідженню як самої теорії в цілому, так і окремих її інститутів. У зв'язку з цим наукова розробка проблем теорії доказів була і залишається досить актуальною.

Доказування в кримінальному процесі є різновидністю соціального пізнання. Йому притаманні обидві форми пізнання: безпосереднє і опосередковане. Специфіка кримінально-процесуального пізнання полягає в складному поєднанні факторів достовірності і ймовірності у встановленні істини. Ймовірність становить собою лише один з етапів складного процесу кримінально-процесуального пізнання, а кінцевим результатом такого пізнання завжди повинна бути достовірність. З цього приводу М.С. Строгович правильно підкреслював, що ймовірність вказує лише шлях розслідування, але не вирішує наперед його результатів [6, с. 88]. Достовірність та ймовірність як поняття, якими користуються в пізнавальній діяльності, мають гносеологічний, логічний та інформаційний аспект.

В гносеологічному розумінні достовірність – це доведена і належним чином обґрунтована істина. Встановлені факти й обставини є істинними тому, що вони належним чином обґрунтовані, доведені. Істинність знання є ствердженням, а не припущенням. Ймовірність, на відміну від істинності, є кількісною характеристикою можливого існування певного факту чи явища. Отже, ймовірність означає ступінь впевненості в дійсному, істинному існуванні факту чи явища [7, с. 3-4]. Тобто, якщо мова йде про гносеологічну сутність кримінально-процесуального доказування як особливої різновидності пізнання оточуючої дійсності, необхідно ставити знак ідентичності між доказуванням і кримінально-процесуальним пізнанням.

Отже, кримінально-процесуальне доказування – це передбачена законом діяльність суб'єктів кримінального процесу по збиранню (формуванню), перевірці і оцінці доказів та їх процесуальних джерел, прийнятті на цій основі певних процесуальних рішень і наведення аргументів для їх обґрунтування (мотивації) [8, с. 3, 8].

Метою кримінально-процесуального доказування є встановлення об'єктивної істини. У кримінальному процесі об'єктивна істина носить характер абсолютної і відносної. Необхідно констатувати, що в процесі доказування одна і та ж істина може одночасно виступати і абсолютною, і відотною.

Коло обставин, які можуть мати значення для вирішення судом конкретного кримінального провадження, більш широкий. Неможливість передбачити в правовій нормі всі обставини, які можуть мати значення для правильного вирішення справи, призвела до того, що крім поняття «предмет доказування» в теорії з давніх пір оперують поняттям «обставини, що підлягають доказуванню», що

включає в себе, крім предмета доказування, також «доказові (проміжні)» і «допоміжні» факти. Неоднорідність підлягають доведенню обставин зумовила необхідність виділити серед них ті, встановлення яких складає основну мету доказування, визначає долю кримінального провадження, відмінність двох можливих у підсумку розгляду справи рішень[9].

Предмет доказування – це передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кожному кримінальному провадженні з метою його правильного вирішення. Межі доказування – це глибина пізнання обставин, що входять до предмета доказування. Суб'єктами доказування є державні органи і посадові особи, на яких законом покладено обов'язок щодо збирання, перевірки, оцінки доказів та їх процесуальних джерел, обґрунтування рішень прийнятих в ході доказування, а також інші особи, які вправі брати участь в цій діяльності [8, с. 121].

Як свідчить аналіз процесуальної літератури процес доказування традиційно складається з трьох елементів: збирання, перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел. Уявляється, що це не зовсім так. Існує четвертий самостійний елемент процесу доказування – прийняття процесуального рішення та його обґрунтування наявними у провадженні доказами.

В той же час критерії оцінки доказів потрібно відрізнити від правил їх оцінки. Кожен доказ оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення[8].

Під час доказування використовуються фактичні та правові презумпції. Преюдиція є похідною категорією від фактичної презумпції істинності. Тобто, вирок в кримінальному провадженні, що набрав законної сили, обов'язковий для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок чи постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою[12, с. 3, 8].

Необхідно констатувати, що кримінально-процесуальне доказування має здійснюватись з дотриманням не тільки правових норм, але й норм моралі. Останні дозволяють зорієнтувати правосвідомість посадових осіб, які здійснюють доказування, на систему моральних цінностей та ідеалів, сприяють визначенню моральних пріоритетів в цій діяльності.

В процесі доказування велику роль відіграє оперативно-розшукова діяльність. Оперативна інформація широко використовується в процесі розслідування злочинів як підстава для проведення слідчих дій, застосування інших заходів процесуального примусу. Однак, використання такої інформації в кримінальному процесі зумовлене таємницею джерела її одержання. В ряді випадків оперативну інформацію необхідно легалізувати, тобто із таємної, зробити її гласною, відкритою для використання в кримінальному судочинстві.

Пошук такої інформації, її процесуальне закріплення, перевірка та оцінка є тими елементами діяльності, які притаманні процесу доказування [13, с. 4-6].

Поняття доказів відноситься до числа фундаментальних категорій у кримінальному процесі. Докази є «ядром» кримінального судочинства, що приводить в дію весь механізм розслідування кримінального провадження і вони є невід'ємною його складовою. Відсутність доказів у процесі призведе до негативних наслідків, оскільки «немає доказів – немає кримінального провадження».

Процесуальні джерела доказів – це певна процесуальна форма, за допомогою якої відомості про факти залучаються до сфери кримінально-процесуального доказування.

На думку автора, правильним є підхід, що обґрунтовує так зване «двоєдине розуміння» доказу і стверджує, що доказ являє собою єдність фактичних даних і їх процесуального джерела. На сьогодні, мабуть, дане розуміння доказу є одним з найбільш розповсюджених у науковій літературі. Основоположником цієї теорії є В. Дорохов. Фактичні дані не можуть існувати самі по собі без відповідного джерела та носія. Джерело дає імпульс інформації, але не завжди утворює з нею єдність. Інформація, отримана з допустимого джерела, переноситься на процесуальний носій, який забезпечує її збереженість та перенесення у просторі й часі, можливість використання в ході судового слідства у відкритому судовому розгляді [14, с. 282].

Отже, поняття доказів у кримінальному процесі України є доволі цікавою темою для дослідження, вона містить в собі як теоретичне так і практичне значення. А це ще раз підтверджує той факт, що докази досліджувались, досліджуються і будуть досліджуватись протягом тривалого часу. На сьогодні існує низка підходів та концепцій до розуміння даного поняття, але спільного знаменника не знайдено. Ми притримуємось «двоєдиного розуміння»

поняття доказу, і вважаємо, що фактичні дані та доказування потрібно розглядати як взаємозалежні та взаємоневід’ємні поняття, і ні в якому випадку не розглядати їх окремо і тим більше не протиставляти одне одному. На наш погляд саме такий підхід забезпечить повне і об’єктивне розслідування кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи. - Рукопис. Дис. ... докт. юрид. наук 12.00.09 // Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.– 47с.
2. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. – М., 1966. – 295 с
3. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н. В. Жогин. – М., 1973. – 736 с
4. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія / М.А.Погорецький. – Х.:Арсис, ЛТД, 2007. – 576 с
5. Малюга Р.В. Доказування в кримінальному процесі: Проблеми визначення структурних елементів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Nzlubp_2013_11_71.pdf
6. Строгович М.С. Учение о материальной истине в уголовном процессе / М.С. Строгович. – М.-Л., 1947. – 276с.
7. Колесник В.А. Співвідношення пізнання і доказування в кримінальному процесі й в оперативній діяльності. // Часопис Академії адвокатури України – #11 (2’2011). – с. 1-6.
8. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. – К., 2005. – 272 с.
9. Докази в кримінальному процесі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/14423/pravo/predmet_mezhi_dokazuvannya
10. Гончаренко В.Г. Предмет доказування в кримінальному судочинстві. // Вісник адвокатури України. – 1(20) 2011. – с. 120-122.
11. Теорія судових доказів в питаннях та відповідях. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/2015101166897/pravo/kriteriyi_otsinki_dokaziv
12. Ратушна Б.П. Обставини, що не потребують доказування в цивільному процесі. // Університетські наукові записки. – 2006.– №3-4 (19-20). – с. 193-198.

13. Коваленко Е.Д. Використання оперативної інформації як підстави для застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві. – Рукопис. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 // Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2007. – 24с.

14. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар кримінально-процесуального кодексу / В.М. Тертишник. – К.: А. С. К., 2007. – 1056с.

Н.І. Джуравець,
*студентка Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(м. Хмельницький)*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності. У сучасному світі спостерігається збільшення кількості дітей з особливими потребами. У зв'язку з цим цілком закономірним і своєчасним є поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями, що забезпечує реалізацію їхніх прав на здобуття освіти. Саме отримання ними якісної освіти свідчить про успішну соціалізацію осіб з обмеженими можливостями в сучасному жорсткому світі, забезпечує їм повноцінну участь у житті суспільства та самореалізацію в різних видах професійної діяльності. Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та забезпечення доступності всіх ресурсів суспільства для осіб з особливими потребами. Продовжує формуватися і впроваджуватися нова культурна й освітня норма – створення умов для активної участі в житті суспільства для всіх громадян, що фіксує міжнародне законодавство на рівні ООН. Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу до проблем дітей, які мають відхилення в розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов для забезпечення їхньої самоактуалізації, активної участі в системі сучасних суспільних відносин.

Сьогодні все більшого розвитку набуває інклюзивна модель освіти, що базується на соціальній моделі розуміння інвалідності, яка на протигагу медичній розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, зумовлену непристосованістю оточення, а не як характеристику особистості. У 90-х роках ХХ століття активізувався рух зі створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі, який був ініційований батьками таких дітей і недержавними організаціями. Метою введення інклюзивної освіти є формування нової філософії ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення конституційних прав і державних гарантій на здобуття якісної освіти, здійснення комплексної реабілітації цієї групи дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок. Враховуючи світові тенденції розвитку освіти, необхідність розробки механізмів впровадження базової Концепції розвитку інклюзивного навчання в Україні у відповідності до основних міжнародних документів набуває досить важливого значення.

На сьогодні науковцями обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами і активно розробляються підходи до навчання і виховання їх в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення особливостей створення комфортного інклюзивного освітнього середовища має важливе значення для успішного навчання, виховання та соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Питанню інтегрованого навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку приділяли увагу численні фахівці в галузі соціальної, корекційної, спеціальної педагогіки та дефектології – це Л. Аксьонова, В. Бондар, Є. Бондаренко, М. Веденіна, М. Власова, О. Глоба, В. Григоренко, П. Горностай, Г. Іващенко, Б. Пузанов, О. Установ. В Україні окремі аспекти проблеми інтегрованого навчання висвітлюються у працях А. Колупаєвої, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, В. Тарасун, О. Таранченко, А. Шевцова. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема Ю. Богінська, В. Болдирева, В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, В. Синьов, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко присвячують свої праці дослідженням проблеми інклюзивної освіти. Значно менше досліджень присвячено вивченню питання конституційно-правові аспекти інклюзивної освіти.

З огляду на це, мета статті – проаналізувати конституційно-правові аспекти інклюзивної освіти.

Право на освіту задекларовано Конституцією України та законодавством у галузі освіти. Зокрема, статті 46, 53 Конституції України гарантують обов'язковість та доступність всіх ланок освіти: «Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам». Доступність освіти, можливість вибору навчального закладу та форми навчання гарантовано пунктом 1 статті 29 Закону України «Про освіту» та статтею 6 Закон України «Про загальну середню освіту». Із внесенням змін у 2014 році до Закону України «Про загальну середню освіту» в зазначеній статті робиться наголос на тому, що окрім зазначених раніше відмінностей громадянам України забезпечується доступність та безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах незалежно від особливостей інтелектуального, соціального і фізичного розвитку особистості. Зауважимо, що розвиток в Україні інклюзивної освіти спрямований на залучення осіб з обмеженими можливостями в освітній процес; соціалізацію в сучасному суспільстві; створення активної поведінкової установки на впевнене позиціонування себе в сучасному суспільстві; вміння перетворювати свої недоліки в достоїнства; зміна ставлення сучасного суспільства до людей з обмеженими можливостями через вищевказане залучення дітей з обмеженими можливостями в наше суспільство [3]. Передусім визначимося щодо сутності ключових понять «інклюзія», «дитина з особливими потребами» та «інклюзивна освіта». Інклюзія – це процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Дитина з особливими потребами – це не обділена долею, це, швидше, визначений спосіб життя за обставин, що склалися, який може бути дуже цікавий їй і оточуючим людям, якщо порушення розглядати в рамках соціальної концепції. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими

освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу [4]. Одним із важливих концептуальних аспектів інклюзивної освіти є принципи, на яких вона будується, зокрема це принципи виваженої педагогіки, яка передбачає, що різноманітність між людьми є природнім явищем. Розвиток осіб із обмеженими можливостями залежить від задоволення їхніх потреб у самообслуговуванні, пересуванні іншими людьми. Інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої покладено ідею про те, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів. Відповідальність і складність завдань інклюзивної освіти зумовлюють необхідність її постійних зв'язків із гуманітарними, людинознавчими, технічними науками. У методологічних зв'язках із філософією, перш за все, виділяють аксіологічний аспект, підкреслюючи необхідність ставлення до людини з обмеженими потребами як до цінності, цілісної особистості, носія індивідуальності з позитивними можливостями, об'єкта любові, піклування і захисту, забезпечення соціальної справедливості [3, с. 72]. Філософські галузі – онтологія та гносеологія важливі для інклюзивної освіти з точки зору з'ясування сутності і точного понятійно-термінологічного визначення таких явищ, як здоров'я і хвороба, норма і патологія, взаємодія біологічних і соціальних чинників у виникненні, перебігу ушкодженого розвитку та його корекції; узгодження розуміння понять, які широко вживаються: аномальність, особливі потреби, компенсація, корекція. Основний принцип інклюзії: всі діти мають навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які існують між ними. Розкриття потенційних можливостей дітей з психофізичними порушеннями залежить не стільки від форм навчання (інтернатна чи інклюзивна), хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, скільки від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного і після шкільного змісту освіти), а також від готовності педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі [2]. На сучасному етапі розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами пріоритетного значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища. Інклюзивне освітнє середовище – це навчально-виховне

середовище закладу освіти, де система освітніх послуг ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу (В. Бондар, І. Калініченко). Інклюзивна освіта при цьому виступає підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчально-виховне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями. Серед першочергових кроків у напрямі створення інклюзивного середовища вбачаються такі: відмова від стереотипних поглядів на вчителів, учнів і навчальний процес; сформувати в школі атмосферу, основу на ідеях інклюзії; розбудова школи як громади; зосередження на співпраці, а не на конкуренції; прищеплювання віри в свої сили кожному члену шкільного колективу [1; 3].

Необхідними умовами формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах є: визнання педагогом необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; адаптація навчальних матеріалів для використання по-новому, підтримуючи самостійний вибір дитини в процесі навчання у класі; використання різних варіантів об'єднання дітей у групи; налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу; використання широкого спектра занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини. Мета інклюзивного середовища – орієнтація на розвиток особистості та відповідність запитам соціального оточення і сподіванням людини [3, с. 92]. Освітнє середовище тільки тоді буде інклюзивним, коли матиме низку таких ознак:

- спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;
- наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;
- створені умови для спільної роботи дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату.

В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху. На підставі всебічного аналізу літератури з цього питання можна навести такі переваги для дітей з особливими освітніми потребами:

– в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають;

– в інклюзивному освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями;

– діти з особливими потребами навчаються за складнішою і поглибленішою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмінь і навичок перебігає ефективніше, а академічні досягнення поліпшуються;

– підсилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи. Працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, і починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного;

– дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими дітьми, які таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі [1; 4] .

Загалом серед переваг інклюзивної освіти вчені називають: формування у дитини з вадами розвитку моделі здорового повноцінного способу життя; створення умов для соціальної адаптації та найбільш повного розкриття свого потенціалу у дитини з вадами розвитку; зосередження уваги на можливостях і сильних сторонах особистості дитини; можливість усіх дітей жити разом із родиною; виховання у здорових дітей толерантності, комунікабельності, більш адекватної самооцінки, меншої агресії, вміння цінувати своє здоров'я; реальну інтеграцію та суспільну адаптацію.

Таким чином, сучасні заклади освіти повинні знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, включаючи тих, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку.

Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, запровадження організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадянами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Боднар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен // Рідна школа. – 2011. – №3. – С. 10 – 14.
2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2–5
3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія – Київ: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
4. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

С.І. Димчук,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ

Дослідження історії становлення інституту адвокатури має ключове значення для розуміння його сучасного змісту та вирішення питань його розвитку на майбутнє. Концептуально важливим при висвітленні історії становлення інституту адвокатури є дослідження його саме як частини загальнодержавних та загальносупільних процесів, що дасть змогу спрогнозувати і тенденцію сучасних змін адвокатури в умовах трансформації української держави.

Генезис розвитку правозахисної діяльності, через призму якої можна дослідити історію становлення адвокатури, на українських землях прослідковується з часів Київської Русі. Процесуальне представництво цієї епохи відображено в таких джерелах давньоруського законодавства, як Псковська судна грамота і Новгородська судна грамота [1, с. 337-338]. У тексті «Руської Правди» інститут судового представництва і захисту не розкривається [2; 24, с. 307]. Однак, як відомо, у цей період існували прототипи адвокатів, які виконували роль захисників: рідні та приятелі сторін, послухи, видоки тощо.

Слід зазначити, що на Русі інститут захисту виник не як самостійний інститут, а у зв'язку із судовим представництвом; особи, які виконували об'язки представника, одночасно виконували і роль правозаступників [3, с. 28].

Як вірно зазначає Б.В. Боярський, історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури доцільно простежувати з того часу, коли вона була організаційно оформлена й законодавчо визначена як особливий правовий інститут [4].

Ні щодо Київської Русі, ні щодо Великого князівства Литовського неможливо говорити про становлення адвокатури як інституту. Окремі автори роблять висновок, що можна говорити про його «перші зародки» [5].

Однак не можна погодитися з твердженням, що Третій Литовський Статут «зробив першу спробу закріпити і врегулювати в законодавчому порядку інститут адвокатури» [6, с. 159], оскільки третя редакція Литовського Статуту передбачала артикули, що стосуються виключно здійснення захисту в суді (артикули 57-61 IX розділу), і не містила будь-яких положень про організацію адвокатури [7].

Окремо слід відмітити, що поняття адвокатури як незалежного і самоврядного інституту не є тотожним поняттям «правозахисна діяльність» і «адвокатська діяльність». По суті, єдність вимог до здійснення певної діяльності є передвісником організації професійного правозахисного інституту.

Вперше термін «соціальний інститут» був введений англійським соціологом Г. Спенсером, який також описав різні види соціальних інститутів, в тому числі і професійний [8, с. 49].

Створенню будь-якого інституту передують історія його інституціоналізації. Інституціоналізація адвокатури – це процес трансформації соціальних відносин між особами, які здійснювали функції представництва, судового захисту та правову допомогу, в стійку форму організації спільної діяльності, взаємодії між ними. У «Права, за якими судиться малоросійський народ» вже використовується термін «адвокат», закріплені права, обов'язки і відповідальність цієї особи, але корпоративність і самоврядування все ще не об'єднують адвокатів [9].

При дослідженні історії української адвокатури слід враховувати, що сучасна територія України протягом свого історичного розвитку була розділена між різними державами, що відобразилося і на становленні інституту адвокатури. Так, на Галичині інститут адвокатури розвивався відповідно до законодавства Австрії, оскільки ці західноукраїнські землі з 1772 року по 1918 рік перебували в складі Австрії та Австро-Угорщини.

Об'єднання адвокатів в адвокатські палати було законодавчо закріплено за тимчасовим Положенням про адвокатський порядок від 16 липня 1849 року, проте фактично палати були організовані на українських землях тільки з 1862 року [10, с. 15]. Дослідники звертають увагу на детальну регламентацію положень, що стосуються організації роботи палат і президій. Так, Указом Міністерства юстиції від 18 жовтня 1901 року було затверджено розпорядок Буковинської палати адвокатів. Він складався з 23 параграфів і визначав порядок проведення зборів палати, виборів президента і членів президії, порядок внесення і розгляду питань, прийняття рішень. Свій внутрішній розпорядок мала і президія крайової палати. Він також був затверджений Міністерством юстиції 18 жовтня 1901 року і складався з 18 параграфів [11, с. 80].

Значний етап становлення адвокатури на українських землях, що входили до складу Російської імперії, пов'язаний з судовою реформою 1864 року. Відома реформа в найкоротші історичні терміни показала результати об'єднання адвокатів (присяжних повірених) в незалежну корпорацію, яка зуміла сформувати основні принципи своєї діяльності, дала світу плеяду видатних адвокатів.

Створення адвокатури у цей період відбувалося на засадах професійності, незалежності, самоврядності, поєднання в діяльності адвокатів функцій судового захисту і судового представництва, самостійності у висловленні правової позиції по справах, свободи критики дій владних структур по конкретних справах. Це особливо проявилось у так званих політичних справах, коли судові промови адвокатів були концентрованим вираженням громадської думки і сприяли розвиткові демократичних процесів, що спонукало владні структури посилити контроль за діяльністю адвокатів, обмежити гласність і змагальність судового розгляду [12].

Породжене Судовими Статутами 1864 року розуміння того, що без адвокатури та адвоката не може бути справжнього правосуддя, стало концептуальною ідеєю великої Судової реформи 1864 року. Інститут Присяжних повірених, за Судовими статутами 1864 року, організовувався як незалежна корпорація. Це проявлялося в тому, що Присяжні повірені кожного округу судової палати об'єднувалися в одне ціле їх загальними зборами і Радою. Нагляд за діяльністю присяжних повірених був покладений на ради, які обиралися присяжними повіреними з їхнього числа. Організована таким чином система управління адвокатською корпорацією забезпечувала

автономність і незалежність адвокатури від державних органів, виборність і підзвітність рад присяжних повірених.

Говорячи про стаж, який повинен був мати претендент для отримання статусу присяжного повіреного, необхідно звернути увагу на той факт, що в силу статті 203 Судових статутів для призначення на посаду члена окружного суду був потрібний стаж всього три роки на посаді не нижче секретаря окружного суду [13, с. 53].

Це, на думку дослідника Фельцана І.Ю., свідчить про те значення, яке надавали укладачі Судових статутів якості юридичної допомоги присяжними повіреними. За чинним законодавством, сьогодні трудовий стаж, що дає право претендувати на статус адвоката, знижено з 5 років по Статутах до 2 років [14, с. 51-52].

Як слушно зазначає Меланчук А.В., у сучасних умовах, особливо із врахуванням правила, закріпленого у примітці до ст. 368 Утворення судових установ про те, що «виключені з числа присяжних повірених позбавляються права вступати до стану в межах усієї держави», в адвокатуру не повинні повторно приймати тих осіб, стосовно яких кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури було прийнято рішення про позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю на підставі, передбаченій пунктами 1–4 частини другої ст. 32 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Чинний Закон про адвокатуру недостатньо захищає права особи від несумлінних адвокатів, оскільки нормами цього закону передбачена можливість повторно отримати статус адвоката тим, хто був його позбавлений [15, с.56].

Згідно статті 357 Судових Статутів присяжні повірені кожного судового округу обирали з числа присяжних повірених, хто перебував при окрузі судової палати, рада, а також голови ради і товариша голови. Компетенція рад присяжних повірених свідчить про високий рівень самоврядування в присяжного адвокатуру. К.К. Арсенєв був переконаний: «Корпорація не мислима без самоврядування, без органу, який служив би її представником. Присяжних повірених ми бачимо всюди, де введені в дію нові Судові статuti; але стан присяжних повірених є тільки там, де відкрито раду присяжних повірених» [16, с. 22-23]. В.Д. Спасович відзначав: «Де немає Ради, там немає справжньої адвокатури, а тільки її оманливе подібність» [17, с. 72].

Всупереч поширеній в юридичній літературі думку, що на території сучасної Україна діяли три ради присяжних (Харківська, Київська і Одеська), Київська рада присяжних повірених так і не була

створена. Київська судова палата до кінця 80-х рр. XIX ст. налічувала близько 500 присяжних повірених і більше 400 помічників, проте влада перешкодила утворенню такого органу органу адвокатського самоврядування [18].

В цілому, в політиці самодержавства по відношенню до самоврядування присяжних повірених в ході реалізації реформи 1864 року, можна виділити дві протилежні тенденції: обмеження демократичних засад інституту адвокатури і реформаторську тенденцію [19, с. 9]. Обмеження демократичних засад проявилось в тому, що 19 жовтня 1865 були введені тимчасові правила, згідно з якими міністр юстиції особисто ухвалював рішення про вступ в адвокатуру [20, с. 14]. Протилежний, тобто реформаторський, підхід простежується в діяльності Комісії для перегляду законоположень по судової частини під головуванням міністра юстиції Н.В. Муравйова. Так, наприклад, в 1897 році пропонувалося ввести станове самоврядування адвокатури за всієї території країни, однак необхідну підтримку даний проект не отримав.

Що стосується цього періоду зародження інституту адвокатури, то варто згадати досить вдалий вислів відомого дослідника адвокатури С. Гаврилова, який актуальний і для сучасної адвокатури: «Весь шлях адвокатури на Русі... є визнанням необхідності її існування і одночасно боротьби з нею» [21].

Корпорація присяжних повірених була ліквідована з встановленням радянської влади. Нова радянська адвокатура мала мало спільного зі своєю попередницею – присяжного адвокатурою: диктатура пролетаріату не змогла сприйняти її кращі традиції, в тому числі в сфері самоврядування.

Зміна політичної влади в Україні призвела до зміни напрямку розвитку адвокатури. Більшовицька теорія порвала з віковою традицією, відповідно до якої на правову систему накладалися етичні обмеження. Постановою «Про введення народного суду» від 4 січня 1918 року новий уряд знищив усі судові органи попереднього державного ладу та інститути, що знаходилися при них, у тому числі – присяжну і приватну адвокатури.

Загальна судова система і система революційного трибуналу були утворені Декретом про суд і Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали від 14 лютого 1919 року. Найважливішою особливістю організації захисту за зазначеним Положенням було утворення окремих колегій правозаступників і окремих колегій обвинувачів для народних судів і революційних

трибуналів. Члени перших обиралися з числа громадян, які відповідали вимогам, установленим для виборців, відповідними виконкомом Рад, та одержували заробітну плату від держави [22, с. 43].

Ідея організації адвокатури на засадах правозаступництва знайшла своє законодавче вирішення у Декреті від 17 лютого 1919 року і не піддавалася будь-яким змінам аж до 1922 року. З новою силою дискусія про засади побудови адвокатури спалахнула напередодні судової реформи 1922 року і в перші роки її проведення.

Завершення громадянської війни, перехід до нового, мирного етапу розвитку держави, до нової економічної політики зумовили широку законотворчу діяльність, перебудову судової системи, створення спеціального органу нагляду за законністю – прокуратури, а також утворення на нових засадах радянської адвокатури.

2 жовтня 1922 року було прийнято Положення про адвокатуру Української РСР, яким замість колегій правозаступників були створені нові адвокатські органи – губернські колегії захисників у кримінальних і цивільних справах. Ці колегії, на відміну від колегій правозаступників, були наділені деякими правами самоврядування. Так, після затвердження першого складу колегії захисників президією губвиконкому вони обирали свої президії, що здійснювали прийом нових членів колегії. На президію покладалося також вирішення інших питань діяльності колегії й юридичної консультації: нагляд і накладення дисциплінарних стягнень; призначення безкоштовного захисту; організація юридичних консультацій тощо.

16 грудня 1922 року ВЦВК прийняв Положення про судоустрій Української РСР, де передбачалося, що з метою забезпечення трудящих юридичною допомогою при вирішенні цивільних спорів та здійснення захисту у кримінальних справах при губернських судах (і під їхнім наглядом) діють колегії захисників. Таким чином, натомість губернських рад народних судів нагляд за діяльністю колегій покладалася на губернські суди.

До керівних органів адвокатури можна віднести загальні збори колегії, та, власне, президія колегії, які обиралися загальними зборами колегії строком на один рік. Також до повноважень колегії відносилися заслуховування звіту президії, обговорення загальних питань діяльності колегії; встановлення розміру відрахування у фонд колегії та організація юридичних консультацій.

До повноважень президії входили функції розгляду заяв про вступ у члени колегії та відрахування, нагляд і контроль за

виконанням членами колегії їхніх обов'язків та накладення дисциплінарних покарань та призначення безоплатної оборони й оборони за такою.

В 1924 році були прийняті Основи судоустрою СРСР і союзних республік. У 1925 році ж, в зв'язку з новим адміністративно-територіальним поділом були створені окружні суди (замість губернських), при яких діяли колегії захисників [23].

Конституція СРСР 1936 року встановила «право трудящих на об'єднання в громадські організації». У відповідності з ним і відбувалося об'єднання адвокатів в колегії. Формально самоврядні колегії захисників з часу їх утворення були під наглядом обласних судів, а з початку 30-х років перейшли під контроль Наркомюста.

Соціальні зміни, що відбулися в роки Радянської влади, подальші політичні події вимагали та організованого зміни адвокатури. Так, 16 серпня 1939 року постановою РНК СРСР було затверджено нове «Положення про адвокатуру СРСР» та передбачено створення юридичних консультацій. Цим Положенням встановлювалося, що колегії адвокатів утворювалися в кряях, областях, автономних республіках, не мають обласного поділу.

Ст. 14 Положення закріплювала найважливіший демократичний принцип: «всі питання, пов'язані з організацією і діяльністю колегії адвокатів, вирішуються загальним зборами членів колегії адвокатів та президією колегії адвокатів». Положенням було встановлено, що колегії адвокатів користуються правами юридичної особи.

Загальні збори колегії адвокатів повинно було скликатися не рідше двох разів на рік. Президія колегії адвокатів і ревізійна комісія обиралися таємним голосуванням строком на два роки. Президія колегії здійснювала керівництво всією діяльністю колегії, обирала зі свого складу голову, його заступника і секретаря президії.

«Положення про адвокатуру СРСР» 1939 року також передбачало організацію обласних, крайових і республіканських колегій адвокатів.

Подальше законодавство про адвокатуру союзних республік (в тому числі «Положення про адвокатуру РР ФСР» 1962 року) не тільки зберегло, але й значно розвинуло територіальний принцип організації адвокатури. Подальший розвиток цього принципу знайшов свого вираження в нових формах організації адвокатських об'єднань. Незважаючи на те, що колегії захисників формально були самоврядними і незалежними, практичними вони повністю

знаходились під впливом державних і партійних органів, які постійно втручалися в їх діяльність. У сталінський час, при пануванні таємного, закритого і письмового процесу адвокатуру доводилося працювати дуже важко. Кримінальний процес був перетворений в обов'язок відповідних органів будь-яким шляхом викрити злочинця і жорстоко покарати. Після війни багато адвокатів повернулися в свої колегії і продовжували в них свою роботу [24, с. 124].

В післявоєнний період, у 1952 році в колегіях запроваджено кодифікацію законодавства, затверджено Мін'юстом СРСР Положення про юридичні консультації колегій адвокатів, яке докладно регламентувало організацію та порядок їх роботи. Проте воно було скасовано у 1956 році з введенням Типових правил внутрішнього трудового розпорядку для адвокатів.

В 1962 році було затверджено «Положення про адвокатуру УРСР», яким було внесено ряд змін. Зокрема, загальні збори колегії адвокатів, окрім президії, також строком на два роки обирали ревізійну комісію, яка проводила систематичні перевірки фінансово-господарської діяльності президії колегії та юридичних консультацій. Було затверджено перелік видів юридичної допомоги, який включав надання порад, довідок, роз'яснень, складання заяв, скарг та інших документів, участь у судових процесах як захисників обвинувачених, представників відповідачів та інших заінтересованих осіб.

В 1962 році Верховна Рада УРСР затвердила нове «Положення про адвокатуру», яким було внесено ряд змін. Зокрема, загальні збори колегії адвокатів, окрім президії, також строком на два роки обирали ревізійну комісію, яка проводила систематичні перевірки фінансово-господарської діяльності президії колегії та юридичних консультацій. Було затверджено перелік видів юридичної допомоги, який включав надання порад, довідок, роз'яснень, складання заяв, скарг та інших документів, участь у судових процесах як захисників обвинувачених, представників відповідачів та інших заінтересованих осіб.

В 1963 році замість Міністерства юстиції УРСР створена Юридична комісія при Раді Міністрів УРСР, яка забезпечувала методичне керівництво роботою обласних колегій адвокатів. Проте у внесених в 1966 році до Положення про адвокатуру УРСР змінах і доповненнях було закріплено, що на неї покладалися керівництво та контроль за діяльністю колегій адвокатів.

Юридична комісія затверджувала кількісний склад колегій адвокатів, організовувала та проводила вибори керівних органів

колегії, затверджувала за погодженням із профспілковими органами правила внутрішнього розпорядку колегій адвокатів, видавала інструкції та інші акти з питань діяльності адвокатури тощо.

Важливим етапом розвитку радянської адвокатури стало прийняття першого і єдиного в СРСР Закону «Про адвокатуру в СРСР» 1979 року, який визначав організацію і порядок діяльності адвокатури в СРСР. Подальший розвиток законодавства про адвокатуру України зумовлений затвердженням Положення про адвокатуру УРСР 1980 р., яке надало суттєві повноваження колегіям адвокатів у самоврядуванні, здійсненні керівництва і контролю за професійною діяльністю адвокатів. Положення підкреслило особливий статус адвокатури (добровільне об'єднання осіб, які займаються адвокатською діяльністю), встановило порядок формування колегій адвокатів на території республіки. Також Положенням залишило без змін структуру органів колегії адвокатів, відновлено норму, згідно з якою президія обиралася шляхом таємного голосування, що відповідало демократичним основам організації адвокатури й забезпечувало свободу волевиявлення адвокатів, та зазначено, що президія має широкі повноваження, а її діяльність будується на основі колективності керівництва, гласності, регулярної звітності перед членами колегії, широкого залучення адвокатів до роботи президії. Разом з тим нове законодавство передбачало й повноваження органів державної влади та управління стосовно загального керівництва колегіями адвокатів. Так, Міністерству юстиції УРСР було надано право зупиняти виконання рішень загальних зборів чи постанов президії колегії адвокатів у випадку невідповідності їх чинному законодавству, встановлювати порядок надання адвокатами юридичної допомоги та оплати праці, здійснювати інші повноваження, пов'язані з загальним керівництвом адвокатурою [25, с. 50-51].

На жаль, радянська державно-правова система виключала існування суспільно-значимої адвокатури. Вона діяла в чітко окреслених фахових межах, що виключало вплив адвоката на громадську думку, його активну національну позицію. Приклад Левка Лук'яненка та його товаришів – це той виняток, що підтверджує правило. Сучасна адвокатура стала продовженням радянської адвокатури [26, с. 18]. Тому сьогодні значення та вплив адвокатів на політичні та законодавчі процеси є мізерним. Так само мізерною є роль адвокатів на забезпечення справедливого і

ефективного правосуддя, особливо в порівнянні з адвокатами європейських та інших розвинутих країн.

На нашу думку, боротьба з таким негативним пострадянським відлунням повинна сьогодні бути одним із визначальних критеріїв обрання векторів розвитку сучасної адвокатури. В даному випадку історія, особливо порівняння ролі української адвокатури на різних її етапах, повинно слугувати базисом для формування відповідних висновків при обранні моделей реформування адвокатури.

Після створення у 1989 році Союзу (Спільки) адвокатів СРСР ініціатива створення Союзу адвокатів України була підтримана майже всіма колегами адвокатів 17 грудня 1989 року на розширеному засіданні Вченої Ради Київського ГНДІ адвокатури.

Ініціативна група зі створення Спільки адвокатів України, а згодом Оргкомітет з підготовки Установчого з'їзду САУ, підготували у дуже стислий термін установчі документи і надіслали їх для обговорення у колегії адвокатів.

20-22 вересня 1990 року у м. Києві відбувся Установчий з'їзд адвокатів, на якому була утворена Спілька адвокатів України – незалежна, самоврядна організація, метою якої стало об'єднання зусиль адвокатів республіки для формування демократичної правової держави; підвищення рівня юридичної допомоги, ролі й авторитету адвокатури в суспільстві й державі; сприяння законодавчому закріпленню індивідуальної, приватної адвокатської діяльності; досягнення адвокатурою повної самостійності та самоврядування; захист професійних прав і соціальних інтересів адвокатів, їхніх честі та гідності; поширення історичних традицій української адвокатури; розвиток і поглиблення міжнародних зв'язків адвокатів [23].

На виконання рішень Установчого з'їзду адвокатів 1990 року правління Спільки утворило комісію, яка розпочала роботу над проектом першого в Україні Закону про адвокатуру. Наприкінці 1990 року концепція закону «Про адвокатуру України» і його перший варіант були підготовлені членами комісії. А на початку 1991 року почалося обговорення принципово нової концепції Закону.

У 1992 році основні положення цієї Концепції, за пропозицією САУ, були включені в затверджену Верховною Радою України Концепцію судово-правової реформи в Україні.

При розгляді законопроекту «Про адвокатуру» народні депутати піддали критиці більшість статей законопроекту. Однак 19 грудня 1992 року Закон України «Про адвокатуру» був прийнятий і введений у дію з 1 лютого 1993 року.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру» не існувало професійної асоціації адвокатів. Як зазначалося в доповіді в межах східного партнерства, незважаючи на те, що діяли добровільні об'єднання адвокатів та інші органи (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії та Вища кваліфікаційна комісія адвокатури), які виконували деякі функції асоціації адвокатів, це не заповнювало відсутність адвокатської асоціації, що не відповідало європейським загально визнаним стандартам.

На даний час певна частина науковців та адвокатів вважають за доцільне повернутись до моделі інституту адвокатури, який був передбачений законом 1992 року. При цьому, як плюси цього нормативно-правового акту, відзначають односкладність та зрозумілість його норм, просту систему органів адвокатського самоврядування (існувала лише двох ланкова вертикаль кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури), відсутність обов'язкового членства в єдиній професійній організації та обов'язку сплачувати щорічні внески тощо.

Слід зазначити, що Закон України «Про адвокатуру» регулював тільки статус адвоката, діяльність регулювалась державою. Парламентська Асамблея Ради Європи в 1995 році у своїх рекомендаціях щодо вступу України до РС рекомендувала заснувати асоціацію адвокатів на національному рівні. Так, до 2012 року у Верховній Раді було зареєстровано щонайменше 5 законопроектів про адвокатуру та адвокатську діяльність, проте усі вони були відхилені [27, с. 63].

5 липня 2012 року врешті було прийнято Закон України № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розроблений у відповідності до рекомендацій ПАРЄ та висновків Венеціанської комісії. Створення єдиної професійної організації адвокатів – Національної асоціації адвокатів України – відповідало умовам подальшого підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Законом визначено, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності.

Заснована Національна асоціація адвокатів України 17 листопада 2012 року, як найвищий орган адвокатського самоврядування України. Організація налічує більше 35 тисяч адвокатів і об'єднує усі регіональні і національні органи

адвокатського самоврядування. З моменту її заснування ми пов'язуємо сучасний період функціонування адвокатури України як правозахисного інституту.

Огляд цього періоду становлення інституту адвокатури був би не повним без цитати з виступу голови НААУ Лідії Ізовітової під час міжнародної конференції до п'ятиріччя створення першої професійної самоврядної організації адвокатури, яка відбулась 17 листопада 2017 року: «Створення Національної асоціації адвокатів України — недержавної некомерційної професійної організації, яка об'єднує всіх адвокатів України та забезпечує завдання адвокатського самоврядування – принесло очевидні переваги для всієї Української держави та її громадян. Ця реформа наблизила Україну до європейських стандартів у сфері правосуддя та перетворила конституційне право кожного на професійну правничу допомогу у реальну можливість отримати фахового і невідконтрольного державі захисника. Переконана, що розуміння відповідальності, відданість справі та цінностям професії і надалі слугуватимуть гарантією невідворотного розвитку в Україні європейського інституту адвокатури і високого рівня захисту прав громадян. Адвокати, що працювали перші п'ять років у органах адвокатського самоврядування, фактично заклали основи нової моделі управління адвокатською професією. Можна без перебільшення сказати, що їхні результати — це частина новітньої історії української адвокатури, і нею варто пишатися» [28, с. 7].

Як зазначає Святоцька В.О., формування інституту адвокатури, як самостійного суспільного інституту, основу якого склала самоорганізована професійна спільнота адвокатів, усвідомлення ними високого професійного покликання, ролі та місця адвокатської професії в юридичному житті суспільства, відбулося у середні віки і під впливом європейських традицій [29, с. 10]. Із таким історичним досвідом ми пов'язуємо і майбутнє адвокатури – подальший розвиток з урахуванням європейських традицій.

Враховуючи викладене, можна дійти до висновку, що історія становлення адвокатури України багата прикладами успішної організації діяльності цього інституту, до яких слід віднести: розуміння важливості ролі адвокатури та адвоката періоду Судових Статутів 1864 року, питання не допуску до адвокатури осіб, що дискредитували себе у такому статусі, а також більший стаж, необхідний для допуску до професії адвоката у цей же період; підкреслення значення адвокатського самоврядування, спроби

кодифікації законодавства про адвокатуру, чітка організація органів адвокатури – у радянській період; простота, зрозумілість, диспозитивність законодавства про адвокатуру – у період з 1992 року до 2012 року.

Також слід відмітити, що правозахисні можливості інституту адвокатури тісно пов'язані із його незалежністю та самоврядністю, що проілюстровано етапами його розвитку в межах історій різних держав у різні періоди. За жодних обставин України не повинна повернутись до моделі удержавлення інституту адвокатури, елементи якої чітко прослідковувались у радянській період.

Врахування як позитивного, так і негативного історичного досвіду у становленні інституту адвокатури України є обов'язковою умовою його подальшого удосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О.И. Чистякова. – М.: «Юридическая литература», 1984. – Т. 1 : Законодательство Древней Руси. – 432 с.;
2. Центр дослідження адвокатури і права. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/research-center>;
3. Блащук С.М. Судочинство та інститут захисту в Давній Русі/ Блащук С.М. // Адвокатура України історія та сучасність: матеріали круглого столу. – Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка. 2013. – 153 с.;
4. Боярський В.Б. Історія становлення адвокатури в Україні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_KAND_2007/Pravo/18843.doc.htm;
5. Святоцька В.О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.юр.наук : спец 12.00.01/ В.О. Святоцька: Львів.нац.ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2010. с. – 16;
6. Ридчик В. Становлення інституту адвокатури в Україні / В. Ридчик // Підприємство, господарство і право. – 2010. – № 4. – С. 159;
7. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. – Т. 3 : Статут Великого князівства Литовського 1588 року : у 2 кн. / за ред. С.В. Ківалова, П.П. Музиченка, А.І. Панькова. – О. : Юрид. л-ра, 2004. – Кн. 2. – 568 с.;
8. Кон И.С. История буржуазной социологии XIX – начала XX века / И.С. Кон. – М. : Наука, 1979. – 339 с.;

9. Права, по которым судится малороссийский народ. – М. : Книга по требованию, 2011. – 1065 с.;
10. Історія адвокатури України / за ред. Т.В. Варфоломєєвої, О.Д. Святоцького. – К. : Либідь, 1992. – 145 с.;
11. Никифорак М.В. Адвокатура на Буковині в період її перебування у складі / М.В. Никифорак // Адвокатура України : історія і сучасність : Матеріали Всеукраїнського круглого столу. – К. ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 78-82;
12. Галоганов А. П. Право на квалифицированную юридическую помощь при составлении жалобы в Европейский Суд по правам человека / А. П. Галоганов // Бизнес в законе. – 2011. – № 5. – С. 45–47.;
13. Российское законодательство X–XX веков [Текст]: в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1994. – Т. 8: Судебная реформа / Отв. ред. Б. В. Виленский – 1991. – 496 с.: ил. – Библиогр.: с. 463–68. – Указ.: с. 469–494;
14. Фельцан І.Ю. Історичний досвід функціонування інституту адвокатури за судовими статутами 1864 р. та сучасна реформа адвокатури / Фельцан І.Ю.// Адвокатура України : історія і сучасність : Матеріали Всеукраїнського круглого столу. – К. ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 153;
15. Меланчук А.В. Дисциплінарна відповідальність в Дореволюційній Росії за судовими статутами 1864 р. і в сучасній Україні / Меланчук А.В. // Адвокатура України : історія і сучасність : Матеріали Всеукраїнського круглого столу. – К. ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 153;
16. Арсеньев К.К. Заметки о русской адвокатуре / К.К. Арсеньев // Заметки о русской адвокатуре : статьи, речи, очерки / сост. И.В. Потапчук. – Тула : Автограф, 2001. – 456 с.;
17. Спасович В.Д. Застольные речи (1873-1901) / В.Д. Спасович. – Лейпциг : Изд. Э.Л. Каспоровича, 1903. – 104 с.;
18. Історія Харьковської адвокатури. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xoka.advokat.org.ua/histor/>;
19. Баженова У.И. Адвокатура в дореволюционной России, вторая половина XIX – начало XX в. : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; история правовых учений» / У.И. Баженова. – Нижний Новгород, 2002. – 20 с.;

20. Бакаянова Н.М. История возникновения адвокатского самоуправления на украинских землях / Н.М. Бакаянова // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. – № 3, – С. 13-20.;

21. Гаврилов С. Н. История адвокатуры в России: генезис и эволюция форм правозаступничества и судебного представительства (XV – начало XX веков). – Череповец, 2009. – С. 22.;

22. Гварамія Л. Л. Розвиток адвокатури в Україні в 1917-1920 роках // Адвокатура : минуле та сучасність : Матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. За вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 42-44.;

23. Пономаренко О. Історія адвокатури. Правовий статус адвокатури та адвокатська діяльність / О. Пономаренко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : advokatponomarenko.blogspot.com/2017/02/i.html;

24. Милятинська Д.Б. Особливості правового статусу на напрямки функціонування інституту адвокатури в УНР за часів Директорії / Д.Б. Милятинська // Адвокатура : минуле та сучасність : Матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 122-124.;

25. Гринчак Д.С. Правова регламентація і діяльність інституту адвокатури в роки «перебудови» // Адвокатура: минуле та сучасність : Матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 50-52.;

26. Андрусяк Т.Г. Адвокати та їх роль у розвитку української правової думки / Андрусяк Т.Г. // Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали круглого столу. – Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка. 2013. – 153 с.;

27. Василик І. Історія адвокатури: від римської традиції до українського самоврядування / Василик І. // Вісник НААУ. 2017. – № 12 (39). – С. 59-63.;

28. 5 років успіху НААУ // Вісник НААУ. 2017. – № 12 (39). – С. 3-7.

29. Святоцька В.О. Інститут адвокатури: становлення та розвиток : автореф. дис. . канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.О.

Святоцька ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – 17 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2010/10svoust/zip>.

Л. К. Жданкіна,
Кандидат юридичних наук, адвокат
(м. Хмельницький)

ОДНОРІДНІСТЬ ТА ЗУСТРІЧНІСТЬ ЯК УМОВИ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАРАХУВАННЯМ ЗУСТРІЧНИХ ВИМОГ

Завершення відносин цивільно-правових зобов'язань повинно відбуватися виконанням. Це класична детермінанта доктрини цивільного права, яка є базовою вихідною умовою для стабільного розвитку цивільних правовідносин. Виконання означає дотримання сторонами своїх обов'язків із максимальною реалізацією власних прав та дотримання власних інтересів. Виконання зобов'язання призводить до сталого розвитку системи суспільних відносин та підтримання правопорядку і балансу системи суспільних інтересів.

Натомість буде абсолютно неправильно вважати, що всі без виключення цивільні зобов'язання можуть завершуватися виконанням. Існує безліч підстав та причин через які дотримання зобов'язань суб'єктом цивільних відносин неможливе з цілком об'єктивних підстав, що не залежать від особи. При цьому невиконання зобов'язання не повинно розцінюватися як умисне ухилення сторони від взятих на себе обов'язків або зловживання правовими можливостями. Хоча в останньому випадку законодавець повинен захистити інтереси та права кредитора неспроможного боржника. Для таких цілей слугує інститут припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог, розвиток якого останнім часом набуває актуалізації, а практика застосування – поширення. Саме тому вимагає дослідження природа такого цивільно-правового інституту, а також механізми його реалізації, що дасть змогу уникнути проблем та суперечностей при застосуванні в практиці у випадку неспроможності боржника виконати свої обов'язки належним чином.

Не дивлячись на те, що припинення зобов'язання зарахуванням є досить поширеною практикою доктринальних досліджень з даної

проблематики не так багато. Зокрема звертають на себе увагу результати наукових пошуків таких вчених як З. Р. Барієва, В.В. Бушнев, І.С. Мітіна, П.Д. Пригуза, Т. Р. Фахретінов, І В Чайка та ін.

Метою даної статті є визначення правової природи зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення цивільного зобов'язання.

У досить спрощеному вигляді такий спосіб припинення цивільно-правового зобов'язання, як зарахування зустрічних однорідних вимог, відомий як залік і є одним із найбільш складних інститутів цивільного права, який отримав наукове обґрунтування ще в Римському праві. Залік, з точки зору спрощення цивільних правовідносин є цілком логічною формою та моделлю поведінки осіб, що мають зустрічні вимог один до одного. Навіть якщо такі вимоги мають різні обсяги. Разом з тим, саме така спрощеність та, як може здатися на перший погляд, простота в механізмі практичного застосування заліку і викликає більшість проблем.

Саме місце цього цивільно-правового інституту в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та вітчизняній цивілістичній доктрині свідчить, що це не окрема форма взаємовідносин, а спосіб припинення зобов'язання. З іншого боку, залік – є класичним випадком погашення зустрічних вимог, особливо коли таке погашення має повторюваний характер, а самі відносини стосуються наприклад взаємних розрахунків. Зарахування зустрічних однорідних вимог може цілком виправдано вважатися окремою формою відносин. Однак якщо говорити про нього як про окремий самостійний правочин, то аналіз норм ЦК України (зокрема книги п'ять «Зобов'язальне право») дає всі підстави стверджувати що законодавець такий правочин не виокремив.

З іншого боку, зарахування зустрічних однорідних вимог могло би вважатися способом виконання зобов'язання, оскільки сама семантична конструкція «зарахування» вже вказує на активну форму дії спрямовану на досягнення якоїсь мети.

Натомість, якщо досить ґрунтовно та системно проаналізувати положення ЦК України, то можна побачити, що найбільші питання, які викликає норма що міститься в ст. 601 ЦК України виникають не з приводу самого механізму відносин сторін, які втратили юридичний зв'язок у межах відносин зобов'язання та перейшли в нову якість – припинення зарахуванням, - це як раз підстави такого припинення. Суто формально підходячи к аналізу норми можна побачити, що її формулювання саме по собі і є підставою припинення: «Зобов'язання

припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги» [13].

Але насправді, норма ст. 601 ЦК України визначає лише випадок за яким відбувається зарахування зустрічних однорідних вимог при неспроможності виконання зобов'язання та його припиненні одним із сторін. Хоча сама норма і є деперсоніфікованою, тобто такою, що визначає загальний порядок та загальні засади здійснення зарахування, однак цілком логічно передбачити, що припинення зобов'язання в такий спосіб неможливе без активних дій. Навіть не дивлячись на те, що саме по собі невиконання зобов'язання або його неналежне виконання я раз то і є бездіяльністю, але такий спосіб припинення, який визначений в ст. 601 ЦК України передбачає як раз певну діяльність. Ця теза підтверджується наступним:

- ч. 1 ст. 601 ЦК України передбачає, що припинення зобов'язання відбувається в активний спосіб – передбачається вчинення певних дій;

- «зарахування зустрічних однорідних вимог» вказує на наявність певної процедури, дотримання якої і є умовою реалізації норми ст. 601 ЦК України на практиці;

- відсутність в аналізованій статті чіткої вказівки сторони зобов'язання, яка вдається до зарахування передбачає наявність певної процедури узгодження його припинення в такий спосіб.

Отже, наведене вище демонструє наявність активної фази в процесі припинення зобов'язання зарахуванням, яка власне і складає окремий правочин, навіть якщо він односторонній.

Що ж стосується доктринального визначення зарахування зустрічних однорідних вимог, то тут слід звернутися до точки зору науковців (табл. 1.), що дасть змогу розкрити сутнісне навантаження на аналізований цивільно-правовий інституту, а також визначити його складові елементи та розкрити механізм реалізації.

Таблиця 1

Автори	Зарахування зустрічних однорідних вимог – це
Дзера О.В., Кузнецова Н.С.	така підстава припинення зобов'язання, за якої припиняються зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав (не зазначений, визначений моментом витребування)
Бушнев В.В.	погашення одного зобов'язання за допомогою іншого, зустрічного
Пригуза П. Д.	угода, по якій із двох зустрічних однорідних

	вимог за предметом зобов'язання одне – менше по сумі, погашається цілком, а інше – більше по сумі – припиняється в частині, рівній меншій вимозі. Якщо обидва зобов'язання по сумі рівні, то вони цілком погашаються зарахуванням
Шевченко Я. М.	одностороння угода (правочин), яка відбувається шляхом заяви однієї сторони зобов'язання, що не виключає, а інколи навіть і передбачає укладення сторонами договору про зарахування зустрічних вимог, але укладення такого договору ґрунтується на ст. 604 ЦК України, а не на ст.ст. 601-603 ЦК України
Бевзенко Р. С., Фахретдінов Т.Р.	засіб часткового виконання боржником зобов'язань у випадку його неспроможності
Нобель П.	правочин із погашення зустрічного зобов'язання за рахунок частини власного
Фахретдінов Т.Р.	здійснювана в односторонньому порядку та така, що визнається законом, заміна боржником виконання свого зобов'язання припиненням власної однорідної вимоги до кредитора

Таким чином, зарахування зустрічних однорідних вимог може розглядатися в таких якостях:

-спосіб погашення зобов'язання, тобто його цілковитого автоматичного виконання за рахунок зустрічного зобов'язання;

-спосіб часткового виконання зобов'язання за рахунок зарахування однорідних вимог;

-спосіб припинення зобов'язання.

В цьому контексті, Мітіна І.С. зауважує, що «відносно природи зарахування найбільшу полеміку викликало питання, чи є зарахування угодою або юридичним вчинком (правочином). Більшість авторів дотримуються позиції, що зарахуванням є вольовий акт особи, і, отже, спрямований на певні правові наслідки. Тобто, зарахування є способом припинення зобов'язання без реальної передачі виконання за нього, але при цьому правовий ефект зарахування аналогічний правовому ефекту, породжуваному дійсним виконанням»[4].

Як вказують Бевзенко Р. С. та Фахретдінов Т. Р. «припинення зобов'язання зарахуванням можна розглядати в якості дії, вчинку, одностороннього правочину спираючись при цьому на класичне вчення про традиції в німецькому праві і на класифікації підстав

виникнення зобов'язань, наведені деякими російськими авторами» [2]. Слід зауважити на тому, що вітчизняне законодавство чітко не визначає суб'єкт зобов'язальних відносин, який може виступити із заявою про припинення зарахуванням. Логічно вважати, що таким суб'єктом є сторона, що до якої зобов'язання не виконується належним чином або порушується, тобто кредитор. Натомість саме формулювання ч. 1. ст. 601 ЦК України в частині диференціації строків виконання зобов'язання позбавляє однозначності дану тезу. Найбільші проблеми та суперечності виникають тоді коли строк виконання зобов'язання не встановлений договором, тобто визначається волею кредитора. В свою чергу і однозначність твердження щодо наявності виключного прав у боржника припинити зобов'язання зробивши заяву про зарахування у випадку, коли він реально оцінюючи власні можливості бачить, що його подальші дії не задовольнять вимог кредитора, тобто зобов'язання не буде виконане належним чином, але при цьому можуть настати негативні наслідки, що можуть нанести шкоди інтересам іншої сторони.

І навіть підходячи з позицій раціональності правового регулювання та логіки закону, а також враховуючи вимоги правового прагматизму питання щодо особи залишиться невирішеним, так само як і буде виникати невизначеність із способом заявлення в силу перманентності та об'єктивності можливостей настання негативних наслідків для іншої сторони зобов'язання. Така невизначеність питання щодо особи, за заявою якої припиняються зобов'язання зарахуванням однорідних зустрічних вимог, тягне за собою і дилему стосовно форми та способу вчинення такого правочину як оголошення заяви.

Правове значення заяви про припинення зобов'язання зарахуванням полягає в тому, що в той момент, коли така заява зроблена однією зі сторін автоматично припиняється саме зобов'язання, тобто правові наслідки неналежного виконання зобов'язання перестають діяти. Мова йде зокрема нарахування пені та штрафних санкцій. Так, на думку Борисової В. Г. та Спасиво-Фатєєвої І. В. «обидва зобов'язання (борг заявника перед адресатом і борг адресата перед заявником) слід вважати припиненими в момент скоєння заяви про зарахування. Оскільки в цивільному праві термін для початку нарахування пені, відсотків і суми індексації заборгованості обчислюється днями (на наступний день), за день, в який зроблено заяву про прийом, повинна бути нарахована пеня,

відсотки і сума індексації (якщо зобов'язання прострочено, і є підстави для застосування зазначених санкцій)» [12].

Стаття 601 ЦК не визначає, кому має бути зроблена така заява. «Але виходячи з приватного характеру цивільних правовідносин було б неправильним вважати, що заява повинна або може бути зроблена публічно. Це – абсолютно необхідно, оскільки зарахуванням (одностороннім правочином) припиняються два зобов'язання між двома їх сторонами: припиняється зобов'язання боржника – суб'єкта, зробив заяву про зарахування; припиняється зобов'язання боржника – суб'єкта, на адресу якого зроблено заяву про зарахування» [14].

Тут слід звернути увагу на часовий вимір відносин припинення зобов'язання зарахуванням. Справа в тому, що якщо зобов'язання вже припинені правомірно та обґрунтовано. З дотриманням належних умов та підстав зарахуванням, то відмовитися від заяви про таке припинення вже не можливо. Тобто правочин відбувся. Але при цьому слід пам'ятати, що припинення зарахуванням можливо на декількох стадіях: на стадії претензійної роботи; на позовній стадії; на стадії виконавчого провадження. Подібна часова градація свідчить про те, що припинення зарахуванням все ж таки не є способом належного виконання зобов'язання і обумовлює наявність формальних підстав звернення однією із сторін відносин зобов'язання до суду для захисту власних прав.

Отже, практична значимість припинення зобов'язання зарахуванням полягає як мінімум в двох аспектах:

- по-перше, відбувається припинення нарахуванні пені та інших штрафних санкцій після того, як однією із сторін було заявлено про припинення зобов'язання зарахуванням;

- по-друге, в процесі такого припинення є можливість перервати та позбутися так би мовити проблемних зобов'язань, виконання яких затягується в часі або здійснюється неналежним чином, що суттєво обтяжує відносини сторін. Відбувається взаємне зарахування проблемних вимог однієї із сторін і тим самим погашення зобов'язання неспроможного боржника.

Але виникає питання чи можна вважати припинення зобов'язання зарахуванням позитивною практикою правового регулювання зобов'язальних відносин як таких. Насправді припинення зарахуванням, виходячи суто зі змісту норми ст. 601 ЦК України, визначає лише умови та спосіб припинення, однак не встановлює обсяг та наслідки невиконання зобов'язання. З іншого боку обсяги зарахування зустрічних однорідних вимог передбачити

майже не можливо, оскільки досить важко чітко визначити коли саме, на якому етапі боржник повинен прибігти до зарахування і чи повинен взагалі, намагаючись виконати зобов'язання в повній мірі. Затягування з виконанням і подальше погіршення стану боржника негативно впливатиме на його спроможності виконати зобов'язання навіть частково. Крім того, може не вистачити і обсягів вимог, які можуть бути зараховані в якості зустрічного зобов'язання.

Питання корисності та значення припинення зарахування по відношенню до кредитора, щодо якого вимоги боржника невиконані в повному обсязі, на нашу думку повинно вирішуватися через подальші юридичні наслідки невиконання зобов'язання та обсягу прав і можливостей, які зберігатиме кредитор з метою досягнення первинних цілей зобов'язальних відносин.

Що ж до самої категорії – припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог – то цілком виправдано можемо стверджувати, що вітчизняний законодавець досить влучно застосував дану концепцію, яка жодним чином не передбачає погашення зобов'язання або ухилення боржника від обов'язку виконати зобов'язання в повній мірі чи понести відповідальність, навіть у випадку припинення зарахуванням.

Зауважимо також і на тому, що цивільне законодавство України допускає припинення зобов'язання зарахуванням, встановлюючи сукупність умов його здійснення, серед яких перелік зобов'язань, припинення яких зарахуванням не допускається (ст. 602 ЦК), зокрема за договором довічного утримання (догляду) та ін. При цьому у цивільному праві окреслені вимоги до зобов'язань, які припиняються зарахуванням [11]:

- вимоги сторін мають бути зустрічні, тобто такі, які впливають з двох різних зобов'язань, між двома особами, де кредитор одного зобов'язання є боржником іншого. Те саме повинно бути і з боржником. Однак Кодексом допускаються винятки: для зарахування у разі заміни кредитора (ст. 603 ЦК України), при поруці (статті 555-559 ЦК України);

- вимоги мають бути однорідними, тобто в обох зобов'язаннях повинні бути речі одного роду Частіше зарахуванням припиняються зустрічні грошові вимоги;

- необхідно, щоб за обома вимогами настав строк виконання, оскільки не можна пред'явити до зарахування вимоги за таким зобов'язанням, яке не підлягає виконанню.

Натомість Харитонов Є. О. дещо розширює та по-іншому інтерпретує умови за яких можливе припинення зобов'язання зарахуванням однорідних зустрічних вимог [10]:

- однорідність вимог (гроші, однорідні речі). При цьому слід мати на увазі, що сторони з метою проведення зарахування, своєю угодою не можуть змінювати предмет вимог (наприклад, оцінити речі в грошах або майнові права у вартісному виразі). Така штучна «однорідність» не має правового значення, і зарахування неможливе;

- зустрічність вимог. Це означає, що сторони одночасно беруть участь у двох зобов'язаннях, і при цьому кредитор за одним зобов'язанням є боржником в іншому зобов'язанні. Немає принципових перешкод до одночасного заліку кількох зобов'язань кожної зі сторін, а також до заліку одночасно зобов'язань трьох і більше учасників. Прикладом може слугувати можливість зарахування вимог боржника до фактора у договорі факторингу, заснованих на його договорі з клієнтом (ст. 1085 ЦК);

- «дозрілість» («готовність») вимог. Необхідно, щоб строк виконання зобов'язань або вже настав, або був визначений моментом запитання, або щоб термін не був вказаний взагалі, тобто виконання можна вимагати в будь-який момент;

- ясність або безспірність вимог. Припускається, що між сторонами немає спору щодо характеру зобов'язання, його змісту, умов виконання тощо. Тобто предмет відносин зобов'язання є детермінованим умовами первинної угоди, яка підлягає виконанню. Якщо одна сторона звернулася із заявою про зарахування, а інша сторона зобов'язання протиставить цій вимозі заперечення щодо характеру, терміну, розміру виконання тощо, то в такому випадку суперечка підлягає судовому розгляду і зарахування можливе лише за рішенням суду.

Остання вимога є надзвичайно слушною, оскільки навіть за умов синалагматичного договору між суб'єктами відносин зобов'язання у випадку настання моменту, з якого вони змінюють свій правовий статус на сторони відносин припинення зарахуванням, можуть виникати обставини, щодо яких існує невизначеність або неточність щодо обсягів вже виконаних і ще невиконаних зобов'язань.

Тобто «допускається зарахування однорідних вимог, які походять із різних підстав, строк виконання щодо таких вимог настав або не встановлений, або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних однорідних вимог є способом припинення

одночасно двох зобов'язань, в одному із яких одна сторона є кредитором, а інша – боржником, а в іншому – навпаки» [8].

Повертаючись до безпосередньо умов реалізації припинення зобов'язання зарахуванням слід більш детально проаналізувати кожен з них в теоретичному вимірі, та розкрити особливості практичного втілення в процесі здійснення цивільних правовідносин.

Особлива увага приділяється такій ознаці як однорідність вимог. «Законодавче визначення однорідності сьогодні відсутнє. Основна складність полягає в тому, що однорідність може розумітися по-різному. Так, наприклад, однорідними можуть бути визнані вимоги, які мають однаковий предмет. Інше розуміння однорідності може мати місце тоді, коли до уваги береться не тільки предмет, а й підстава виникнення вимоги» [9].

Правова позиція судової палати у цивільних справах Верховного Суду України (справа № 6-2784цс15) полягає у тому, що правило про однорідність вимог поширюється на їх правову природу, але не стосується підстави виникнення таких вимог. Отже, допускається зарахування однорідних вимог, які випливають з різних підстав [6]. Однак, незрозумілим при цьому залишається, з яких міркувань Суд у вказаній позиції зазначив: «строк виконання таких вимог не настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення».

Зазначаючи: «Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав [13]», - законодавець говорить не про зарахування зобов'язання і вимоги, строк яких наступив, а про зарахування вимоги, строк якої настав. «З цього може бути зроблений наступний висновок: настання строку виконання необхідне лише щодо вимоги, яка йде в зарахування; саме ж зараховуване зобов'язання до моменту зарахування може і не бути «дозрілим» (тобто строк виконання по ньому може і не настати)» [9].

Як зазначає Чайка І. В. стосовно визначення однорідності вимог існує дві позиції. «Так, перша полягає в тому, що однорідність вимоги означає однорідність предмета зобов'язання (гроші, речі одного і того ж роду та ін.) з тим, щоб зарахуванню не передувала угода сторін про зміну предмета зобов'язання. Такий підхід до визначення однорідності зустрічних вимог полягає в тому, що вимоги повинні відповідати ознаці однорідності не тільки предмету, а й умов та природи самого зобов'язань, з якого ці вимоги випливають» [15]. Дослідник вважає, що правова доктрина має на увазі не однорідні зобов'язання, а однорідні предмети виконання в зобов'язаннях. Саме з

цієї причини найчастіше зарахування використовується для припинення грошових зобов'язань.

Подібна точка зору є цілком слушною, особливо якщо її продовжити суто в практичному вимірі, звернувши увагу на те, що окрім грошей та матеріальних цінностей, що є аналогами платіжних інструментів надзвичайно важко визначити однорідність речей. Саме однорідність та беззаперечність вимог в силу того, що будь-який предмет матеріального світу, окрім платіжних інструментів та деяких інших активів, що заключають в собі економічний зміст засобу обігу, може бути підданий оцінці та виявитися менш вартісним за свій аналог що є предметом зустрічного зобов'язання.

Зустрічний характер зобов'язань полягає у тому, що «сторони відповідного зобов'язання є одночасно і боржниками, і кредиторами зобов'язання, що підлягає зарахуванню. Інакше кажучи, вимога про зарахування боргу є вимогою боржника, яка спрямована проти кредитора» [11].

Важливим елементом зустрічності вимог, увага на який звертається зокрема Бахрісвою З. Р., є «можливість реалізації зустрічності у випадку припинення зобов'язання. Іншими словами і боржник і кредитор повинні мати у власності або на інших правах розпоряджатися тими речами, що є предметами зобов'язання для того, щоб автоматично провести зарахування» [1]. Наведена ознака вбачається цілком логічною, оскільки взаємність передбачає настання для обох сторін відносин однакового за своїм значенням результату – зарахування певних вимог в рахунок неналежного виконаного первісного зобов'язання. Тобто речі, що являють собою предмет зобов'язання повинні знаходитися в межах правової волі суб'єктів відносин, які своїми діями здатні провести зарахування.

Висновки. Припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог у вузькому сенсі слід розуміти як односторонній правочин (у формі односторонньої заяви), метою якого є припинення зобов'язання строк якого настав або строк якого не вказаний чи визначений моментом, залежним від волі однієї із сторін шляхом погашення зустрічної вимоги.

У широкому сенсі припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог являє собою комплекс відносин між кредитором та боржником зобов'язального правовідношення, які намагаючись досягнути ефекту максимально наближеного до очікуваного результату припиненого зобов'язання, вступають у нові відносини зарахуванням, що дає змогу погасити зустрічні однорідні

(по суті обопільні тотожні, а отже рівнозначні) вимоги та мінімізувати негативні наслідки від неналежно виконаного зобов'язання.

Разом з тим, з точки зору місця даного цивільно-правового інституту у вітчизняному законодавстві можна стверджувати, що законодавець визначаючи зарахування зустрічних вимог в якості способу припинення зобов'язання передбачив низку важливих аспектів. По-перше, припинення зобов'язання в такий спосіб є певною процедурою із сукупністю активних дій, що спрямовується на часткове виконання вимог кредитора. По-друге, такий спосіб припинення зобов'язання не звільняє недобросовісного боржника від задоволення вимог кредитора в цілому в будь-який інший спосіб, який обере кредитор в якості захисту власного порушеного права.

Таким чином, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що зарахування зустрічних однорідних вимог як спосіб припинення цивільного зобов'язання має досить складну правову природу, яка характеризується первинністю обов'язку боржника неухильного дотримання зобов'язань перед кредитором шляхом їх виконання. І навіть такий спосіб їх припинення як зарахування, вказує на вжиття законодавцем максимальних можливостей з метою дотримання стабільності відносин зобов'язання та непохитності принципу їх належного виконання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бахрієва З. Р. До проблеми правового регулювання припинення цивільних договорів. Юридична наука. 2011. №2. С. 50-54
2. Бевзенко Р. С. Зачет в гражданском праве : Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. М. : Статут, 2006. 172 с
3. Бушнев В.В. Зачет и прекращение обязательств в системе гражданского права. Бизнес в законе. № 5. 2009. С. 88-98
4. Митина И.С. Зачет как способ прекращения гражданско-правовых обязательств [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://juryev.ru/grazhdanskoe-pravo/137-2010-01-24-20-47-48>
5. Нобель П. Швейцарское финансовое право и международные стандарты. М.: НОРМА, 2008. С. 611
6. Постанова Верховного Суду України від 24 лютого 2016 року у справі № 6-2784цс15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua/docs/6-2784цс15.html> / (дата звернення 29.10.2018)

7. Пригуза П.Д. Зарахування зустрічних однорідних вимог: проблеми застосування. Юридичний вісник України. 2008. № 15. С. 8-9.

8. Степаненко О.В. Проблемні зобов'язання. Юридична Газета. № 34. 2015. С. 14-15

9. Фахретдинов Т. Р. Проблемы применения зачета в гражданском праве России: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. ю. н.: специальность. 12.00.03. М., 2015. – 25 с.

10. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник. Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев ; [3-тє вид., перероб. і доп.]. К. : Істина, 2011.

11. Цивільне право України: Особлива частина: в 2 т.: 3-тє вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

12. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / за заг. ред. В.Г. Борисової. І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Т. 1. –К.: Юрінком Інтер, 2004. 480 с.

13. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran3014#n3014> / (дата звернення 29.10.2018)

14. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар: у 2 ч. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.

15. Чайка И В Прекращение обязательств зачетом. Человек Преступление и наказание. № 2 (57) . 2007. С. 54-56

О.О. Каденко,
адвокат, член Ради адвокатів України
(м. Хмельницький)

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ: МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап державотворення, у розрізі функціонування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, характеризується постійним реформуванням. Незважаючи на те, що процес реформ має бути етапним та мати встановлені чіткі строки, удосконалення має відбуватися безперервно, оскільки саме такий характер реформування відповідає постійній динаміці, у якій

перебувають суспільні відносини. Не є виключенням і адвокатура, організація та діяльність якої відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 року, схваленої указом Президента України від 26.05.2015 року, вимагають певних змін [1].

З прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі - Закон) від 05.07.2012 року єдиним суб'єктом, який представляє всіх адвокатів України та, одночасно, їх об'єднує, є Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ). Зміцнення НААУ є частиною реформи правничих інститутів, однак ефективне реформування НААУ неможливе без сформованого за наслідками глибоких наукових досліджень розуміння мети та завдань єдиної професійної організації, яка об'єднує всіх адвокатів України.

Питанням організації адвокатури в Україні та засадам функціонування НААУ приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, Т.В. Варфоломеева, Т.Б. Вільчик, В.В. Заборовський, С.О. Іваницький, О.Д. Святоцький, С.Я. Фурса та інші. Однак мета та завдання НААУ у юридичній літературі комплексно не досліджувалися.

У правовій науці відсутній єдиний підхід до визначення понять «мета» і «завдання». Одні вчені їх повністю отождожують, інші – повністю розмежовують [3, с. 54; 4, с. 111]. О.С. Проневич визначає завдання через проміжну мету [5, с. 55], тобто отождожує ці поняття. Н.І. Кліменко ж навпаки – розмежовує. На його думку мета – це поняття стратегічне, яке визначає напрям та результат діяльності, а завдання – поняття тактичне, складова частина мети [6, с. 59]. Н.М. Бакаянова, досліджуючи функціональні основи адвокатури, вважає, що мета, завдання та функції є характеристикою її діяльності від більш загального до більш конкретного. При цьому вищий ступінь абстрактності притаманний поняттю мети діяльності адвокатури, в межах якої реалізуються завдання як проміжні цілі, на виконання яких, більш ймовірно, спрямовані ті чи інші напрямки діяльності суб'єкта, тобто функції [7, с. 107].

Погоджуючись з такою думкою, при дослідженні мети та завдань НААУ, ми виходимо із того, що метою є кінцевий результат, на який спрямована вся діяльність суб'єкта, а завдання – є проміжними цілями, які визначають досягнення цього результату.

Законом визначено мету НААУ, що текстуально викладено в частині 1 статті 45, – забезпечення завдань адвокатського самоврядування.

У частині 5 цієї ж статті визначено, що статут НААУ затверджується з'їздом адвокатів України і є його установчим документом. Повноваження з'їзду адвокатів України затверджувати статут НААУ передбачено і пунктом 2 частини 7 статті 54 профільного закону [2].

При цьому статут НААУ слід вважати не тільки законодавчо визначеним установчим документом за формою, а й за змістом сукупністю правил, які регулюють діяльність НААУ та значно ширші за норми Закону.

Таким чином, суб'єкту адвокатського самоврядування, яким є з'їзд адвокатів України, делеговано право визначати інші норми, які регулюють діяльність НААУ, у спосіб затвердження самостійно розробленого статуту.

Реалізуючи таке повноваження, 17 листопада 2012 року Установчий з'їзд адвокатів України затвердив статут НААУ, яким дещо ширше було визначено її мету діяльності, ніж це зазначено у ст. 45 Закону. Відповідно до пункту 2.1. вказаного статуту основною метою НААУ є об'єднання українських адвокатів для сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, захисту прав та законних інтересів адвокатів [8].

Таким чином, установчим документом НААУ розширено законодавче визначення мети діяльності цієї організації, внаслідок чого стратегічна ціль її діяльності обумовлена не тільки забезпеченням реалізації завдань адвокатського самоврядування, а й об'єднанням адвокатів, підвищенням рівня правової допомоги, підвищенням ролі адвокатури та захистом адвокатів.

Закон не містить визначення завдань НААУ, водночас містить перелік завдань адвокатського самоврядування, для забезпечення реалізації яких діє НААУ.

Відповідно до частини 1 статті 44 Закону, завданнями адвокатського самоврядування є: 1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; 2) підтримання високого професійного рівня адвокатів; 3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; 4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; 5) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; 6) забезпечення ведення

Єдиного реєстру адвокатів України; 7) участь у формуванні Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному законом [2].

Не дивлячись на те, що з точки зору нормотворчої техніки вказаний перелік є вичерпним, статут НААУ містить значно ширше коло завдань професійної організації адвокатів.

Згідно із пунктом 2.2 статуту НААУ, для досягнення своєї мети НААУ ставить перед собою наступні завдання: 1) сприяння процесу формування правової держави в Україні; 2) сприяння гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн; 3) забезпечення захисту законних прав та інтересів та сприяння зміцненню існуючих правових норм щодо захисту прав та забезпечення гарантій адвокатів; 4) сприяння підвищенню ролі інституту адвокатури в українському суспільстві; сприяння підвищенню статусу професії адвоката в Україні; 5) сприяння розвитку правових форм самоорганізації адвокатської спільноти; 6) сприяння розвитку надання правової допомоги в Україні; 7) сприяння професійному розвитку адвокатів та поширенню етичних стандартів професії; 8) сприяння вдосконаленню системи підготовки та підвищенню кваліфікації адвокатів; 9) реалізація завдань адвокатського самоврядування; 10) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; 11) підтримання високого професійного рівня адвокатів; 12) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; 13) сприяння розвитку адвокатського самоврядування в Україні, забезпечення гарантій його здійснення; 14) забезпечення належної діяльності органів адвокатського самоврядування; 15) сприяння розвитку та вдосконалення правової допомоги в Україні; 16) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру України та адвокатську діяльність; 17) забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; 18) участь у формуванні Вищої ради юстиції; 19) представництво адвокатури в Україні та за її межами; 20) інші завдання, що впливають зі змісту чинного законодавства України, цього Статуту, а також рішень з'їзду адвокатів України, НААУ, Ради адвокатів України [8].

Таким чином, законодавець визначив тактично сім цілей адвокатського самоврядування НААУ: щодо незалежності адвокатури, професійності адвокатів, роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, сприятливих умов для адвокатської діяльності, участі у формуванні Вищої ради правосуддя,

забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України й відкритості інформації про них та адвокатуру.

Водночас адвокатська спільнота, реалізуючи свою самоврядну функцію, визначила завдання НААУ, не тільки поглибивши зміст законодавчо визначених завдань, а й розширивши їх перелік. Наприклад, якщо деякі завдання просто дублюються (забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності, забезпечення відкритості інформації про адвокатуру України та адвокатську діяльність, забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України тощо), деякі розширюють зміст визначених законодавцем завдань (забезпечення захисту законних прав та інтересів та сприяння зміцненню існуючих правових норм щодо захисту прав та забезпечення гарантій адвокатів, сприяння вдосконаленню системи підготовки та підвищенню кваліфікації адвокатів, забезпечення належної діяльності органів адвокатського самоврядування тощо), то окремі відверто виходять за вичерпний перелік завдань, передбачених профільним законом (сприяння процесу формування правової держави в Україні, сприяння гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн тощо). При цьому такий широкий перелік згідно вказаного установчого документу не є вичерпним, адже пункт 2.2.20 статуту НААУ відсилає до інших актів законодавства та актів самої ж НААУ, з'їзду адвокатів, Ради адвокатів України.

Слід також зазначити, що вказаний перелік завдань НААУ не є досконалим, ні з точки зору технічної вивірності (наявні граматичні помилки, пункти 2.2.6. і 2.2.15 дублюються тощо), ні з точки зору відповідності чинному законодавству (з'їзд адвокатів формує Вищу раду правосуддя, а не Вищу раду юстиції). Такі та інші помилки могли бути виправлені, адже після Установчого з'їзду адвокатів України було проведено ще декілька з'їздів адвокатів і на одному із них рішенням Позачергового з'їзду адвокатів України від 26-27 квітня 2014 року до статуту НААУ були внесені зміни, однак статей, що визначають мету та завдання вони не стосувалися [9].

Неповним, на наш погляд, є і перелік завдань адвокатського самоврядування, реалізацію яких відповідно до Закону забезпечує НААУ. З цих підстав, вважаємо за доцільне ініціювати зміни до профільного закону, після прийняття та на підставі яких внести відповідні зміни до статуту НААУ.

Вбачається, що недосконалість частини 1 статті 44 Закону полягає у тому, що окреслений законодавцем перелік невиправдано розмежовує завдання щодо забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність і забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України, водночас звужує діяльність НААУ до формування лише одного конституційного органу – Вищої ради правосуддя.

Забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність здійснюється переважно за допомогою адміністрування веб-сайту НААУ, функціональною частиною якого є Єдиний реєстр адвокатів України [10]. НААУ забезпечує доступ до інформації про адвокатуру і у інші способи: адміністрування Utube-каналу, випуску «Вісника НААУ», публіцистичної та іншої публічної діяльності її посадових осіб тощо [11]. Однак, по-перше, такі способи, з точки зору доступу до інформації, є несуттєвими, а по-друге, не потребують окремого визначення в Законі.

Достатнім було б передбачити, що завданням адвокатського самоврядування є адміністрування Єдиного реєстру адвокатів України та інших ресурсів (сервісів) для забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Крім того, незрозумілою є позиція законодавця, який у статті 44 Закону обмежує завдання адвокатського самоврядування формуванням Вищої ради правосуддя, адже відповідно до частини 1 статті 74 закону України «Про прокуратуру» з'їзд адвокатів призначає одну особу до складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів [12], а згідно із частиною 2 статті 94 закону України «Про судоустрій і статус суддів» з'їзд адвокатів України обирає двох членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [13].

Оскільки перелік органів, у формуванні яких може приймати участь адвокатура, може змінюватись, пропонуємо визначити, що одним із завдань є прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України.

Крім цього, доцільно позбутись вичерпного характеру переліку завдань адвокатського самоврядування, доповнивши норму закону посиланням на інші завдання, які визначені Законом або актами НААУ.

Таким чином, за результатами дослідження, викладеного у даній статті, можна дійти до наступних висновків.

Метою діяльності НААУ є розвиток та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, захист прав та законних інтересів адвокатів.

Завданнями НААУ є забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України; інші завдання відповідно до цього закону та рішень Національної асоціації адвокатів України.

У зв'язку з цим пропонуємо частину 1 статті 44 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» змінити, виклавши у такій редакції: «1. Завданнями адвокатського самоврядування є:

1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності;

2) підтримання високого професійного рівня адвокатів;

3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та інших органів адвокатського самоврядування;

4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності;

5) адміністрування Єдиного реєстру адвокатів України та інших ресурсів (сервісів) для забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність;

6) прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України;

7) інші завдання відповідно до цього закону та рішень Національної асоціації адвокатів України».

Визначення мети та завдань НААУ у статуті НААУ має бути теоретично обґрунтованим, відповідати положенням Закону та міжнародним стандартам організації та діяльності адвокатури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> (дата звернення: 04.12.2018).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 04.12.2018).
3. Арсенов И. Г. Арбитражный процесс. Проблемы кассационного пересмотра / И. Г. Арсенов. – Москва : Норма, 2004. – 176 с.
4. Ніколенко Л. М. Співвідношення мети та завдань касаційного провадження у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 10. – С. 110–114.
5. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз : монографія / О. С. Проневич. – Харків : Ніка Нова, 2011. – 509 с.
6. Клименко Н. И. Криминалистика как наука / Н. И. Клименко. – Киев : НВТ. Правник, 1997. – 148 с.
7. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
8. Статут недержавної некомерційної організації «Національна асоціація адвокатів України»: затверджений рішенням установчого з'їзду адвокатів України 17.11.2012. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/statut_naau.pdf (дата звернення: 04.12.2018).
9. Зміни до статуту недержавної комерційної організації адвокатів України «Національна асоціація адвокатів України»: затверджені рішення позачергового з'їзду адвокатів України від 26-17.04.2014. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/statut-naau-zminy.pdf> (дата звернення: 04.12.2018).
10. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України: затверджений рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 №26. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-07-25-poryadki-109_5b597b1f8c28b.pdf (дата звернення: 04.12.2018).

11. 5 років успіху НААУ // Вісник НААУ. 2017. – № 12 (39). – С. 3-7.

12. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n666> (дата звернення: 04.12.2018).

13. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n941> дата звернення: 04.12.2018).

О.В. Когут,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

БРАХУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Традиційно адміністративна відповідальність відноситься до сфери правових інститутів, які, на жаль, досить затребувані соціальною практикою. Спірною але оригінальною є думка відомого вченого-адміністративіста Д.М. Лук'янця про те, що концептуальні засади і нормативна конструкція адміністративної відповідальності є одним з найстаріших видів юридичної відповідальності, а фундаментальні засади цього виду відповідальності можна простежити навіть у такій видатній пам'ятці людської історії, як Біблія, адже в біблійній історії створення Богом людини абсолютно чітко відбивається основна ознака адміністративної відповідальності – адміністративний (позасудовий) порядок застосування санкцій за порушення відповідних норм [1, с.6-7].

Переживши багато трансформацій, на цей час адміністративна відповідальність у нашій державі зосереджена у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), який було сформовано ще на базі Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 року, і на сьогоднішній день він фактично є, як правильно зазначає В.К. Колпаков, "кодексом етатистських цінностей старої і вже віджилої тоталітарної системи, в якій правові відносини формувалися за принципом "заборонено все, що не дозволено законом", а втручання держави в усі сфери суспільного буття, прав і свобод

людини було нормою" [2, с.306]. Але ж реалізація адміністративної відповідальності пов'язана із застосуванням широкого спектра примусових заходів, спрямованих на обмеження прав і свобод людини. І це стосується великої кількості осіб.

Так, за даними *статистики*, органами адміністративної юрисдикції в середньому щорічно притягується до відповідальності *від 6 до 9 мільйонів осіб* (зазначимо, що аналіз даних за 1990-2017 роки дає максимальний показник у 1995 році – 22 400,6 тис. і мінімальний у 2013 році – 1 984,6 тис. [3]). Якщо порівняємо дані щодо кількості осіб притягнутих до адміністративної відповідальності з кількістю засуджених за вчинення злочинів у цих же роках, то отримаємо співвідношення *21 до 1* (у 2013 р.) та *105 до 1* (у 1995 р.). Відтак контроль та нагляд за додержанням закону в діяльності органів, які залучені до адміністративно-деліктного провадження, набуває вирішального значення. На сьогодні він покладений на суди та прокуратуру.

Окремо слід зупинитись на *судовій статистиці*. Так, впродовж 2018 року у місцевих загальних судах перебувало на розгляді 818 997 справ та матеріалів про адміністративні правопорушення, було розглянуто 630 891 та закрито 234 325 справ (з них 136 991 – у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення, 53 370 – у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення) [4, с.120]. Зауважимо, що питома вага закритих справ щодо правопорушень пов'язаних з корупцією до кількості осіб, щодо яких ці справи було розглянуто з винесенням постанови, становила 49 % – тобто було закрито майже кожену другу (!) справу. Основні підстави – відсутність події і складу адміністративного правопорушення (42 %), закінчення строку накладення адміністративного стягнення (40 %) і малозначність правопорушення (16 %). А апеляційними загальними судами було скасовано і змінено 1 % постанов місцевих загальних судів.

Аналіз *практики адміністративних судів* свідчить, що підставами скасування рішень про накладення адміністративних стягнень здебільшого було недотримання процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення, а саме: несвочасне вручення або складання протоколів про адміністративні правопорушення, постанов про притягнення до адміністративної відповідальності; несвочасне повідомлення або неповідомлення особи про час та місце розгляду справи; розгляд справи за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності [5].

Щодо наглядової діяльності *прокуратури* (а з 2014 року прокурор здійснює нагляд лише за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян), то, за даними Генеральної прокуратури України, за 12 місяців 2017 року органами прокуратури при здійсненні прокурорського нагляду за законністю у зазначеній сфері було розглянуто 1 615 документів прокурорського реагування з вжиттям заходів щодо усунення порушень закону. З них 460 стосувалось адміністративного доставлення та затримання, а 439 – виконання адміністративного арешту [6].

Слід зауважити, що зміст такого надзвичайного заходу запобігання адміністративним правопорушенням, як *адміністративне затримання*, був навіть предметом розгляду Конституційним Судом України (далі – КСУ) [7]. У мотивувальній частині рішення КСУ зазначено, що конституційна вимога (ч.3 ст.29) щодо максимально можливого часу обмеження свободи особи без вмотивованого рішення суду в кримінальному процесі, повинна враховуватися при визначенні максимально можливого часу такого обмеження в адміністративному процесі. Тобто, адміністративне затримання особи без вмотивованого рішення суду не може перевищувати сімдесяти двох годин. На виконання рішення КСУ стаття 263 КУпАП 13 квітня 2012 року була викладена у новій редакції і тепер не містить положень щодо затримання у певних випадках до 10 діб чи до розгляду справи, а також щодо початку адміністративного затримання (з моменту доставлення чи витвердження). Але КСУ у своєму рішенні зазначає про те, що невизначеність у вирішенні питання, пов'язаного з часом *доставлення порушника*, може призвести до певних зловживань з боку відповідних органів в частині, що стосується встановлення можливого строку обмеження права особи на свободу, який з урахуванням часу доставлення може тривати більше, ніж це визначено в законі. Тому, на нашу думку, доцільно було б чітко визначити початок перебігу строку адміністративного затримання, а не просто вилучити відповідні положення. Слід зазначити, що ч.2 ст.37 Закону України "Про Національну поліцію" встановлює, що відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання, в той час як ч.8 ст.259 КУпАП містить вказівку про те, що доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк.

У контексті досліджуваного питання актуальності набуває і європейська практика. Так, 17 липня 1997 року ВРУ було ратифіковано *Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод* [8], після чого у будь-якої особи з'явилася можливість (а у суб'єктів владних повноважень навіть обов'язок) порівнювати відповідність чинного законодавства та своєї діяльності не лише до вимог Конституції України, а й стандартів захисту прав особи, гарантованих цією Конвенцією. А 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України "Про виконання Рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" [9], у статті 17 якого встановлюється, що "*суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду (Європейського Суду з прав людини) як джерело права*".

Досліджуючи практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), О.В. Соловійов зазначає, що абсолютна більшість запитів ЄСПЛ, які надходять на ім'я Уряду України, стосуються різноманітних аспектів застосування частини 1 статті 6 Конвенції [10]. Хоча дослівне тлумачення цієї статті обмежує предмет правового регулювання цивільними та кримінальними правовідносинами, але ЄСПЛ виходить з такої інтерпретації положень Конвенції, яка впливає з об'єкта та цілей цього договору, а не з необхідності максимально звузити обов'язки держав-членів. Тому ЄСПЛ "неодноразово підтверджував свою позицію про те, що на національному рівні певні правопорушення можуть вважатися адміністративними або дисциплінарними проступками, однак, з огляду на цілі Конвенції окремі з таких проступків слід визнавати "кримінальними правопорушеннями" в автономному, конвенційному значенні цього поняття" [11, с.132].

Аналізуючи практику ЄСПЛ, автори праці "Руководство по статье 6 Конвенции. Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект)" [12] виділили такі адміністративні правопорушення, що могли підпадати під дію кримінального аспекту статті 6:

- 1) порушення правил дорожнього руху які передбачають накладення штрафу чи обмежень на керування автомобілем (Лутц проти Німеччини, Шмауцер проти Австрії, Маліге проти Франції);
- 2) дрібні правопорушення громадського порядку (Лауко проти Словачії, Ніколета Георге проти Румунії);
- 3) правопорушення проти законодавства у сфері соціального забезпечення (Хусейн Туран проти Турції);

4) порушення, що стосувались поширення матеріалів, які розпалювали міжнаціональну ворожнечу (Балсіте-Лідейкієне проти Литви).

Стаття 6 застосовувалась і до проваджень щодо порушень у сфері оподаткування (Бенденун проти Франції), у сфері митного законодавства (Салабіаку проти Франції), а також до штрафів, які накладались судом у сфері бюджетних і фінансових питань (Гіссе проти Франції) та в області економічного, фінансового і антимонопольного законодавства (Ліллі Франс С.А. проти Франції, Дюбюс С.А. проти Франції, А. Менаріні Діагностікс С.Р.Л. проти Італії [12, с.8]).

Визначаючи обсяг поняття кримінального обвинувачення, ЄСПЛ застосовує так званий "**тест Енгеля**" (за назвою справи, під час вирішення якої Суд вперше їх сформував [13]), виділяючи **три критерії**: *критерій національного права; критерій кола адресатів та критерій правових наслідків для адресата.*

Критерій національного права дозволяє встановити до якого виду правопорушень відноситься діяння за національним правом, але у контексті застосування гарантії справедливого судового розгляду він відіграє досить незначну роль. В іншому випадку країни - члени Конвенції були б здатні уникати виконання вимог статті 6 Конвенції шляхом декриміналізації та перегляду класифікації кримінальних правопорушень.

Критерій кола адресатів дозволяє визначити характер правопорушення – якщо норма поширюється на невизначене коло осіб, тоді правопорушення підлягає кваліфікації як кримінальне. Наприклад, у справі *Озтюрк проти ФРН* предметом розгляду виступала відповідальність за порушення правил дорожнього руху, яка згідно із правом країни-відповідача не відносилася до кримінальної. Проте ЄСПЛ зауважив: виходячи з того, що правила дорожнього руху чинні для усіх користувачів доріг, а не лише для певної групи, відповідальність за порушення цих правил є кримінальною за своїм змістом [14]. А у справі *Банденун проти Франції* ЄСПЛ врахував важливість обставин, які свідчили на користь адміністративного характеру податкових санкцій, але відзначив, що звинуваченню надають "кримінальний характер" тому, що факти, які ставились у вину, підпадали під дію загального кодексу оподаткування, який відноситься до всіх громадян, як платників податків, а не до обмеженого кола осіб, наділених особливим статусом [15].

На думку Д.С. Азарова, зазначений критерій має найістотніше значення для визнання адміністративних правопорушень кримінальними проступками. Так, адміністративний делікт, як правило, характеризується подвійною протиправністю, ним порушується регулятивна та охоронна норми (остання, власне, й передбачає відповідальність за порушення норми регулятивної). Кримінальний характер правопорушення має місце тоді, коли регулятивна норма не належить до спеціальних – таких, що поширюються на осіб окремих категорій (державні службовці, військові тощо). Якщо дія такої норми розрахована не на якусь обмежену групу осіб зі спеціальним статусом, це, з позицій ЄСПЛ, свідчить про кримінальний характер правопорушення [11, с.132].

Критерій правових наслідків для адресата дозволяє оцінити форму та тяжкість правових наслідків (санкцій) для адресата у разі вчинення ним відповідного порушення. Так, за вчинення адміністративних протиправних діянь нерідко передбачається накладення значних штрафів або навіть ув'язнення. У цьому зв'язку в практиці ЄСПЛ сформувалася позиція, відповідно до якої застосування позбавлення волі у якості покарання надає правовій нормі характер, більшою мірою властивий кримінальному провадженню, ніж адміністративному чи дисциплінарному. У справі *Енгель та інші проти Нідерландів* ЄСПЛ зазначив, що "У суспільстві, в якому діє принцип верховенства права, покарання у вигляді позбавлення волі віднесені до "кримінальної" сфери, за виключенням тих, які за своїм характером, тривалістю або способом виконання не можуть вважатися такими, що завдають суттєві збитки. Серйозність того, що поставлено на карту, традиції держави і значення, яке Конвенція надає повазі до фізичної свободи особи, – все це вимагає, щоб саме так і було" [13]. Варто зауважити, що ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово звертав увагу на подібний "недолік" і українського законодавства. Так, у справі *Гуренко проти України* (6 вересня 2005 року) щодо застосування адміністративного арешту за прояв неповаги до суду (ст.185-3 КУпАП) у п.55 рішення ЄСПЛ вказано, "що в силу суворості санкції дана справа за суттю є кримінальною, а адміністративне покарання фактично носило кримінальний характер з усіма гарантіями статті 6 Конвенції" [16].

Також необхідно зауважити, що "кримінальна" природа стягнення (покарання) полягає у каральному та/або превентивному характері санкцій. Так, у п.38 рішення ЄСПЛ у справі *Юсілла проти Фінляндії* зазначено, що податкові штрафи були не відшкодуванням

шкоди, а покаранням з метою відвернення повторного правопорушення, тобто накладались на підставі норм, які мають каральні і превентивні завдання [17]. Разом з тим, незначущість покарання автоматично не позбавляє правопорушення "кримінального" характеру. Так, у п.35 цього ж рішення вказано, що "з практики Європейського Суду не випливає ніяких сталих чи надійних підстав, які дозволяють зробити висновок про те, що незначність покарання, призначеного в ході розгляду податкових або яких-небудь інших спорів, може мати вирішальне значення для виключення зі сфери дії статті 6 Конвенції правопорушення, яке у всіх інших відносинах в силу самої своєї природи є кримінальним" [17].

Слід зауважити, що практика тлумачення ЄСПЛ терміна "кримінальне правопорушення" не ставить під сумнів підхід держав до розмежування правопорушень на кримінальні та адміністративні. Так, у справі *Лутца проти ФРН* зазначено, що "враховуючи велику кількість незначних правопорушень, особливо порушень правил дорожнього руху, які є не настільки небезпечними, аби порушників піддавати кримінальній відповідальності, держави-учасники мають вагомні підстави для запровадження такої системи, яка розвантажує їх суди від більшості подібних справ. Переслідування за незначні правопорушення в адміністративному порядку не суперечить Конвенції за умови, що зацікавлені особи мають право на судове оскарження винесених проти них рішень, в процесі якого забезпечуються гарантії, передбачені ст.6 Конвенції" [18].

Отже, практикою ЄСПЛ сформульовано критерії ідентифікації тієї чи іншої справи як справи про кримінальне обвинувачення, що дає можливість вітчизняним судам поширення на осіб, які притягуються до відповідальності за деякі адміністративні правопорушення, процесуальних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції. Показовою є *справа № 728/856/19 Бахмацького районного суду Чернігівської області від 14 травня 2019 року* [19] про закриття провадження в справі щодо притягнення до адміністративної відповідальності за ч.1 ст.130 КУпАП за відсутністю події і складу адміністративного правопорушення. Суд врахував, що адміністративне стягнення у виді штрафу, разом з позбавленням права керування транспортним засобом, мають каральний і стримуючий характер, а розмір штрафу в декілька разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати по Україні, а також перевищує розмір штрафу за кримінально каране діяння за національним

законодавством України (ч.1 ст.286). Тому адміністративне правопорушення передбачене статтею 130 КУпАП може бути віднесено до "кримінального обвинувачення" в розумінні статті 6 Конвенції із розповсюдженням відповідних гарантій щодо справедливого судового розгляду.

У цьому контексті варто зауважити, що 1 січня 2020 року набуде чинності Закон України від 22 листопада 2018 року "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" [20]. Метою закону (як було зазначено у пояснювальній записці до законопроекту), є визначення на законодавчому рівні поняття кримінального проступку, його складових, пов'язаних із його вчиненням кримінально-правових наслідків, а також посилення відповідальності за керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння. Враховуючи тему нашого дослідження, зупинимось лише на змінах адміністративно-деліктного законодавства. Так, положення ст.130 КУпАП щодо відповідальності *за керування транспортними засобами* особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції вилучено, і такі дії перекваліфіковано у *кримінальний проступок* (ст.286-1 ККУ). Також заслуговує на увагу те, що нарешті законодавець вилучив з ч.2 ст.21 КУпАП відповідні посилання на цю ж статтю 130 (що теоретично дозволяло передачу матеріалів про адміністративне правопорушення навіть за повторне керування в стані алкогольного сп'яніння на розгляд громадської організації або трудового колективу).

Зазначимо, що ідея законодавчого запровадження інституту кримінальних проступків була проголошена ще у Концепції реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепція) від 8 квітня 2008 року [21]. У п.1 розділу II Концепції встановлено, що до категорії кримінальних проступків мають бути віднесені: а) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; б) передбачені чинним КУпАП діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо). На виконання

Концепції 27 серпня 2008 року розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено План заходів щодо її реалізації [22], згідно з яким ставилось завдання розробити та подати проект Кримінального процесуального кодексу України, а протягом шести місяців після його прийняття – проекти: 1) Кодексу України про кримінальні проступки; 2) закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо розмежування правопорушень залежно від ступеня їх суспільної небезпеки, обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі; 3) Кодексу України про адміністративні проступки. Як показала практика, втілено було (і то з значним запізненням) лише пункт, щодо прийняття Кримінального процесуального кодексу України, у п.7 ч.1 ст.3 якого закріплено, що законом України про кримінальну відповідальність є законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (*Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки*).

Отже, з першого січня 2020 року термін "кримінальний проступок" нарешті буде легалізовано, і його належне застосування повинно значною мірою розвантажити слідство, підвищити його ефективність а також спростити процедуру розгляду в суді незначних кримінальних правопорушень. Але, на нашу думку, запропоновані законодавцем зміни є дещо "половинчастими" (особливо щодо адміністративно-деліктного законодавства).

По-перше, Законом України від 22 листопада 2018 року внесено зміни в діючий Кримінальний кодекс України (далі – КК України), хоча реформування кримінальної юстиції передбачало створення окремого закону про кримінальні проступки.

По-друге, з КУпАП забрано лише відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння (хоча в концептуальних актах та в теорії передбачалось віднести до кримінальних проступків і інші діяння). Як бути з іншими правопорушеннями, які, виходячи з наведених вище прикладів з практики діяльності ЄСПЛ, можна прирівняти до справ про кримінальне обвинувачення? Це може, наприклад, стосуватись ст.185, ст.185-3 КУпАП або інших адміністративних правопорушень, які досить схожі з кримінальними (наприклад, ст.44. КУпАП та ст.309 КК України, ст.106-2 КУпАП та ч.1 ст. 310 КК України).

По-третє, метою змін було, зокрема, посилення відповідальності за керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння. Дійсно, максимальний розмір штрафу підвищується з **2 400** до **3-х**

тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Але якщо сьогодні ч.3 ст.130 передбачає позбавлення права керування транспортними засобами на строк **10 років**, то нова ст.286-1 КК України передбачає таке позбавлення на строк **від 2-х до 3-х років**.

Отже, висловимо сподівання, що запровадження інституту кримінальних проступків сприятиме просуванню нашої держави у напрямку гуманізації та посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань перед європейським та світовим співтовариством. Але при трансформації адміністративних правопорушень у кримінальні проступки доцільно дотримуватись чітких критеріїв, сформульованих з норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики їхнього застосування Європейським судом з прав людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : монографія. Суми : ВТД "Університетська книга", 2006. 367 с.

2. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.

3. Державна служба статистики України. Демографічна та соціальна статистика / Правосуддя та злочинність. Правопорушення (1990-2017). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Статистичний збірник "Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2014-2018 роках" / Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, відділ аналізу судової статистики у кримінальних справах правового управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2019. 125 с. URL:

<https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zbirnik%202014-2018.pdf>

5. Довідка про результати вивчення та узагальнення практики розгляду справ за позовами фізичних осіб із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/uzagalnennya/adminvidpovid/>

6. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2017 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113275&libid=100820&c=edit&c=fo

7. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України "Про міліцію" (справа про строки адміністративного затримання): рішення КСУ від 11 жовтня 2011 року // ОВУ. 2011. №84. Ст.3089.

8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>

9. Про виконання Рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

10. Соловійов О.В. Кримінальне обвинувачення у справах публічно-правового характеру (практика Європейського Суду з Прав Людини). URL : https://minjust.gov.ua/m/str_3302

11. Азаров Д.С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми / Д.С.Азаров // Наукові записки. Т.144-145. С.129-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2013_144-145_32

12. Руководство по статье 6 Конвенции. Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект). Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014 [Совет Европы / Европейский суд по правам человека]. 72 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_RUS.pdf

13. Энгель (Engel) и другие против Нидерландов: Судебное решение от 8 июня 1976 года. URL: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/2461444/>

14. Озтюрк против Германии (Жалоба № 8544/79): постановление Европейского Суда по правам человека от 21 февраля 1984 года URL : <http://litigation.by/evropejskij-sud-po-pravam-cheloveka/28-resheniya-evropejskogo-suda-po-pravam-cheloveka/461-oztyurk-protiv-germanii-ozturk-v-germany-postanovlenie-evropejskogo-suda>

15. Банденун против Франции Vendenoun (Жалоба № 12547/86): постановление Европейского Суда по правам человека от 24 февраля 1994 года. URL: <http://europeancourt.ru/tag/ravenstvo-storon/page/2/>

16. Справа „Гурепка проти України” (Заява № 61406/00): рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 2005 року // ОВУ. – 2006. - №3. Ст.139.

17. Юсилла против Финляндии (Жалоба № 73053/01): решение Европейского суда по правам человека от 23 ноября 2006 года. URL: https://www.google.com.ua/?gws_rd=cr&ei=5dJ-VrW6B8OlygOth5OIAQ#q=

18. Лутц (Lutz) против Федеративной Республики Германии : решение Европейского суда по правам человека от 25 августа 1987 года. URL : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461415/2461415.htm>

19. Справа № 728/856/19 від 14 травня 2019 року Бахмацького районного суду Чернігівської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81746434>

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>

21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів": указ Президента України від 8.04.2008 р. // ОВУ. 2008. № 27. Ст. 838.

22. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України: розпорядження КМУ від 27 серпня 2008 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80>

В.М. Колосінська,
магістрант 1 року навчання
(м. Київ)

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Правова держава і громадянське суспільство повинні гарантувати особі максимальну свободу і вільний розвиток її особистості. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Згідно із ст. 38 Конституції України – громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [1].

Тобто за Конституцією кожен має право бути допущеним до управління державними справами, тільки потрібно відповідати

певним критеріям. Одним з таких критеріїв, вважаємо, що є відповідність своєму службовому становищу, цінування такого становища, а також додержання законності, тобто виконувати свої обов'язки в рамках законів України. Усі порушення цих правил перелічені у Розділі XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Актуальність проблеми протидії службовій злочинності на сучасному етапі розвитку України зумовлена негативним впливом службової злочинності на розвиток демократичних інститутів суспільства, діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та управлінських структур. Цей процес потребує розроблення та вжиття відповідних заходів, спрямованих на протидію їй. Ефективних заходів протидії можна вжити на підставі аналізу рівня, структури і динаміки злочинів, учинених у сфері службової діяльності. Дослідження цієї теми сприятиме глибшому розумінню вже вивчених проблем як Загальної, так і Особливої частини кримінального права, зокрема, пов'язаних з поняттям і особливостями кримінальної відповідальності спеціального суб'єкта злочину, і питаннями застосування норм інших глав Кримінального кодексу про злочини, суб'єктом яких є посадова особа [2].

Кримінологічний аналіз злочинності, її показників, умов і детермінант безпосередньо пов'язаний з розробленням комплексу організаційних, соціальних і правових заходів протидії як злочинності загалом, так і конкретним протиправним діянням. Так, у кримінології зазначено, що наукове дослідження – це процес отримання нових знань про злочинність, причини й умови її виникнення, а також особу злочинця з метою розроблення та реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи щодо запобігання злочинним проявам. У процесі аналізу враховують закономірності злочинності та її змін, що дає змогу точніше оцінювати особливості протиправних дій за конкретних умов, своєчасно виявляти нові тенденції та специфічні співвідношення різних структурних елементів злочинності.

Досліджуваний Розділ XVII Особливої частини Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за злочини, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність органах державної влади, місцевого самоврядування, а також в юридичних особах як публічного, так і приватного права [3, с. 86].

Не є службовими особами працівники, які виконують суто професійні (лікар, тощо), виробничі (водій тощо) або технічні (друкарка, сторож тощо) функції. Проте, якщо особа здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг і вчиняє злочин саме у цій сфері (наприклад, лікар отримує незаконну винагороду за видачу листа непрацездатності), відповідальність настає за відповідними статтями [4, с. 26]

Також, усі службові злочини можуть бути класифіковані на: службові злочини корисливої спрямованості (неправомірна вигода) і некорисливої (зловживання владою, перевищення влади, службова недбалість, службове підроблення). Серед них найбільшу суспільну небезпечність становлять злочини пов'язані із неправомірною вигодою. Такі злочини призводять до дезорганізації управлінської діяльності, підриву авторитету органів влади і управління. Особи, що вчиняють злочини, пов'язані з порушенням службових обов'язків, належать, як правило, до працівників, що мають безпосередній доступ до майна (комірники, касири, старші продавці, завідувачі відділів, складів, магазинів), або до співробітників, що здійснюють контроль за діяльністю останніх (бухгалтери, ревізори, інвентаризатори). Переважна більшість службових осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності – представники середньої і найнижчої управлінської ланки.

Кримінологічний аналіз причин службових злочинів можливий передусім з урахуванням базисних економічних процесів і становища службових осіб у системі існуючих суспільно-економічних відносин. Криміногенні фактори, які визначають причини і умови службових злочинів, досить численні, різноманітні і визначені наперед істотними змінами у соціально-економічному житті суспільства. За сутнісною характеристикою їх можна розподілити на п'ять основних груп: політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові фактори.

Причини та умови службових злочинів відображають як загальний стан суспільства, об'єктивно існуючі в ньому суперечності, так і суб'єктивні фактори, у тому числі недостатність політичної волі керівних найвищих органів державної влади вести рішучу боротьбу з цим негативним соціальним явищем [5, с. 79].

Запобігання службовим злочинам становить узгоджену систему заходів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового характеру, спрямованих на випередження появи передумов цих злочинів, їх послаблення, нейтралізацію та усунення.

Запобіжні заходи політичного характеру зводяться до програмованості та предметності у впровадженні демократичних засад у різних сферах суспільної організації, зокрема у системі управління суспільством.

Заходи запобігання службовим злочинам соціального характеру передбачають доведення рівня оплати праці державних службовців до рівня задоволення соціально значущих потреб відповідно до їх соціального статусу.

Запобігання службовим злочинам заходами правового характеру означає запровадження кримінологічної експертизи проєктів нормативно-правових актів, здійснення повної систематизації антикорупційного законодавства.

У сфері державного управління з метою запобігання злочинам необхідно в обов'язковому порядку дотримуватися правил підбору та розстановки кадрів, які базуються на конкурсній основі; запровадити практику обов'язкової ротації керівних працівників та інших працівників правоохоронних органів.

Попри всю важливість заходів запобігання через об'єктивні та суб'єктивні обставини вони не завжди досягають своєї мети. Виявлення службових злочинів через специфіку їх прояву становить надзвичайну складність. Це зумовлює високий рівень їх латентності, перебування поза сферою юридичної відповідальності значної кількості осіб, діяльність яких є суспільно небезпечною.

З метою вдосконалення діяльності спеціальних органів, які виявляють і запобігають службовим злочинам, необхідно переорієнтувати їх із виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних злочинів та проявів у найбільш важливих сферах життя держави, а також там, де ця злочинність набула найбільшого поширення; чітко визначити порядок повної та своєчасної реєстрації повідомлень про вчинені злочини та інші правопорушення і встановити юридичну відповідальність за його порушення працівниками правоохоронних органів.

Ефективна боротьба зі службовими злочинами не може бути здійснена в результаті разових і короточасних акцій будь-якого ступеня активності та суворості на певному рівні, а потребує довгострокових соціально-економічних, політичних і правових перетворень [5, с. 83].

Згідно аналізу кримінального законодавства, можна визначити, що злочини у сфері службової діяльності – це суспільно небезпечне діяння, вчинене навмисно чи з необережності службовою особою

всупереч інтересам служби, що грубо порушує нормальну діяльність органів влади, а також органів управління підприємствами, установами й організаціями, незалежно від форм власності і господарювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, або спричинило тяжкі наслідки.

З урахуванням міжнародного досвіду спеціально-кримінологічного запобігання службовим злочинам повинно базуватись на зменшенні стимулів вчинення злочинів шляхом збільшення заробітної плати, морального заохочення, більш швидкого просування по службі, з одного боку, і збільшенні ризиків для правопорушників: адекватне законодавство щодо перевірки законності одержаних доходів, а також призначення різних видів покарання, боротьби з «вибірковим правосуддям», більш широкого застосування норм цивільного і адміністративного права при регулюванні певних відносин, освітніх програм для населення, з іншого боку.

Злочини у сфері службової діяльності можна розглядати як частину корупційних правопорушень, оскільки вони, безумовно, пов'язані з діяльністю організованих злочинних груп і організацій, в тому числі і у сфері господарської діяльності. Тому заходи протидії названим видам злочинності можуть бути частиною спеціально-кримінологічного запобігання даному виду злочинів.

Ще однією проблемою, як зазначає І.О. Христич, є ведення статистичного обліку злочинів у сфері службової діяльності, наприклад статистична безграмотність і відсутність понятійного апарату в правоохоронних органах, це призводить до того, що можна використовувати статистичні дані для маніпулювання як в бік штучного підвищення кількісних показників роботи оперативних органів, так і навпаки – в бік їх зменшення. Усунення цих недоліків можливе лише завдяки уніфікації понятійного апарату, який використовується у кримінально-правовій статистиці [6, с. 129]. Тобто, назріла потреба в розробці єдиної уніфікованої системи статистичного обліку у сфері правопорушень, обов'язкової для застосування відповідними органами, яка б містила необхідні відомості від моменту виявлення злочину до моменту відбуття покарання особою, яка засуджена за вчинення злочину.

У свою чергу це б призвело до можливості проводити централізований збір інформації, аналітично прослідкувати усі стадії

кримінального правосуддя, інформаційні потоки і зв'язки усередині системи статистичної звітності правоохоронних і судових органів, використовувати додаткові джерела інформації про стан злочинності у сфері службової діяльності за рахунок проведення статистичних опитувань і використання показників інших галузей соціальної статистики.

Також слід ще раз підкреслити, що зловживання своїм службовим становищем службовими особами, особливо тими, які здійснюють публічні функції (органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування), посягають не лише на інтереси і завдання служби та її авторитет, а й завдають значної політичної, економічної і соціальної шкоди суспільству в цілому, правам, свободам і законним інтересам людини і громадянина.

Здійснення завдань і функцій, які стоять перед державою та суспільством у цілому, дотримання прав і свобод людини неможливе без належної роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, зобов'язаних діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Аналізуючи праці науковців, дійшли висновку, що на даний момент у державі є велика кількість проблем пов'язаних з відповідним покаранням для службових осіб, які вчинили злочин. Одна з таких проблем також є неправильне санкціонування законодавцями всіх злочинів з цим пов'язаних [7, с. 234]. Наприклад, за більшість злочинів у сфері службової діяльності передбачено санкції другого класу, що у свою чергу, дає змогу встановлювати широкий спектр покарань, які у більшості випадків є незначними і не відповідають ступеню тяжкості вчиненого злочину. Такий вид санкцій сприяє існуванню корупційних схем.

Спектр усіх проблем пов'язаних зі злочинами у сфері службової діяльності дуже широкий, і це показано у даній роботі. Велика кількість проблем і питань які стоять перед науковцями кримінологами, дає привід говорити, що злочини у сфері службової діяльності ще не раз будуть предметом роздумів і обговорень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141, із змінами від 30.09.2016 р.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про

практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» № 13 від 25.05.1998 р.

3. Гончар Т.О., Стрельцов Є.Л., Чуваков О.А. Кримінальне право України: посібник. – Х.:«Одіссей», 2013. – 264 с.

4. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика. Навчальний посібник. – К.: «Юрисконсульт», 2006 – 342 с.

5. Дальшин І.М., Голіна В.В. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна та ін.// 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2013. – 288 с.

6. Назимко В.В., Філонов В.В. Види і конструктивні особливості санкцій за злочини у сфері службової діяльності / Є.С. Назимко, В.В. Філонов // Право і суспільство. – 2012. – 1. – С. 233-238.

7. Христин І.О. Щодо проблеми забезпечення цілісності статистичного обліку злочинів у сфері службової та господарської діяльності / І.О. Христин // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності: Матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 9 листопада 2004 року). – К.; Х: Юрінком Інтер / Голова ред.. В.В. Сташис, 2005. – С. 128-131.

В. М. Кушнір,
магістрант 1 року навчання
(м. Хмельницький)

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ

Проблема боротьби з корупцією неодноразово піднімалася в юридичному науковому товаристві. Сьогодні це питання також намагаються вирішити політики та економісти, адже корумпована на всіх щаблях влади держава не представляє інтерес для міжнародної спільноти та не буде сприйматися як надійний стратегічний партнер. Це все тому, що корупційні прояви знижують інвестиційну привабливість України, заважають розвитку бізнесу, руйнують довіру до судової системи та правоохоронної системи [1, с. 36].

Питання пов'язані з корупцією досліджувались у працях: Л. І. Аркуші, В. М. Вересова, А. Є. Жалинського, В. С. Журавського, М. Ю. Бездольного, П. Т. Геги, Ю. Я. Касараби, М. І. Камлика, Р. П. Марчука, М. І. Мельника та багатьох інших вчених.

Однак, проблема аналізу та вдосконалення напрямів державної антикорупційної політики залишається актуальною.

Термін «корупція», як зазначають словники, походить від латинського *corruptio* й означає «псування», «розбещення», «підкуп», «продажність». Тобто, корупцію можна розуміти як «псування» окремих службовців, їх «розбещеність» в підході до виконання своїх прямих обов'язків. Законодавцем термін «корупція» та «корупційне правопорушення» окреслено у п.1ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (далі – Закон) і звучить як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Перелік осіб, про яких йдеться мова в поясненні, значиться пунктом 1 статті 3 вище зазначеного Закону, і включає в себе таких суб'єктів як:

1. особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2. Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

3. народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

4. державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

5. військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

6. судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

7. особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Національного антикорупційного бюро України;

8. посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

9. члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

10. члени Центральної виборчої комісії;

11. поліцейські;

12. посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим.[2].

Для того щоб випрацювати ефективну стратегію подолання корупції, насамперед слід визначити її передумови та чинники. Думки науковців сходяться на тому, що основоположними факторами процвітання корупції є соціальні умови, що є властиві для більшості країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна. Кризовий стан в якому перебуває суспільство впливає на рівень корупції в країні. Гучно анонсовані реформи, які або так і не знаходять свого втілення, або проводяться на стільки непослідовно та повільно що значна частина громадськості просто зневіряється у будь яких позитивних зрушеннях як в апараті державного управління так і в системі економічних та соціальних відносин всередині держави.

Вчені-теоретики детермінанти корупційних злочинів поділяють на політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські і соціально-психологічні криміногенні фактори. До політичних чинників віднесені:

- відсутність програми дій та предметності у впровадженні демократичних засад до різних сфер суспільного життя;

- повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, передусім, його громадянських інституцій;
- відсутність системи виховання у службовців патріотичних почуттів, моральних, професійних якостей, розуміння того, що корупція підриває авторитет держави, етичні основи суспільної свідомості;
- недостатня визначеність і непослідовність у здійсненні антикорупційної політики, що породжує у службовців, схильних до корупційних діянь, відчуття безкарності;
- відсутність державної ініціативи та необхідних організаційних зусиль щодо створення громадських формувань задля підвищення активності населення у боротьбі з корупцією;
- відсутність ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних органів.

Економічними чинниками є:

- несприятливі умови для правомірної діяльності усіх суб'єктів господарювання, особливо малого і середнього бізнесу;
- непрозорість процесів приватизації, вирішення інших господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо;
- зростання розриву між доходами підприємців і державних службовців, наділених повноваженнями управління економічними процесами.

Правові чинники включають:

- недосконалість нормативно-правової бази, що не забезпечує ефективної протидії зловживанням чиновництва, зберігає його надмірну закритість, не сприяє чіткому контролю за діяльністю службовців та надійному правовому захисту громадян від свавілля посадових осіб;
- відсутність цілісної системи правових засобів впливу на фактори, що обумовлюють корупційні злочини;
- прогалини в законодавстві, що передбачає відповідальність за різні види корупційних правопорушень і регламентує діяльність державних органів у боротьбу з ними. Організаційно-управлінськими чинниками є:
 - слабка регламентація правил поведінки державних службовців, процедури здійснення їх повноважень, видання офіційних документів тощо;
 - наявність у посадових осіб занадто широких можливостей для прийняття рішень на свій розсуд;

- поширеність випадків заміщення посад не на підставі ділових і моральних якостей особи, а через знайомство, особисту відданість, близькість політичних уподобань тощо;

- відсутність тестування на відповідність професійним і моральним якостям, періодичної ротації кадрів, формальне ставлення до їх атестації;

- відсутність механізмів унеможливлення прийняття на службу лідерів чи членів злочинних угруповань.

До соціальна-психологічних чинників відносять:

- зорієнтованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань, внаслідок чого корупція із соціальної аномалії перетворюється у правило поведінки;

- низька психологічна готовність громадян протидії корупції;

- корислива спрямованість багатьох державних службовців, що призводить до порушення закону, норм моралі та професійної етики;

- моральна деформація частини керівників, яка виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до корупційних діянь з боку підлеглих (кругова порука).

За результатами аналізу проведених різнобічних досліджень, можна виокремити такі основні причини виникнення і поширення корупції в Україні як недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; недосконалість адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість на що часто скаржаться як громадяни так і інші представники юридичних осіб); невідповідність рівня оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обсягу їх повноважень; толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції; сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

Сьогодні визначити реальні масштаби корупції та ефективність заходів, спрямованих на боротьбу з нею досить важко, а тому, оцінку доцільно проводити не за окремими критеріями, а за сукупністю факторів, зокрема, на основі:

- 1) статистичних даних (вони мають значення для державних органів, зокрема й правоохоронних),

- 2) рейтингового рівня визначеного міжнародними організаціями (наприклад, Transparency International);

- 3) ставлення до цього процесу населенням (є найбільш оптимальним критерієм ефективності роботи влади в цьому напрямі).

Зазначимо, що посадовці окремих державних структур не просто обслуговують економіку, вони беруть у ній участь, маючи «свою долю» в економіці. Саме функціонування державно-політичної машини економізоване, тобто підкорене по суті економічній свідомості [3, с. 70]

Враховуючи, що виключний деструктивний характер корупції зумовлений високим рівнем її латентності [4, с. 1] антикорупційна політика повинна стати ключовим елементом у загальнодержавній політиці та бути направленою на зміну ставлення населення до цього явища та на можливість безпосередньо впливати на результати боротьби з ним.

Першочерговими реальними заходами спрямованими на вдосконалення державної антикорупційної політики сьогодні можуть стати:

- доопрацювання законів України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні», «Про Державне бюро розслідувань»;

- Верховній Раді України доцільно розглянути проекти концепцій змін до чинного законодавства щодо приведення регулювання фінансування партій і виборчих кампаній у відповідність до міжнародних стандартів (наприклад, підготовлений сумісно IFES-Україна та Transparency International-Україна документ, у якому викладено пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства України (Закону «Про політичні партії в Україні» та законів, які встановлюють порядок проведення загальнодержавних та місцевих виборів, а також суміжного законодавства).

- прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів)» від 16 січня 2015 року № 1776;

- розроблення та схвалення Кабінетом Міністрів України загальнонаціональної методики оцінки рівня корупції відповідно до стандартів ООН.

Щодо подальших досліджень у цій сфері, то враховуючи те, що процес законодавчого реформування окремих інституцій, які є причетними до боротьби з корупцією продовжується, – вони будуть актуальними й надалі. Також затребуваними будуть наукові пошуки

стосовно зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією та участі у цьому процесі України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лавренюк Ю. Ф. Пріоритетні напрями антикорупційної політики України. *Державне управління*. 2014. № 1 (1). С. 35–37
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 1700-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 26.11.2018 року).
3. Запобігання та протидія корупції: навч. посібн. [Текст] / [А. М. Михненко, Р. П. Марчук, А. М. Мудров та ін.]; за ред. проф. А. М. Михненка. К.: НАДУ, 2010. 360 с.
4. Кушнарьов І. В. Антикорупційна політика сучасної держави: загально-теоретична і порівняльно-правова характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук.: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. В. Кушнарьов. Харків, 2013. 18 с.

С.О. Лучкова-Вараниця,
магістрант 2 року навчання
В.Д. Коцюк,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

Постанова проблеми. В сучасних умовах розвитку туристичної індустрії України, ресурсне забезпечення екскурсійної діяльності по регіонах є дуже важливим. Регіональний туризм допомагає збільшити робочі місця, також впливає на збільшення доходів у місцеві бюджети і в загальному в державну казну, а саме головне задовольнити потреби будь якого туриста та екскурсанта.

Екскурсійна діяльність – це управлінсько-організаційні заходи і виробничо-обслуговуюча діяльність з формування, просування, продажу і надання послуг: організаційного, інформаційно-методичного і сервісного забезпечення задоволення потреб населення в екскурсійному обслуговуванні [3].

Сучасні цілі екскурсійної діяльності орієнтовані на удосконалення і розвиток регіонального туризму, що в подальшому призведе до збільшення якості надання послуг не тільки по регіонах а й по всій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в теорію і практику екскурсійної діяльності як одного із пріоритетних напрямків туризму зробили вітчизняні і закордонні науковці. Серед них наукові розробки таких науковців як В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська, С. Галасюк, С. Нездоймінов, О. Любіцева, Т. Сокол, Л. Альтгайм, А. Боева, А. Воронина, С. Голубнича , И. Савина, І. Чагайда, В. Зінченко, О. Романенко. Туризм Хмельниччини вивчають: П. Масляк, О. Бейдик, Н. Фоменко та ін.

Мета публікації. Вивчити ресурсне забезпечення екскурсійної діяльності на регіональному рівні, а саме забезпечення екскурсійної діяльності у Хмельницькій області.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даному етапі розвитку суспільства, туризм відіграє значну роль, він сприяє демократизації суспільства, підвищенню культурного рівня людей, поліпшенню здоров'я населення, вносить свій внесок у соціально-економічний розвиток регіонів і країни в цілому.

Завдяки туризму зростають надходження фінансових ресурсів, зростанню попиту на товари і послуги, зокрема, на вироби місцевої промисловості.

Важливим етапом в розвитку туризму це - розвиток туризму у регіонах, він дозволяє збільшити доходи регіональних і місцевих бюджетів, що призводить до підвищення рівня життя населення [2]. Одним з регіонів перспективного розвитку туризму в нашій країні є Хмельниччина. Це пояснюється вигідними особливостями її географічного розташування, сприятливим кліматом, багатством природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу.

Хмельницька область розташована в західній частині України. Її площа становить 20,6 тис. кв. км (3,2% території країни). Область лежить у лісостеповій зоні. На території області 165 річок, які належать до басейнів Дніпра (Горинь, Случ та ін.), Південного Бугу (Бужок, Вовк, Згар, Рів, Іква), Дністра (Збруч, Жванчик, Смотрич) [7].

Розвиток туризму на Хмельниччині передбачає такі умови, як формування туристично-рекреаційного і екскурсійного комплексу послуг для задоволення портеб споживачів.

Хмельниччина має величезні природні ресурси для динамічного розвитку туристсько-екскурсійних послуг. На її території зосереджена значна кількість пам'яток природи, державних заповідників, історико-культурних пам'ятників, добре розвинута транспортна мережа.

Дивлячись на відвідуваність туристами та екскурсантами пам'ятки, можна зробити висновок що їх приваблюють екскурсії в Національний природний парк «Подільські Товтри» за своєю площею який налічує 261 тис. га. Тут зберігається 60 видів рослин і 80 видів птахів, тварин і комах, що занесені до Червоної книги України. Флора парку становить одну третину від загального складу національних парків України, а фауна - одну п'яту частину фауни нашої країни.

На території Національного природного парку «Подільські Товтри» розташована одна з найкрасивіших карстових печер «Атлантида».

Привертають увагу туристів й екскурсантів визначні об'єкти природи -«Кармелюкова гора», «Пановецька дача», «Манівецька дача», Михайлівський парк, Кам'янець-Подільський ботанічний сад.

На півдні парку розташований один з популярніших об'єктів туристського показу - місто Кам'янець-Подільський, на базі якого створено Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», тут розміщено 168 пам'яток архітектури, в тому числі комплекс споруд фортеці. Але туристично-екскурсійні ресурси це не лише Національно природний парк «Подільські Товтри» і місто Кам'янець-Подільський.

На Хмельниччині є 8 пам'яток садово-паркового мистецтва - парки Антонінський, Голозубинецький, Малівецький, Михайлівський, Новоселицький Полонського району, Новоселицький Старокостянтинівського району, Полонський, Самчиківський. Природною пам'яткою є Смотрицький каньйон у долині р. Смотрич. Також у Полонському районі є радонові води, м. Сатанів, розташований у долині р. Збруч на схилах Товтр, є відомим бальнеологічним курортом.

В області працюють 3 заповідники (Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», історико-культурний заповідник «Самчики», Державний історико-культурний заповідник «Меджибіж») і 9 музеїв із трьома відділами. Серед них - Меджибізький регіональний історико-етнографічний музей-фортеця, меморіальний музей А. Ахматової (с. Слобідка Шелехівська). Загальна кількість пам'яток археології, історії, архітектури, містобудування і монументального мистецтва у Хмельницькій області

складає 2015 одиниць. На державному обліку перебуває 387 пам'яток архітектури і містобудування.

Хмельницька область належить до тих регіонів України, де добре сформувався український етнос.

На території області знаходяться відомі археологічні пам'ятки, зокрема, трипільське поселення в Луці Врублевецькій, широко знанні літописні міста періоду Київської Русі – Меджибіж, Ізяслав, Полонне, а також міста Болохівської землі – Божок Деражнянського і Губин Старокостянтинівського районів, городище біля села Теліженець Старосинявського району.

Також туристи та екскурсанти часто відвідують чоловічий скельний монастир що у Бакоті, заснування якого відносять до 1025 року.

Хмельниччина багата на чудову, природу та багату історію, поєднання ландшафтних і історико-культурних ресурсів на території Хмельницької області створює необхідні передумови для всебішнього розвитку туризму. Хмельниччина характеризується відносно невисокою концентрацією промисловості, порівняно сприятливою екологічною ситуацією і значним потенціалом рекреаційних ресурсів. Протягом останніх років тут втілюється в життя програма розвитку туризму і курортів. За останні роки в області проведено оновлення курорту Сатанів, реставрація і ремонт архітектурних комплексів. Але, як в Україні в цілому, так і на Хмельниччині, обсяги бюджетного фінансування розвитку, оновлення і підтримки історико-культурних центрів недостатні для проведення масштабних програм [6].

З огляду на центри туризму, в Хмельницькій області можна виділити Кам'янець-Подільський, місцева влада якого проводить досить активну туристичну політику, встановлюючи мету до 2020 року довести кількість відвідувачів міста до мільйона туристів.

Туристичний потенціал Кам'янець-Подільського активно просувається на ринок за допомогою різних каналів і засобів. Зокрема, слід відмітити масштабність формату відкриття туристичного сезону-2018, який вже цього рік був десятим ювілейним відкриттям туристичного сезону. На свято туризму у місто над Смотричем приїхали понад 150 представників туристичних фірм, інформаційно-туристичних центрів, центральних та регіональних ЗМІ, Львівської, Миколаївської, Вінницької та інших областей. У програмі відкриття туристичного сезону-2018 проводилась демонстрація туристичних принад, тільки під час відкриття сезону у Кам'янці-Подільському оживали легенди. Вуличками давнього міста

прогулювалися сотні людей в історичних костюмах. А це, разом з красою архітектурних пам'яток, створило неповторну атмосферу та відчуття подорожі у середньовічні часи. Крім того, прогулюючись «островом скарбів» (так часто називають місто), туристи та екскурсанти могли спостерігати на зустріч з оленем, який привів братів Коріатовичів на берег Смотрича, також можна пересвідчитися, що Арка бажань є справді магичною.

На туристичному форумі, який відбувся в межах фестивалю, презентували: - нові туристичні продукти: «Кам'янець-Подільський: дитячий туризм». Стартом для дитячого туристичного маршруту стануть Порохові склади (17 століття). Саме там наймолодші гості міста змогли взяти участь у цікавих майстер-класах, захоплюючих квестах та іграх. Також провівся перший гастрономічний маршрут «Смачна карта Кам'янця-Подільського». І ще багато чого іншого, а на завершення відбувся історичний флешмоб, який претендує на рекорд України. На площі Старого міста спільно виконувався танець. Сьогодні Кам'янець-Подільський щорічно відвідує 220-240 тис. туристів і це є результатом активної маркетингової політики регіону [5].

Також можна ще виділити Меджибіж, саме тут знаходиться Меджибізький замок, куда також щорічно приїжджає велика кількість туристів, тут проводяться різні з'їзди, конференції заходи.

Тому що, Меджибізький замок, це пам'ятка фортифікаційної архітектури XVI ст., виконана у стилі Ренісанс. Він внесений до Державного реєстру національного культурного надбання України.

Основними пам'ятками архітектури національного значення, які входять до складу Меджибізького замку і перебувають на державному обліку, є палацовий комплекс, церква святого Миколая, прясла мурів і вежі.

З 2001 року замок отримав статус Державного історико-культурного заповідника[4]. Щорічно тут проводяться археологічні розкопки, де тисячі українських, та й не тільки, студентів знаходять якусь пам'ятку давньої культури. Проводяться також тут «Ніч музеїв», фотовиставки, «Середньовіччя + мотоцикли = Лицарі ХХІ ст.», також 24 вересня 2018 року Меджибізька фортеця презентувала Хмельничину на туристичному ярмарку в Закарпатті, «Гарбузова ніч», і багато інших заходів, які своєю неповторністю привертають увагу туристів та екскурсантів як з України так і з інших країн, керівництво Меджибізького замку, робить все для того щоб

підтримувати первинну красу заповідника, бо це так приваблює туристів та екскурсантів.

Нажаль про інші туристичні центри Хмельниччини цього сказати не можна.

Тому для покращення відвідуваності туристами інших куточків Хмельниччини, можна провести такі маркетингових заходів:

- проведення маркетингового дослідження туристичного ринку Хмельниччині з метою оцінки її рекреаційно-туристичного потенціалу і визначення найпривабливіших для вітчизняних та іноземних туристів туристично-рекреаційних пропозицій;

- створення або відновлення технічних, інформаційних та сервісних умов для реалізації визначених туристично-рекреаційних пропозицій на рівні міжнародних стандартів;

- розробка нових туристичних маршрутів міжнародного значення по території Хмельниччини з урахуванням потреб та інтересів приїжджаючих гостей і потенціалу туристичних ресурсів області із подальшим представленням нових турів на міжнародних туристичних виставках і поданням комерційних пропозицій провідним туроператорам України, Європи і світу;

- створення регіональної інформаційної інфраструктури туристичного бізнесу, яка б органічно доповнювала загальнонаціональну і надавала гостям Хмельниччини, а також зацікавленим особам більші можливості щодо пошуку інформації, бронювання та резервування туристичних послуг, збору та обробки статистичної інформації про розвиток туристичного бізнесу у регіоні;

- створення, підтримка діючого і постійне поновлення веб-сайту з туристичними пропозиціями Хмельниччини;

- створення електронних інформаційних довідників з переліком існуючих туристичних фірм у регіоні, туристичних маршрутів, їх транспортним забезпеченням і вартістю;

- розробка і проведення регулярних рекламних кампаній у ЗМІ для поширення інформації та популяризації найпривабливіших туристично-рекреаційних пропозицій регіону із застосуванням національних і місцевих каналів телебачення, а також каналів, де розміщується реклама країн та найцікавіших туристичних маршрутів: travel channel, CNN, Eurosport та ін.;

- заохочення туристичних фірм та курортно-оздоровчих закладів області до розробки тематичних стендів, присвячених найпривабливішим туристично-рекреаційним пропозиціям і

туристичним маршрутам, для їх подальшого представлення у національних і міжнародних туристичних виставках;

- проведення регіональних ярмарок, конференцій, семінарів, презентацій, присвячених проблемам розвитку туристичного бізнесу;
- розробка різноманітних інформаційно-рекламних матеріалів про туристичні маршрути та поширення їх на вітчизняному і міжнародному туристичному ринку.

Важливими пріоритетами розвитку туризму в Україні, Хмельницькій області є підняття його рівня до міжнародних стандартів, формування ефективної регіональної туристичної обслуговування, що стає особливо актуальним в умовах значного невикористаного потенціалу туристичної галузі [1, с. 90-91].

Висновок. З огляду на все вище викладене можна зробити висновок, що Хмельницька область займає одне із провідних місць на туристичній мапі України. Вона має чудове ресурсне забезпечення екскурсійної діяльності, але нажалі велика кількість туристичних принад залишається поза оком пересічного туриста. Но у Хмельничини велике туристичне майбутнє, адже вже сьогодні проводяться заходи, конференції, з'їзди для покращення розвитку туристично-екскурсійного бізнесу в регіоні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Масляк П.О. Країнознавство. Підручник. / П.О. Масляк — Київ.: Знання, 2008. — 292 с.
2. Сергеева Т. М. Организация туризма: учеб. пособие / Т.М. Сергеева, А.П. Дурович, Г.А. Бондаренко, и др.; под общей ред. А.П. Дуровича -2-е изд., испр. — Мн.: Новое знание, 2005. —640 с.
3. Екскурсійна діяльність. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Екскурсійна_діяльність
4. Меджибіж [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.mezhibozh.com/>
5. Офіційний сайт Кам'янець-Подільського. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://old.kam-pod.gov.ua/>
6. Туризм. Хмельницька обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1562
7. Хмельницька область. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмельницька_область

А.В. Міхалець,
*студент III-го курсу факультету міжнародних відносин
Хмельницького національного університету*

ЮРИДИЧНА КОЛІЗІЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ДІТЕЙ

В умовах бурхливого розвитку транспорту важливою проблемою є розвиток і удосконалення правил перевезення дітей та встановлення відповідальності за порушення цих правил. Вивчення нормативно-правової бази дозволяє констатувати, що на державному рівні тлумачення цього питання є досить обмеженим. Особливої актуальності набули питання перевезення дітей після прийняття 29 жовтня 2019 року Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення правил перевезення дітей» [1] (далі – Закон № 224-IX). Тому нашою метою є розгляд проблем та суперечностей, які виникли з його прийняттям.

Насамперед зазначимо, що в Україні щодобово в аваріях гине до 20 осіб та більше 100 отримує тілесні ушкодження. Чималу частку серед постраждалих становлять діти. А згідно з даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, використання автомобільних крісел знижує смертність серед дітей у ДТП на 54 %, а ризику отримання травм - на 70 %. Практика перевезень дітей у автокріслах є поширеною у Європі вже близько 20 років. Щодо встановленого розміру штрафу за відсутність автокрісла в Україні, то він один із найнижчих (приблизно 18 євро), тоді як у Німеччині за це доведеться заплатити 60 євро, у Чехії – 78 євро, у Греції – цілих 350 євро, а у Естонії – майже 400 євро.

Іноземці добре усвідомлюють важливість правильного і обов'язкового використання спеціальних автомобільних дитячих крісел, навіть коли вирушають на коротку дистанцію. На жаль, у нашій країні дослідження і наукова обґрунтованість щодо використання автокрісел проводив тільки Центр Громадського здоров'я МОЗ України.

Серед населення з'явилося багато думок та негативу, що Закон № 224-IX лобіювався виробниками чи постачальниками автокрісел. На думку багатьох юристів, даний закон викликає досить багато

питань тому що його положення суперечать раніше прийнятим нормативним актам.

Так, Закон № 224-IX доповнює статтю 121 Кодексу України про адміністративні правопорушення частинами десятою та одинадцятою, у яких встановлюється адміністративна відповідальність за порушення правил перевезення дітей та за повторне вчинення такого правопорушення протягом року [2]. Окремого нормативно-правового акта, який би регулював правила перевезення дітей немає. Кілька положень міститься у Правилах дорожнього руху, затверджених постановою КМУ від 10 року № 1306 (далі – Правила), питанням перевезення дітей присвячено кілька окремих положень. Зокрема, у пп. «б» п. 21.11 Правил зазначено, що забороняється перевозити дітей, зріст яких менше 145 см або тих, що не досягли 12-річного віку, у транспортних засобах, обладнаних ременями безпеки, без використання спеціальних засобів, що дають змогу пристебнути дитину за допомогою пасків безпеки, передбачених конструкцією цього транспортного засобу; на передньому сидінні легкового автомобіля – без використання зазначених спеціальних засобів [3]. Ця норма означає, що якщо на задніх сидіннях автомобіля наявні паски безпеки (на передніх сидіннях вони є завжди), то водій повинен зробити так, щоб дитина була пристебнута. Якщо таких ременів немає – то і обов'язок відсутній.

При цьому Правила не говорять, які це повинні бути «спеціальні засоби». А єдине законодавче визначення категорії «спеціальні засоби» (точніше їх перелік) подано у Законі України «Про Національну поліцію» [4]. Так, відповідно до ч. 4 ст. 42 цього Закону, для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби: 1) гумові та пластикові кийки; 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії; 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; 5) засоби примусової зупинки транспорту; 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; 7) службові собаки та службові коні; 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу; 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; 12) засоби,

споряджені безпечними димоутворюючими препаратами; 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби [4].

З юридичної точки зору, будь-який юрист вам скаже, що для того, щоб везти дитину, ви маєте в автомобілі з ременями безпеки використовувати гумові кийки, кайданки, сльозогінний газ, спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби тощо.

В Правилах відсутня навіть згадка про «автокрісла», не кажучи вже про юридичне визначення цього поняття, яке не міститься ні в законі, ні в жодному підзаконному акті, Єдиною умовою для того, щоб до водія не було претензій, є наявність змоги пристебнути дитину. Для цієї мети підійде звичайна щільна подушка або бустер (спрощений варіант повноцінного дитячого автокрісла).

Варто також звернути увагу на те, що чинна редакція Правил чітко говорить, що дитина повинна бути пристебнута саме тими ременями безпеки, які є в автомобілі. Ця обставина навпаки унеможлиблює використання сторонніх автокрісел, технічна конструкція яких передбачає лише прикріплення за допомогою ременів безпеки автомобілів, а для безпеки дітей використовуються власні ремені автокрісел [3].

Тобто дитина в такому разі пристібається не безпосередньо за допомогою конструктивних елементів транспортного засобу, а опосередковано через елементи самого «спеціального засобу», що Правилами не передбачено.

Щодо таксі, то для них передбачені виключення. Так, підпункт В пункту 2.3. Правил дорожнього руху дозволяє водіям і пасажиром таксі не пристігатися ременями безпеки, а підпункт 5 пункту 156 Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, дає право пасажиру перевозити на руках дитину дошкільного віку на задньому сидінні [5].

Тобто положення підзаконних правових актів у частині перевезення дітей є досить суперечливими та неоднозначними, що дасть змогу оскаржувати винесені органами поліції постанови в судовому порядку.

Отже, якщо закон і лобіювався виробниками чи постачальниками автокрісел, то бажаного результату з юридичної точки зору останні наразі не отримали. Адже, жодного слова про автокрісла або бустери для дітей законодавство не містить, необхідно використовувати лише спеціальні засоби, що дають змогу пристебнути дитину за допомогою ременів безпеки, передбачених конструкцією цього транспортного засобу (автокрісло з боковими

ручками, закріплене позаду чи на передньому сидінні, бустер - сидіння без спинки для старших дітей тощо).

На нашу думку, для того, щоб вказана норма дійсно запрацювала, необхідно внести зміни в закони та підзаконні правові акти, розкривши зміст поняття «спеціальні засоби для перевезення дітей», встановивши їх перелік.

Також доцільно доповнити Правила дорожнього руху окремим розділом «Правила перевезення дітей» та усунути суперечності з іншими підзаконними правовими актами. виправити ситуацію може внесення змін до Правил дорожнього руху, але це вже справа КМУ.

Пасажири з дітьми повинні відповідально ставитись до їх безпечного перевезення, оскільки наявність автокрісла або бустера одного разу зможе врятувати життя дитини або іншого пасажира.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення правил перевезення дітей: Закон України від 29 жовтня 2019 року № 224-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-20>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-1>

3. Про правила дорожнього руху: Постанова КМУ від 10 жовтня 2001 року №1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п>

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

5. Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту: постанова КМУ від 18 лютого 1997 року. №176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-97-п>

І. М. Непомнящих
магістрант 1 року навчання
(м. Київ)

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ця тема є актуальною, оскільки кримінальне процесуальне законодавство України ще перебуває на етапі остаточного формування. Уже зроблені значні кроки по гармонізації кримінальних

процесуальних норм до європейського зразка, але залишається ще безліч відкритих запитань, та «майданчиків» для дискусій у тому числі у питанні стадії досудового розслідування. Чому саме стадія досудового розслідування? Тут усе просто вона є першою і дуже вагомою оскільки під час даної стадії і формується справа, вирішується питання про направлення чи не направлення обвинувального акту, встановлюються докази, і основне вносяться дані до єдиного реєстру досудового розслідування. Також варто звернути увагу на те, що дана стадія ще не є повністю досліджена та має певні недоліки, тому враховуючи вищенаведені обставини актуальність даної теми є значною та потребує як найширшого дослідження.

Проаналізуємо стадію досудового розслідування в кримінальному провадженні. Стадія досудового розслідування розпочинається із моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Обов'язок із внесення покладається на слідчого чи прокурора до якого надійшла заява про таке діяння або в випадку коли слідчий чи прокурор виявив діяння самостійно в будь якому випадку із вільного джерела. Слідчі, прокурори не мають права відмовити в прийнятті заяви вони можуть подаватись як фізичними особами так і юридичними, у випадку подання заяви юридичною особою заяву подає її представник або уповноважена особа.

Під час прийняття слідчий чи прокурор, встановлює необхідні дані про особу заявника для того щоб мати зворотній зв'язок та впевнитись в особі. У випадках коли повідомлення про вчинення кримінального правопорушення було прийняте іншою посадовою особою правоохоронного органу, то вони мають бути негайно передані для вирішення в встановленому порядку прокурору чи слідчому, часом подання заяви, повідомлення вважається рік, місяць день, година доби коли вона надійшла до службової особи правоохоронного органу, що зазначається на письмовій заяві або ж на протоколі про прийняття усної заяви (повідомлення). Самостійне виявлення прокурором, слідчим кримінального правопорушення може бути лише у випадку виконання ним своїх службових обов'язків зі здійснення розслідування. Досудове розслідування та в його межах слідчі розшукові чи інші дії лише із моменту внесення даних до ЄРДР в порядку який 6 передбачений законодавством.

Варто зазначити що нормою КПК також передбачено те що слідчий чи прокурор вносить дані до єдиного реєстру досудових

розслідувань невідкладно але не пізніше двадцяти чотирьох годин із моменту надходження заяви, також важливим є те, що здійснення будь яких слідчих (розшукових дій) чи інших процесуальних дій спрямованих на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення до внесення відомостей до ЄРДР чи без такого внесення не є припустимим та тягне за собою відповідальність.

Законодавець також дає можливість обійти це правило за для здійснення завдань кримінального процесу, та створює норму в якій надається перелік фактів при яких можна розпочати слідчі (розшукові) чи інші дії на встановлення обставин кримінального правопорушення до внесення відомостей до ЄРДР із них:

- Необхідність провести ці дії негайно за для того щоб не втратити важливі докази.

- Коли кримінальне правопорушення вчинене на морському, чи повітряному човні.

Далі ми переходимо до самої суті досудового розслідування це слідчі дії та негласні слідчі дії саме завдяки їм і встановлююся необхідні відомості про діяння формується доказова база та ін.

Почнемо із поняття. Слідчі(розшукові) дії – це діяльність відповідних державних органів яка направлена на отримання необхідних доказів або перевірку уже існуючих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставою для проведення даних дії служить наявність достатніх відомостей що безпосередньо вказують на можливість досягнення мети таких дій . Проведення слідчих(розшукових) дій у другій(нічній) половині доби (з 22 по 6 години) заборонено за винятком коли затримка їх проведення може привести до втрати важливих доказів чи втечі особи яка підозрюється у вчиненні даного кримінального проступку.

Підсумовуючи це можна визначити те що стадія досудового розслідування є однією із ключових у кримінальному процесі.

Розпочинається вона із внесення відомостей до ЄРДР та обмежується певними строками. Завданням даної стадії є збір та перевірка доказів із яких в подальшому формується обвинувальний акт.

Також важливим є відзначити те що дана стадія включає у себе проведення різного роду слідчих дій та негласних слідчих дій за допомогою яких і встановлюються необхідні факти та формуються докази. Також в ході цієї процесуальної стадії здійснюється повідомлення особи про підозру, також варто зазначити що за певних підстав дана стадія може бути тимчасово зупинена так і припинена

взагалі. Під час досудового розслідування певні рішення органів слідства можуть бути оскаржені.

Отже, стадія досудового розслідування розпочинається із моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Обов'язок із внесення покладається на слідчого чи прокурора до якого надійшла заява про таке діяння або в випадку коли слідчий чи прокурор виявив діяння самостійно в будь якому випадку із вільного джерела. Кримінальне процесуальне законодавство щодо досудового розслідування виділяє дві його основні форми:

1. досудове слідство
2. дізнання.

Досудове слідство застосовується для розслідування злочинів, а дізнання за для розслідування кримінальних проступків та проводиться воно із обов'язковим дотриманням вимог як встановлю 25 главою КПК.

Підставою для проведення слідчих (розшукових) дій служить наявність достатніх відомостей що безпосередньо вказують на можливість досягнення мети таких дій.

У свою чергу закінчення досудового слідства може бути за таких підстав:

- 1) Закриття кримінального провадження;
- 2) Звернення до суду із обвинувальним актом, клопотанням про застосування заходів виховного або медичного характеру;
- 3) Внесення клопотання до суду про звільнення особи від відповідальності.

Важливим є те, що відомості про даний факт вносяться лише прокурором до ЄРДР. Проблемами стадії досудового розслідування варто розуміти ті недоліки, які роблять дану стадію не такою ефективною як цього вимагає сучасне суспільство. Хоч після прийняття КПК у 2012 році було внесено багато законодавчих змін у дану стадію, все рівно щодо неї точаться дискусії та залишається маса запитань що до її недосконалості.

Найбільша кількість запитань стоїть щодо моменту початку даної стадії, також завжди актуальною темою для розмови є негласні слідчі (розшукові) дії. Досі не вирішено питань про зловживання правоохоронними органами своїх повноважень під час проведення слідчих дій таких як обшук чи огляд.

Досі існує проблема слабого застосування принципу змагальності сторін на етапі досудового розслідування. Також багато

запитань є щодо вручення особі підозри та закріплення за ним статусу підозрюваного, хоча тут більше плюсів, аніж мінусів.

Але у будь якого випадку Україна знаходиться у стані постійного реформування тому подальші реформи в напрямку досудового розслідування є неминучі. Також варто звернути увагу на те що і на рівні законодавства є недоліки щодо правового регулювання стадії досудового розслідування, навіть у КПК зразка 2012 року, пов'язані із тим що існує велика вірогідність перевищення службових повноважень правоохоронними органами. Посада слідчого судді визнана позитивом, проте до неї теж є певні запитання та існує проблематика що до його діяльності та відсутності вподобань на користь якось із сторін.

Початок досудового розслідування це надважлива точка оскільки саме із неї починається відлік даної стадії і щоб вона була ефективною, то обов'язково потрібно щоб вдало розпочиналась. Як усі розуміють, за новим КПК стадія досудового розслідування розпочинається із внесенням певних відомостей до ЄРДР дану дію проводить прокурор чи слідчий і от із нею починається досудове розслідування кримінального проступку. Також є випадки щодо того щоб розпочати досудове розслідування до внесення відомостей у ЄРДР.

Що до оцінки початку даної процесуальної стадії тут особливо запитань немає, тут все створено під вимогу спрощеного порядку та дана дія прийшла на заміну старій коли розпочиналось усе із порушенням кримінальної справи, але все ж деякі питання залишаються.

Шляхами зміни може бути внесенням змін до КПК та доповнення до ст. 214 КПК України про те що джерелами до початку досудового розслідування є

- Заява фізичної, юридичної особи чи громадської організації.
- Повідомлення представників влади чи громадськості про затримання особи яка може підозрюватись у вчиненні кримінального проступку.
- Явка із повинною.

Г.І. Оліх,
викладач вищої категорії, голова циклової комісії
(м. Хмельницький)

ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЙКРАЩИХ СВІТОВИХ ПРАКТИК

На шляху Євроінтеграції Україна намагається слідувати найкращим світовим практикам. Падіння економіки як один з показників, встановлює черговість напрямів розвитку загальнодержавної політики. Система банкрутства визначена в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», Коаліційною угодою, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні. Великий крок в її реформуванні зроблено Комітетом з питань економічної політики, який розробив та подав на розгляд Верховної Ради України Проект Кодексу України з питань банкрутства[1], яким планується досягти вдосконалення процедур банкрутства, зменшення строків провадження у справах про банкрутство; забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «Doing Business», маючи за стратегічну мету входження України до провідної двадцятки країн світу за умовами ведення бізнесу; забезпечення рівних прав та можливостей для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства; зменшення можливості зловживань у процедурах банкрутства.

Саме вказаний нормативно-правовий акт передбачає в своїй структурі розділ, присвячений відновленню платоспроможності фізичної особи. І йдеться не про фізичну особу-підприємця, а про пересічного громадянина України, якого спіткали труднощі із економічним становищем. Цікаво те, що зазвичай такі труднощі викликані саме недостатнім державним регулюванням чи нестабільною економічною політикою. Обговоренню вище зазначеного Кодексу присвятили Міжнародну конференцію «Реформування системи банкрутства в Україні з огляду на кращі світові практики – детонатор інвестиційного буму та економічного прориву», на якій присутні визначили одним із поштовхів введення досліджуваної цією роботою процедури – наявність низки непогашених валютних кредитів. Так, значна частина українців зіштовхнулись із проблемою різкого зростання долару, а отже і їхнього боргу відносно банку. Зазначена проблема вирішується роками, і жодного поштовху не спостерігалось. Проте проект Закону

розрахований і на її вирішення також, хоча є свої недоліки, зокрема дія закону в часі і можливість вирішити вже існуючі проблеми з судовими провадженнями з приводу цих кредитів, але цей недолік в роботі буде розглянутий далі.

Досліджувану проблематику вже розглядали та вивчали такі вчені як J. Honnold, R. Reigert, R. Speidel, R. Summers, Д. Макаренко, О. Нікітіна, Г. Шершеневич, проте враховуючи те, що проект Закону лише на стадії підготовки до другого читання, аспекти які розглядали зазначені науковці в більшій мірі стосувались існуючої системи банкрутства в Україні, проте багато з них висловлювали свої погляди щодо міжнародного досвіду в аспекті реструктуризації боргів та роботи ліквідаторів із боргами фізичних осіб.

Циклічність економіки передбачає її як підйом, так і падіння, і страждають від цього в більшій мірі звичайні громадяни. Таке явище спостерігається тисячоліттями, і багато держав світу вже розробили політику щодо боротьби, чи краще вказати, захисту осіб від непостійності економічного стану. Так, американський юрист Г. Ласк відмітив особливість: «після кожної серйозної депресії сенат Сполучених Штатів знову вивчав законодавство про неспроможність» [2, 750]. Дійсно, від відновлення платоспроможності боржника виграє не тільки ця особа, а й держава. Звичайно, фізична особа, звільняючись від боргів, які за інших умов можуть тягнутись тривалий час, а іноді й усе життя, повертається до активної легальної праці, покращуються сімейні відносини, людина зберігає здоров'я, а відтак, трудовий потенціал, загалом повертається до активної соціальної діяльності. Держава таким чином повертає ще одну економічну одиницю до активного способу життя і, нарешті, платника податків.

Загалом, система врегулювання проблем заборгованості громадян-фізичних осіб, не зайнятих у підприємстві, в усьому світі спрямована на забезпечення надання допомоги порядним боржникам шляхом реструктуризації або списання їхніх боргів.

В США існує підхід fresh start (“нового старту”) - погашення боргів за рахунок майна боржника, списання залишку боргів та надання можливості боржнику знову інтегруватися у суспільство[3]. Дослідники наголошують на проблемах імплементації цієї доктрини у континентальну правову систему. США є країною з відносно обмеженою системою соціального забезпечення та порівняно радикальним підходом fresh start (списання боргів, виключення деякого майна боржника з конкурсної маси тощо). На противагу,

західноєвропейські країни мають добре розвинуту систему соціального забезпечення, що деякою мірою згладжує гостроту проблеми надмірної заборгованості. На відміну від північноамериканського законодавства про споживче банкрутство, європейське законодавство порушує моральні питання при доступі до процедури врегулювання, яка вимагає обов'язковий план платежів з погашення боргу та пропонує консультування щодо боргу. Європейське законодавство відбиває розуміння, що зростання заборгованості є скоріше соціальною, ніж ринковою проблемою. Обидва підходи мають свої переваги та недоліки, мають як прихильників, так і критиків. Лояльніші вимоги до врегулювання неплатоспроможності можуть мати наслідком менш відповідальне ставлення позичальника до здійснення запозичення та погашення боргу (moral hazard). Також важливо враховувати інтереси кредиторів, які не повинні нести надмірні втрати внаслідок примусової реструктуризації боргів. З іншого боку, процедура банкрутства боржника надає можливість кредиторам отримати хоча б часткове задоволення вимог, які залишилися б незадоволеними за її відсутності. У будь-якому разі, основною проблемою є дотримання балансу інтересів кредиторів, боржників та суспільства в цілому. У Скандинавських країнах, які в числі перших запровадили системи споживчого банкрутства у континентальній Європі (Данія, Швеція), накопичився достатній досвід для оцінки проблем їх функціонування, що викликає дискусії навіть щодо власне необхідності будь-якого втручання у відносини між боржником та кредитором, опираючись на «свободу договору». Можливо, через це у Європі існують країни, які наразі не мають будь-яких правил банкрутства для фізичних осіб (Італія, більшість країн Східної Європи).

Запланованим Кодексом планується введення системи наблизної до fresh start, проте вітчизняні законодавці імплементували у правову систему України найбільш демократичні і прогресивні юридичні механізми щодо подолання проблем неплатоспроможності, що застосовуються у світовій практиці. А саме, при розробці проекту Кодексу були враховані рекомендації Світового банку, передбачено можливість досудового врегулювання взаємовідносин між кредиторами і боржниками, запропоновані дві основні судові процедури: реструктуризація заборгованості і задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації майна боржників.

Відзначимо, що законопроектом запропоновано низку механізмів, спрямованих на запобігання зловживань з боку фізичних

осіб. У разі виявлення фактів і нечесних дій боржника по відношенню до кредиторів боржник не отримує позитивного ефекту від застосування до нього процедур банкрутства і не звільняється від сплати боргів.

Окрім того, виключається можливість звільнення фізичної особи від своїх боргів після завершення судових процедур у справі про банкрутство у разі неподання необхідної для розгляду справи про банкрутство інформації або надання арбітражному керуючому неправдивої інформації; здійснення дій, спрямованих на приховування та/або знищення майна; ухилення або злісного невиконання погашення боргів; штучного створення боргу; надання пріоритету одному кредитору або кредиторам за рахунок інших кредиторів. Такі дії боржника можуть бути перевірені за трирічний період до подачі заяви про порушення провадження у справі про банкрутство.

У разі відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора повторно в період дії п'ятирічного терміну після визнання боржника банкрутом, до такої фізичної особи не застосовуються норми, що регулюють звільнення від боргів. Проте це положення теж містить виключення – це правило не поширюється на фізичних осіб, які погасили всі борги повністю.

Повертаючись до реструктуризації боргів, зазначимо, що проект також встановлює ряд обмежень. Не підлягають реструктуризації борги зі сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування. Податковий борг, що виник за три роки до винесення рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, в процедурі реструктуризації боргів боржника визнається безнадійним і списується. І останнє, третє, обмеження, передбачене законопроектом, стосується заборгованості за кредитами, отриманими боржником на відпочинок, розваги, придбання предметів розкоші, а також боргів, що виникли в результаті участі в азартних іграх, укладення парі і т.п. Насправді, ми не можемо знайти пояснення цій нормі, адже такі особи страждають від боргів в більшій мірі, і чи доцільним є відмова в реструктуризації їх боргів замість того, аби внести їх до певного переліку несумлінних боржників.

Проект закону створюється як на майбутнє, так і на вирішення вже існуючих проблем. На конференції, голова Комітету з питань економічної політики Андрій Іванчук зазначив що в силу дії закону в часі, новий Кодекс буде застосовуватись до правовідносин починаючи з тієї стадії, на якій вони зараз, тобто, якщо особа на стадії

виконавчого провадження, то реструктуризації боргу бути не може. Власне це і насторожує найбільше, адже можна зробити висновок, що «валютні кредити» в більшій мірі так і залишаться поза увагою законодавця.

З іншого ж боку, імплементація закону передбачає, що в практичній діяльності буде досліджено, що варто замінити і на які правовідносини варто поширити його дію. Тому, можливо з часом, система відновлення платоспроможності фізичної особи охопить настільки широкий спектр правовідносин, що нею дійсно вдасться вирішити найбільш важливі проблеми сучасної економіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект Кодексу України з процедур банкрутства №8060[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518
2. Ласк Г. Гражданское право США (право торгового оборота) / Г. Ласк. – М.: Изд-во ин. лит., 1961. – 774 с.
3. Макаренко Д.Ю. Практика банкрутства и оздоровления товаропроизводителей в США / Д.Ю. Макаренко // Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2006. – № 17 (22) – С. 23–27.
4. Institute, 1996. – 287 p. 14. US Bankruptcy Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>.
5. Commercial Law: Teaching Materials / by Richard E. Speidel, Robert S. Summers and James J. White. – 4-th Edition. (American Casebook Series). – Minn., St.Paul: West Publishing Co., 1987. – 1432 p.

Д.В. Рівний,
магістрант 2 року навчання
В.Д. Коцюк,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

SMM ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Постанова проблеми. Світ реклами досягає до кожного куточка, глобальний світ мереж не є виключенням. Ще до останнього часу

Інтернет не розглядався рекламодавцями як важлива рекламна платформа, і вже сьогодні, фактично всі структури, які направлені на продаж продукції зосереджені в глобальній мережі. Необхідно відзначити, що кількість користувачів Інтернет збільшується дуже швидко, а так само той факт, що в наш час Інтернет став одним з найважливіших каналів отримання інформації, спілкування та розваг. Таким чином, на зміну більш традиційним видам рекламування приходить Інтернет-реклама в соціальних рекламах, яка пізніше отримала назву SMM.

SMM, або Social Media Marketing, – це сукупність дій, спрямованих на просування певної торгової марки, компанії, організації чи ідеї на ринку за допомогою активної роботи в соціальних мережах різних типів та спрямувань. Фактично під SMM мається на увазі регулярне, емоційно та інформативно насичене спілкування з конкретною цільовою аудиторією в Інтернеті[2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти розвитку та впровадження SMM технологій досліджували у своїх працях такі вчені, як А. Барабаш, О.Н. Романенко, С.В. Мельниченко.

Здійснено характеристику SMM технологій у сфері туризму в роботах І.М. Мингазова, В.Н. Макашова, П.М.Сороки.

Мета публікації. Дослідити можливості використання SMM методів в мережі Інтернет, так само дослідження значення Інтернет-технологій для просування товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Двадцять перше століття неймовірно змінив звіт, адже це час інформаційних переворотів. Сьогоднішня реальність полягає в тому, що переважна частина користувачів Інтернету є “жителями” соціального простору.

Кожен третій житель України, включаючи старих і немовлят, є учасником соціальних мереж. Якщо ж врахувати, що величезна кількість користувачів займаються веденням власних блогів, беруть участь в дискусіях на форумах, коментують пости на різноманітних майданчиках, то факт необхідності присутності рекламодавців в соціальному просторі представляється незаперечним.

Дослідивши роботу Мингазова І.М., можна виділити те, що на сьогоднішній день аудиторію соціальних мереж можна порівнювати з аудиторією телеканалів. Тільки 18% звичайних рекламних кампаній по телебаченню генерує позитивний повернення інвестицій. Тим часом, навіть найпримітивніша рекламна кампанія в соціальних мережах, зроблена на коліні, може помножити вкладення. Аудиторія соціальних мереж більш активна і уважна, ніж телевізійна аудиторія.

Це пов'язано з тим, що в соціальних мережах взаємодія здійснюється безпосередньо з кожним користувачем, де враховуються його індивідуальні особливості, інтереси і потреби. Практично всі ЗМІ, компанії намагаються відкрити своє представництво в соціальних мережах. Соціальні мережі - це величезний майданчик для просування продукту, яка при правильному підході показує досить непогані результати. Компанія, яка не включає SMM в плани по просуванню і розкрутці, міняє можливість залучити цільову аудиторію, дізнатися її потреби і заявити про себе серед великого числа користувачів соціальних мереж [5, с. 23].

Соціальні мережі, завжди будуть популярними, кожним роком, ріст популярності соціальних мереж тільки росте. В Україні популяризований фактично в кожній туристичній агенції, адже це один з найдешевших та ефективніших видів поширення інформації, що не забирає багато часу.

Найпопулярніша соціальна мережа в Україні є Фейсбук, якою користуються 53.11% всіх активних користувачів (Рис. №1) [8].

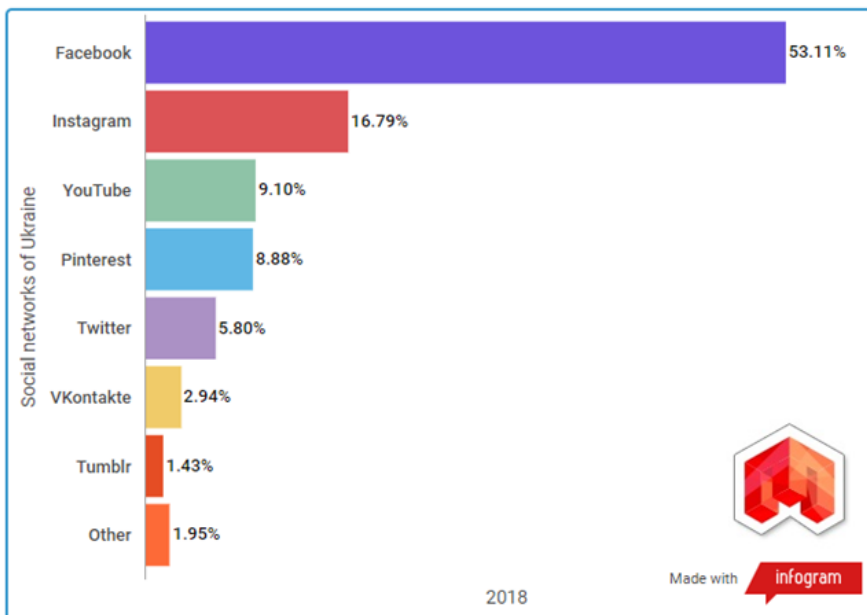

Рисунок №1 Статистика користувачів соціальних мереж в Україні.

Останні дані свідчать про великий приріст даної мережі, все це зумовлено нововедення 15 травня Президента України Петра Порошенка, який своїм указом увів у дію рішення РНБО «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». До санкційного списку потрапили російські соцмережі «ВКонтакте» та «Однокласники», інтернет-портал «Яндекс» (та його українська «дочка») і поштовий сервіс Mail.ru.

На даний час, нараховується понад 11 млн. Український акаунтів, і кожного року цей показник збільшується (Рис. №2)

Рисунок №2 Статистика українських користувачів в соціальної мережі Фейсбук.

Фейсбук популярний в застосуванні SMM методології, адже акумулює молодь, інтелігенцію, підприємців, культурних та масових діячів. Постійними користувачами Фейсбука є найбільш соціально та економічно активні шари населення. Тому більшість експертів вважають, що в розрізі довготермінової стратегії саме ця соцмережа є найбільш рентабельною з точки зору про інвестованих зусиль, часу і коштів[9].

Все більше компаній обирає SMM, як основних іструмент маркетингу, адже переваги, є доволі вагомими:

1. Перша і найголовніша перевага, поляє в його невисокої вартості, залучення одного відвідувача коштує значно менше, ніж при використанні інших способів. Невисока вартість входу в свою нішу бізнесу. Набрати друзів, створити свою групу, захід, висвітлити важливу для Вас подію. Для цього не потрібно вкладати багато грошей. В основному йдуть тимчасові витрати по створенню інформації і доведення її до відома потенційних клієнтів своїх товарів і послуг.

2. Вірусний ефект. За невеликий час можна отримати тисячі відвідувачів на свій сайт, за рахунок вірусного ефекту поширення інформації. Якщо Ви розмістили цікавий матеріал, то він може привернути увагу 10 осіб, ті поділяться зі своїми друзями, а друзі друзів зі своїми і так далі. І через невеликий час цей матеріал вже переглянули тисячі людей.

3. Найкраща інвестиція вільного часу, соціальні мережі – це вічний продукт, який є актуальним сьогодні та майбутньому. Практично всі нові користувачі інтернету в наш час, починають своє знайомство з всесвітньою павутиною з якою-небудь соціальної мережі.

4. Мала конкуренція, яка дає змогу бути першим. В соціальних мережах при невеликих затратах популізації новго продукту можна отримати дуже потужну віддачу.

Незважаючи на плюси, соціальні мережі мають ряд недоліків, серед яких:

1. Нерозвинена аналітика, через яку тяжко аналізувати дії відвідувачів, звідки прийшли, по яких запитах, як вели себе на Вашій сторінці. Немає таких даних, які надають такі послуги аналітики, як Яндекс.Метрика, Liveinternet або Google Analytics.

2. Контроль з боку модераторів мереж, які слідкують за загальними правилами мереж, і при високій активності та поружень правил, легко можна потрапити в чорний список. Вас можуть заблокувати або якимось обмежити Вашу діяльність. У всіх соціальних мережах це відбувається по-різному і треба добре орієнтуватися у всіх цих правилах і традиціях, щоб ефективно просувати свої інтереси.

3. Наявність розкручування бренду чи сайту, через яких набагато простіше донести свою інформацію до потенційних клієнтів. Зрозуміло, що на сторінку депутатів, акторів або співаків набагато простіше збирати читачів, ніж на сторінку простого користувача. Наявність сайту з гарною відвідуваністю також буде непоганою підмогою.

4. Потреба в адмініструванні ніхто не відміняв, для підтримки життєдіяльності соціальної групи доводиться приділяти достатньо багато часу. Особливо, якщо група велика і налічує тисячі чоловік. В цьому випадку необхідно виділяти людини для адміністрування.

5. Немає можливості приймати оплату, адже перш за все соціальні мережі направлені для спілкування, а не для торгівлі. За той час, коли людина перейде з Вашої сторінки в платіжну систему, він може кілька разів передумати купувати Ваш товар, або може нашоувхнутися на іншу пропозицію [5].

Висновок. У даній роботі було наочно показано, як Інтернет стає рекламним середовищем, за допомогою якої компанії просувають свою продукцію на ринки. В даний час майже кожен вид економічної діяльності так чи інакше відображено в мережі; створена велика кількість рекламних майданчиків, тематичних порталів та інших ресурсів, за допомогою яких користувач знаходить потрібну йому інформацію. Інтернет став повністю функціональним рекламним інструментом, зі своїми специфічними особливостями, здатним конкурувати з традиційними видами реклами, але при цьому не вимагає великих фінансових витрат. Постійний же зростання аудиторії Інтернет і поява нових, все більш ефективних рекламних носіїв відповідно призводить і до зростання ринку інтернет-реклами. Окремо, варто звернути увагу на такий, неоднозначний вид реклами в інтернеті, як просування бренду в соціальних мережах. На сьогоднішній день цей вид рекламування є найбільш перспективним так як дає широкі можливості для рекламування, точного вибору цільової аудиторії, для оптимізації рекламних витрат. В даний час студентам-економістам корисно знати про те, що економічною діяльністю можна займатися не тільки традиційними методами, але і з використанням інтернет-ресурсів, що значно може підвищити їх трудову кваліфікацію. Таким чином, поставлена мета даного дослідження досягнута, завдання виконані. У процесі дослідження я дізнався про те, що таке SMM-маркетинг і наскільки це актуально в реаліях України, а також зміг оцінити всі переваги та недоліги такого просування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барабаш А. Каждый пятый украинец уже в Интернете / А. Барабаш // Дело. – Харків: – 2008. – № 691 (177). – 96 с.

2. Маркетинг соціальних мереж (SMM): сучасний підхід до розвитку бренду та бізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://creativesmm.com.ua/marketing-sotsialnih-merezh-smm>

3. Сорока П.М. Інформаційні системи і технології у фінансах [Текст]: Навч. Посібник для дистанційного навчання / П. М. Сорока, П.А. Лайка. – К.: Вид-во Університету "Україна", 2005. – 260 с.

4. Інтернет-маркетинг : учебник для академического бакалавриата / под общ. ред. О. Н. Романенковой. — М.: Издательство Юрайт, 2015. – 288 с.

5. Мингазов И.М. Социальные сети как инструмент продвижения / Мингазов И.М., Макашова В.Н. //Сборник научных трудов - Магнитогорск: МГТУ, 2015. – Т.1 – с.306

6. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія / С.В. Мельниченко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 493 с.

7. Інтернет-маркетинг : учебник для академического бакалавриата / под общ. ред. О. Н. Романенковой. — М. : Издательство Юрайт, 2015. — 288 с.

8. Як змінилась статистика соціальних мереж в Україні до 2018? [Електронний ресурс] MARKETER - Режим доступу: <https://marketer.ua>

9. За год українська аудиторія Facebook выросла на 67%. [Електронний ресурс] MMR - Режим доступу: <http://mmr.ua/show>

Г.М. Стрембіцька,
магістрант 2 року навчання
(м. Хмельницький)

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Проблема протидії високопосадовій («білокомірцевій») злочинності спеціалізованим органом на теоретичному рівні в Україні частково досліджена – йдеться, в основному, про наукові праці, що стосуються вивчення міжнародного досвіду створення та функціонування відповідних спеціалізованих органів. Разом з тим, заслугоує більш детального наукового дослідження питання системного аналізу доцільності створення такого органу в Україні з урахуванням українських реалій і потреб сьогодення.

Так, свого часу (1997 рік) в нашій державі вже була спроба створити Національне бюро розслідувань (НБР), яке за своїм функціональним призначенням мало б займатися розслідуванням злочинів, вчинених посадовцями, які мають певну «вагу» в суспільстві (на зразок американського ФБР). Проте дана ідея у вирі правових та соціально – політичних дискусій в той період так і залишилася лише на папері.

Враховуючи, що з моменту створення Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) пройшов відносно недовгий відрізок часу, наразі недостатньо висвітленим є питання про місце й роль, яка відводиться цьому органу серед інших правоохоронних структур, у тому числі органів досудового розслідування. Юристи – практики зазначають, що Закон України «Про державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VII містить ризики порушення незалежності ДБР у зв'язку з визначенням його як центрального органу виконавчої влади [1]. Зважаючи на це, ретельний процес перевірки переваг та недоліків створення таких інституцій у світлі реформування системи правоохоронних органів, а також дослідження ролі даного органу в цій системі є надзвичайно актуальним. В цьому контексті важливим є питання взаємодії правоохоронних органів між собою, налагодження відповідних зв'язків із співробітництва з метою уникнення можливих «компетенційних» конфліктів, приклади яких можна було спостерігати останнім часом в Україні.

Специфіка підслідності ДБР і компетенція даного органу загалом стосується розслідування одних з найбільш складних категорій злочинів, а саме – вчинених представниками органів державної влади, суду і правоохоронних органів. Йдеться про провадження, де майже завжди є ризики протидії розслідуванню як винними, так й іншими зацікавленими особами. Тому така функціональна специфіка органу повинна була одержати практичне втілення у вигляді інституції з широкими повноваженнями та професійними та досвідченими працівниками, належним чином забезпеченими технічними засобами та науковим супроводом.

Неспроможність, за таких обставин, існуючих органів досудового розслідування повною мірою ефективно і неупереджено здійснювати провадження у кримінальних справах щодо високопосадовців, суддів та працівників правоохоронних органів сприяло створенню принципово нової і максимально незалежної у своїй діяльності правоохоронної структури. Значною мірою зі створенням ДБР пов'язують імплементацію в законодавство України

положень ст. 36 Конвенції ООН проти організованої злочинності та корупції («Спеціалізовані органи») [2].

Отож державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Створення даного органу було передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання (Верховна Рада України; Закон від 12.11.2015 № 794-VIII) [1].

Ключовою місією Державного бюро розслідувань є здійснення повного, незалежного та всебічного розслідування «білокомірцевих» злочинів (віднесених до підслідності даного органу) задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси.

Сфера розслідувань ДБР стосується всіх правоохоронців, суддів, податківців, митників і найвищих держслужбовців, чії посади віднесено до категорії «А», народними депутатами, екс-президентами, міністрами та їхніми заступниками, а також службовими особами Національного антикорупційного бюро та прокурорів САП крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ, особи, які вчинили військові злочини, крім передбачених статтею 422 КК України).

Закон передбачає, що Державне бюро розслідувань виявлятиме, розкриватиме і припинятиме злочини, які пов'язані з діяльністю організованих груп та злочинних організацій. Також йдеться про розслідування випадків катування та інших злочинів, пов'язаних з жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поведженням або покаранням, вчинених прокурорами, слідчими (детективами), СБУ, органів внутрішніх справ та працівниками інших правоохоронних органів [1].

Водночас функції бюро не дублюватимуть завдання інших силових структур. Так, органи досудового розслідування Національної поліції і надалі матимуть «загальну компетенцію» (з урахуванням положень ст.216 КПК України), ГПУ виконуватиме функції державного обвинувачення у суді. Що стосується Служби безпеки України, то подальшому, згідно із зобов'язаннями перед Радою Європи, функції слідства СБУ має «передати» іншим правоохоронним органам. А нещодавнім рішенням Конституційного суду України № 3-р/2018 від 24 квітня 2018 року було визнано

неконституційними положення КПК, які наділяли кримінально – виконавчу службу повноваженнями щодо провадження досудового розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях цього відомства. В найближчому майбутньому планується створення Служби фінансових розслідувань, основним завданням якої буде розслідування економічних злочинів.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що появу Державного Бюро Розслідувань називають вагомим кроком у напрямку до європейських стандартів та практик ведення слідства. За умов досконалого керівництва та організації роботи є унікальна можливість створити кардинально нове правоохоронне відомство, що стане на варті правопорядку в державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 року № 794- URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19>
2. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 року: Закон України від 18 жовтня 2006 року (ратифікація) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

О.М. Трач,

Кандидат юридичних наук, доцент

(м. Хмельницький)

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ДО КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ

Підготовка справи до судового розгляду є важливою та невід’ємною стадією у будь-якому провадженні. Забезпечення всіх умов для здійснення правильної та своєчасної перевірки законності судових рішень в порядку касаційного провадження посідає в реформаційних процесах цивільного судочинства чільне місце.

Стадія підготовки має важливе значення для успішного проведення судового розгляду і, прийняття законного та обґрунтованого судового рішення судом касаційної інстанції, виправлення, а не допущення судових помилок.

Незважаючи на запровадження низки новел в касаційному провадженні, закріпленій у оновленому цивільному процесуальному

законодавстві порядок підготовки цивільних справ до судового розгляду судом касаційної інстанції потребує подальшого удосконалення, внесення змін. Специфіка підготовки цивільних справ судами касаційної інстанції потребує детального дослідження.

Найближча процесуальна мета та специфічні завдання виступають основними ознаками, які зумовлюють самостійний характер підготовки справ до судового розгляду [4, с. 10].

Разом з тим в науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо визначення мети та завдань підготовки цивільної справи до касаційного розгляду. Така ситуація обумовлена також наявністю різних підходів щодо сутності та значимості касаційного провадження в структурі цивільного процесу. ЦПК України в редакції від 03.10.2017 року не наводить нормативного визначення мети та завдань підготовки цивільної справи до касаційного розгляду. Хоча він містить певні напрацювання щодо підготовки справи до судового розгляду судом першої інстанції у справах загального позовного провадження [3;5]. Ст. 189 ЦПК України визначає завдання підготовчого провадження.

Правильне уявлення про мету та завдання стадії підготовки цивільної справи до судового розгляду має суттєве теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє не тільки виокремити цю стадію серед інших, визначити її зміст, межі, а й сформувати у суду та учасників процесу розуміння способів забезпечення захисту прав та законних інтересів на цьому етапі цивільного процесу, мотивувати їх поведінку [1, с. 40].

На думку А.В. Чекмарєвої метою підготовчих процедур в суді касаційної інстанції є встановлення наявності або відсутності підстав для перегляду судових постанов у касаційному порядку [6, с. 69]. На думку Н.Л. Бондаренко-Зелінської метою підготовки справи до касаційного розгляду є забезпечення судом, особами, які беруть участь у справі, та іншими учасниками процесу умов для правильної та своєчасної перевірки судом касаційної інстанції законності судових рішень судів першої інстанції, які набрали законної сили, а також виявлення й усунення факторів, що спричиняють виникнення судових помилок При цьому вимога своєчасності має особливе значення в касаційному провадженні, адже чим більший проміжок часу розділяє момент вступу рішення в законну силу і вирішення питання про його законність, тим менше шансів на поворот виконання у випадку визнання судового акту незаконним [1, с.165].

Погоджуючись у цілому із точкою зору Н.Л. Бондаренко-Зелінською, вважаємо за необхідно уточнити окремі складові наведеної дефініції. На нашу думку, метою підготовки справи до касаційного розгляду є забезпечення судом, учасниками судового процесу умов для правильної та своєчасної перевірки судом касаційної інстанції законності судових рішень судів першої, апеляційної інстанцій, які набрали законної сили, а також виявлення та усунення факторів, що спричиняють неправильне застосування норм матеріального права, порушення норм процесуального права.

Відповідно до ст. 401 ЦПК України особливістю підготовки справи до касаційного розгляду є попередній розгляд справи. Законодавець визначає повноваження суду касаційної інстанції на цій стадії процесу на залишення скарги без задоволення, а рішення без змін, а також скасування судового рішення, однак лише у разі наявності підстав, які тягнуть за собою його обов'язкове скасування. Тому метою підготовки справи до касаційного розгляду є також перевірка наявності або відсутності передумов/підстав для розгляду касаційної справи по суті.

Нормативно не визначено завдання підготовки справи до касаційного розгляду, що в свою чергу створює складнощі у перевірці їх виконання. Коло завдань, які стоять перед судом та учасниками цивільного процесу при підготовці справ до розгляду в порядку касаційного провадження мають свої особливості.

Н. Желєзнава вважає, що завданням підготовки справи до касаційного розгляду є забезпечення правильного і своєчасного перегляду судових рішень [2, с. 19]. Вважаємо, що в даному визначенні відсутнє розмежування мети та завдань цієї стадії.

А.В. Чекмарєвої зазначає, що касаційний перегляд, як правило, передбачає вирішення наступних завдань:

- виявлення і усунення судової помилки з метою забезпечення правосуддя;
- формування судової практики з метою однакового і правильного застосування судами матеріального та процесуального законодавства.

Специфікою підготовки справи до касаційного розгляду є також те, що суддя-доповідач, колегія вчиняють підготовчі процедури на підставі касаційної скарги, відзиву на неї, судових рішень, матеріалів, витребуваної справи, без безпосередньої можливості виклику учасників справи, та отримання від них пояснень на цій стадії процесу.

На думку А.В. Чекмарєвої завдання підготовчих процедур в суді касаційної інстанції зводяться до наступного:

а) вивчення касаційної скарги за матеріалами, що додані до неї, або за матеріалами витребуваної справи;

б) вирішення питання про необхідність зупинення виконання рішення суду;

в) винесення ухвали про відмову в передачі касаційних скарги для розгляду в судовому засіданні касаційної інстанції або ухвали про передачу касаційних скарги зі справою для розгляду в судовому засіданні суду касаційної інстанції;

г) інформаційне забезпечення учасників процесу [6, с. 69].

На нашу думку, до завдань підготовки справи до касаційного розгляду можна віднести:

- сприяння врегулюванню спору до судового розгляду;

- з'ясування підстав залишення касаційної скарги без задоволення, а рішення без змін, з'ясування підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення;

- за наявності клопотання учасника справи, з'ясування підстав для зупинення виконання судового рішення;

- з'ясувати наявності підстав для розгляду справи в судовому засіданні / з'ясування наявності підстав для можливості розгляду справи з порядку письмового провадження;

- вжиття заходів щодо виклику учасників справи на судовий розгляд для надання пояснень у справі, якщо визнає це за необхідне.

Слід зазначити, що надання пояснень особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, має досить вагоме значення. Їм не гарантується здійснення права для надання пояснень. Вважаємо, що такі особи не можуть обмежуватись у праві дачі пояснень, так як касаційний суд виступає фактично чи не єдиною інстанцією, в якій вони можуть домагатись перегляду рішення, що набрало законної сили, на предмет його законності, яке було ухвалено без їх участі та яке торкається їх права, свободи чи покладення обов'язку. Відсутність законодавчого закріплення можливості дачі ними пояснень саме в суді касаційної інстанції суперечить принципу бути вислуханим і почутим судом. Тому вважаємо за необхідне закріпити в ЦПК України положення про обов'язкове повідомлення таких осіб про час та місце розгляду справи.

Отже, підготовка справи до судового розгляду є самостійною та обов'язковою стадією в касаційному провадженні та характеризується метою, завданнями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2007. 207 с.
2. Железнова Н. Подготовка гражданских дел к рассмотрению в суде кассационной инстанции. Российская юстиция. 2004. № 5. С. 19–23.
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
4. Світлична Г. О. Підготовка до судового розгляду справ окремого провадження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 1997. 22 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., у редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
6. Чекмарева А.В. Подготовительные процедуры в гражданском процессе: дисс... на соискание ученой степени доктора юридических наук 12.00.15. Саратов. - 2015. 438 с.

Н.Л. Хивчук,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Незадовільний стан виконавчої служби є актуальною проблемою державного управління в Україні. Більше п'ятнадцяти років свого існування в незалежній Україні Державна виконавча служба (далі – ДВС) не змогла досягти тих показників виконання рішень, які мають розвинені країни Європи та США (майже 80%). Такий стан справ є недопустимим, адже без належного виконання

рішень діяльність суду позбавлена будь-якого сенсу. Це дискредитує владу, порушує основні засади законності, дезорганізовує функціонування державного механізму та, найважливіше, нівелює довіру людей до органів влади, їхню віру в справедливість. Адже якою б ефективною не була діяльність судових органів влади, та за умови недосконалості процесу виконавчого провадження рішення залишаються декларативними.

Проблема примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) на сучасному етапі набула нового змісту, адже виконавчим провадженням здійснюється правозахисна функція держави в силу здійснення при цьому остаточного захисту прав громадян і юридичних осіб, що є фактичним продовженням правозахисної функції суду[1, с. 69].

Сьогодні є потреба не тільки в констатації відповідних змін процедури виконавчого провадження, а й у переосмисленні змісту діяльності державної виконавчої служби, правовому аналізу місця виконавчого провадження в системі права України та його основної функції. Формуючи систему принципів організації та діяльності державної виконавчої служби, необхідно зробити акцент, що виконавче провадження — це завершальна стадія судового процесу. Визначення місця та ролі органів державної виконавчої служби у системі органів державної влади, їх організаційно-правової структури є вкрай важливим.

Для підвищення ефективності діяльності державної виконавчої служби та виконання в Україні рішень судів, на нашу думку, необхідно розглянути можливі варіанти подальшого розвитку системи органів державної виконавчої служби, а як наслідок — системи виконання.

Одним із варіантів організації та діяльності Державної виконавчої служби є її подальше вдосконалення на основі чинного законодавства із завершенням внесення змін до законодавства України з метою поліпшення діяльності державної виконавчої служби, тобто концепція, яка діє на сьогодні. Для реалізації даної концепції необхідно підвищити статус органів державної виконавчої служби в системі органів державної влади, а також віднести державну виконавчу службу до системи правоохоронних органів. Це пояснюється тим, що у процесі примусового виконання рішень державний виконавець наділений рядом повноважень щодо здійснення заходів примусового характеру (примусовий арешт та вилучення майна, примусове входження до житла та іншого

володіння особи, накладення стягнення на боржника, ініціювання порушення кримінальної справи щодо боржника та ін.)[2, с. 37].

З метою посилення правового захисту працівників органів державної виконавчої служби слід також внести відповідні зміни до чинного законодавства, якими встановити систему особливих заходів державного захисту працівників цих органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їхніх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників. Як наслідок — це посилить правовий захист державного виконавця та підвищить його правовий статус у суспільстві, що сприятиме значному поліпшенню ефективності діяльності державної виконавчої служби в цілому.

Враховуючи вимоги чинного законодавства, однією зі стадій виконавчого впровадження (завершальною стадією виконання рішення) є реалізація арештованого державними виконавцями майна боржника. Беручи до уваги важливість даної стадії виконавчого провадження, необхідно суворо дотримуватися вимог чинного законодавства при її застосуванні. Однак, як визначено положеннями Законів України, цю державну виконавчу службу та контроль за законністю виконавчого провадження і діяльністю державного виконавця здійснюють, зокрема, органи державної виконавчої служби. Поруч з цим зазначеним Законом органи державної виконавчої служби не наділені повноваженнями безпосереднього контролю за здійсненням виконавчого провадження на стадії реалізації арештованого майна боржника. Для удосконалення системи реалізації арештованого майна необхідно надати державному виконавцю право самостійно організовувати реалізацію арештованого майна. Це надасть змогу зберегти у більшому розмірі грошову суму, одержану від реалізації майна боржника, забезпечить належний контроль за всіма стадіями виконавчого провадження і, як наслідок, сприятиме захисту прав і охоронних законом інтересів громадян та юридичних осіб у виконавчому провадженні.

Необхідно також виключити можливість адміністративного оскарження дій державного виконавця, поклавши такі функції виключно на суд. Закріпленій законом порядок оскарження дій або бездіяльності державного виконавця надає право сторонам виконавчого провадження звертатися зі скаргами безпосередньо до начальника відділу або до суду. Щоб запобігти можливості розгляду скарг безпосередньо зацікавленою особою (органом), розгляд цих

скарг повинен здійснюватися за правилами виключної підвідомчості судові. Це повною мірою забезпечить гарантії захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб у виконавчому провадженні.

Для поліпшення дії механізму виконання рішень та захисту державних виконавців необхідно також розглянути і вивчити питання щодо можливості силового забезпечення процесу виконавчого провадження (вилучення, виїмка майна, здійснення розшуку боржника, дитини, майна боржника, забезпечення безперешкодного доступу до приміщень боржника тощо). Як засвідчує практика виконання рішень, боржники, які допустили порушення прав іншої особи і в майбутньому намагаються не вживати або перешкоджати вжиттю будь-яких заходів щодо відновлення цих прав, навіть після прийняття судом рішення щодо відновлення порушеного права продовжують ухилятися від виконання. У деяких випадках дії боржників мають ознаки злочину, що може загрожувати не тільки невиконанню рішення, а й здоров'ю і життю державного виконавця.

Іншим варіантом чи концепцією розвитку державної виконавчої служби може бути створення окремого (садового органу в системі Мін'юсту України для здійснення реалізації єдиної державної політики у сфері виконання рішень судів, інших органів (посадових осіб) із чіткою вертикальною підпорядкованістю. В цьому плані необхідно на законодавчому рівні вибудувати систему структури державної виконавчої служби, удосконалюючи паралельно функції і процес виконання рішень, та визначення балансу розподільчих повноважень.

Для цього необхідно реорганізувати Департамент державної виконавчої служби в урядовий орган, який входить у систему Міністерства юстиції України, на яке, в свою чергу, покладаються функції організації діяльності системи підвідомчих органів по забезпеченню виконання судових рішень. При цьому включається можливість подвійного підпорядкування регіональних та територіальних органів державної виконавчої служби: одночасно Департаменту державної виконавчої служби та відповідним регіональним і територіальним управлінням юстиції, що існує сьогодні. Формування кадрового складу повинно здійснюватися на загальних принципах державної кадрової політики. Також необхідно створити чітку і прозору систему формування відповідних кадрових резервів.

Даний урядовий орган повинен бути юридичною особою, мати відокремлений самостійний баланс, самостійні рахунки в органах Державного казначейства України, а також печатку із зображенням Державного герба України. У створеному органі має зосереджуватися система фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Створений урядовий орган повинен утримуватися за рахунок державного бюджету в межах коштів, передбачених на утримання центрального органу виконавчої влади та коштів виконавчого провадження. Штатний розпис, кошторис доходів і видатків урядового органу має стверджуватись керівником урядового органу.

Також, як уже зазначалося вище, можливо передбачити силове забезпечення процесу виконавчо-о провадження, що сприятиме підвищенню ефективності та безпечності виконання рішень.

Створення в системі Мін'юсту України урядового органу, який об'єднав би органи державної виконавчої служби та органи Судової адміністрації України, — третій із можливих варіантів розвитку державної виконавчої служби. Реалізувати дану концепцію можливо в ході здійснення судової реформи шляхом створення у системі Мін'юсту України урядового органу, який включатиме в себе два взаємопов'язані напрями — організацію роботи судів та примусове виконання судових рішень. Цей урядовий орган включатиме дві структурні одиниці, наприклад, Судову адміністрацію України та Департамент державної виконавчої служби з чітко визначеною вертикаллю підпорядкованості.

Врегулювання питання взаємодії органів Державної судової адміністрації України та Державної виконавчої служби, починаючи із здійснення організаційного забезпечення діяльності судів загальної редакції, інших органів та установ судової системи, участі у межах своїх повноважень у формуванні судів, можливості вдосконалення організаційного забезпечення їхньої діяльності тощо, що є завданням Державної судової адміністрації України, й до забезпечення примусового виконання рішень, хвалених вказаними судами, Державною виконавчою службою.

Усе це дасть можливість максимально удосконалити процес виконання рішень, оскільки відбудеться об'єднання таких процесів, як організація роботи судів, роботи органів виконавчої служби, практики виконавчого провадження тощо. Наслідком цієї взаємодії буде побудова судово-виконавчої системи, спроможної ефективно вирішувати питання щодо захисту і відновлення порушених законів, прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Крім того, активізація

взаємодії судової системи та органів державної виконавчої служби забезпечить судовий захист державного виконавця[3, с. 313].

Ще однією концепцією розвитку державної виконавчої служби може бути Державна виконавча служба — урядовий орган, який передбачає функціонування як державних, так і приватних виконавців.

Дана концепція передбачає створення окремого урядового органу з чіткою системою вертикальної підпорядкованості. Проте дана концепція передбачає існування також системи приватних виконавців, які функціонуватимуть поряд із державними виконавцями. Положеннями даної концепції передбачається також надання права стягувачеві самостійно визначати орган примусового виконання — державний чи приватний, яким буде вжито заходів по виконанню рішення. Поряд з цим структура та повноваження державної виконавчої служби і системи приватних виконавців у межах даної концепції повинні будуватись на принципах рівності та узгодженості. Однак законодавчо слід закріпити за державними виконавцями виключне право по виконанню рішень окремої категорії (принцип диференціації виконавчих проваджень), зокрема, рішень щодо стягнення коштів на користь держави з державного чи місцевого бюджетів або бюджетні установ; щодо конфіскації майна тощо.

Даній концепції властивий квотовий принцип функціонування системи приватних виконавців. Такий принцип дасть можливість чітко визначати потребу у приватних виконавцях залежно від різних факторів, зокрема регіону та кількості його населення.

Реалізація даної концепції та запровадження інституту приватних виконавців сприятиме формуванню високопрофесійного кадрового складу. Крім того, принцип вертикальної підпорядкованості державної виконавчої служби виключить можливість подвійного підпорядкування її посадових осіб. Фінансове та матеріально технічне забезпечення державної виконавчої служби здійснюватиметься за рахунок виконавчого збору та коштів Держбюджету. Проте за даної концепції фінансування державної виконавчої служби за рахунок Держбюджету буде значно меншим.

І, нарешті, можливою концепцією розвитку державної виконавчої служби є покладення примусового виконання рішень на приватних виконавців.

Суттю даної концепції є створення професійної спілки або громадської організації (асоціації), що об'єднуватиме в собі

приватних виконавців та матиме представництва у регіонах України. До склад даної організації повинні входити кваліфікаційні та дисциплінарні комісії, а також ряд інших допоміжних і дорадчих органів, завданням яких було б визначення рівня професійної підготовленості осіб, які примусово виконуватимуть рішення судів та інших органів (посадових осіб).

Крім того, зазначені комісії виконували б такі функції:

- визначали кваліфікаційні вимоги до приватних виконавців та їх кількість;
- здійснювали добір кадрів, формували та зараховували до резерву на заміщення посад приватних виконавців та стажистів;
- допускали осіб або відмовляли їм у допуску до складання кваліфікаційного іспиту;
- приймали кваліфікаційний іспит;
- вирішували питання щодо дисциплінарної відповідальності приватних виконавців та стажистів;
- здійснювали методичне керівництво діяльністю приватних виконавців;
- займалися підвищенням професійного рівня приватних виконавців;
- здійснювали інші функції.

Виконуючи дані функції, професійна спілка або громадська організація приватних виконавців забезпечувала б формування висококваліфікованого складу приватних виконавців, спроможного забезпечити примусове виконання рішень.

Необхідним є також забезпечення створення квотового принципу функціонування системи приватних виконавців. Такий принцип дозволить чітко визначити потребу в приватних виконавцях залежно від різних факторів, зокрема, регіону України, кількості його населення тощо.

Крім того, належить запровадити обов'язкові вимоги до приватних виконавців, зокрема, наявність у них ліцензій, сертифікатів оцінювача, посвідчення судового експерта, вищої освіти, стажу роботи помічником приватного виконавця.

Важливою складовою реалізації даної концепції є надання можливості приватним виконавцям самостійно наймати помічників та визначати їх кількість.

На нашу думку, кожна із п'яти перелічених вище концепцій розвитку державної виконавчої служби по-своєму є важливою та доцільною, спрямованою на поліпшення механізму примусового

виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), а також на підвищення ефективності діяльності єдиного в Україні органу примусового виконання рішень[4, с. 9].

Список використаних джерел та літератури:

1. Тісногуз В. Оскарження дій посадових осіб державної виконавчої служби // Право України. - 2015. - № 5. - С.68-69
2. Шляхи удосконалення діяльності державної виконавчої служби // Право України. - 2015. - № 5. - С.36-38
3. Штефан М.Й. Цивільний процес: Підруч. для юрид. спец, вищих закладів освіти. -К.: ІнЮре, 2007. - С. 512.
4. Шупеня М. Реформування органів державної виконавчої служби // Право України. - 2014. - № 11. - С.8-10.

К.Ю. Чорнобай,

*магістрант 2 року навчання
(м. Київ)*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ

Початок створення нотаріату має давні витоки. В слові «нотаріус» міститься дієслово «нотувати» (записувати, атестувати), тобто з давніх давен під словом «нотаріус» мався на увазі писар [1, с.55]. Передвісники нотаріусів з'явилися в Стародавньому Римі. До їхніх обов'язків входило не тільки складання грамот та клопотань, але й оформлення різноманітних угод. За тих часів існувало два види писарів - ті, які перебували на державній службі та ті, що утримувалися приватними особами. Писарі, які перебували на державній службі, обиралися магістратом з римських громадян, які не були позбавлені громадянської честі, довічно. Вони виготовляли публічні документи, робили виписки та видавали копії з документів, готували декрети та розпорядження магістра і зберігали їх. Серед писарів, які утримувалися на службі у приватних осіб, були вільновідпущені, ті, що працювали по найму, та іноді раби. Вони виконували писарські функції на вимогу господаря.

Однак, при цьому існувала ще третя, особлива категорія осіб, зайнятих оформленням правових документів та матеріалів. Це - табеліони, вільні люди, які не перебували на службі держави і приватних осіб. Табеліоном міг стати громадянин, що мав правові

знання, прийнятий до корпорації табеліонів і затверджений на посаді префектом міста. Табеліони складали юридичні акти та судові папери за винагороду і під контролем держави. Свої функції вони могли виконувати виключно в конторах, і для надання документу, складеному табеліоном, характеру публічного акта, його необхідно було внести до судового протоколу. Після цього суперечок щодо справжності цього акта не виникало [2, с.80].

Писарі-нотаріуси були відомі ще за період античної цивілізації в долині Нілу. Там і зараз є зображення писаря, який тримає калам у руці, при ньому маленька палітра з двома заглибленнями для чорної та червоної фарб - саме таким було оснащення писаря. Калам - це очеретяна паличка, що застосовувалася на Сході замість пера для написання. Функція писаря передавалася від батька до сина, саме від батька син отримував знання. На той час існували навіть родини писарів. Діти писарів отримували певну освіту, їхнє навчання проходило за допомогою лозини, а іноді батога, звідти пішло - «вуха у нього на спині». Писар Стародавнього Єгипту мав різні сфери діяльності - його засвідчення потребували польові роботи, комерційні операції, вирішення адміністративних проблем, армія, іноді писарі виконували функції жреців.

Доба після 2000 року до нашої ери називається Середнє царство. Знайдені документи тих часів нагадують акти, отже, мав бути і той, хто їх складав, тобто писар-нотаріус. Кількість документів збільшилася за часів Нового царства (приблизно 1560-1060 р.р. до нашої ери) [3, с.45]. Тоді внутрішні конфлікти врегульовували саме писарі, які спеціально займалися судовими питаннями; кенебет - вид ради, що складалася зі знаті; не існувало постійно чинних судових інституцій; стабільність забезпечували спеціальні писарі, які знали на адміністративних справах і були зобов'язані зберігати архіви. Не існувало відмінностей між цивільним та кримінальним правом. Писарі слідкували за сплатою, продажем, позикою предметів, орендою та продажем худоби. Серед актів можна відстежити і такі, що сьогодні ми віднесли б до сімейного права.

Приблизно у 720 році до нашої ери (в період Нового царства) договірне право зазнало карколомних змін. З цього моменту документ містить дату, природу здійснюваної юридичної операції, перелік свідків (фіксуються їхні прізвища, походження, сімейні зв'язки, сфера діяльності) і головне - підписи сторін і тієї особи, кого сьогодні ми називаємо нотаріусом.

Цивілізація Стародавнього Єгипту на перший погляд здається сталою, але три мільйони років змінили погляди, речі. При цьому тільки по відношенню до Стародавнього Єгипту можна сказати, що саме тут поняття права було абсолютно фундаментальним, уся система епохи фараонів базується на концепції Маат – «Правди-Справедливості».

В Римській імперії вперше про нотаріусів згадується в записях секретаря імператора Цицерона. Саме слово «нотаріус» має римське походження і відноситься до 103 року до різдв Христова. При Цицероні нотаріуси отримали особливі повноваження, адже з'явилася можливість реєструвати різні акти, що підписувалися сторонами, а підписи сторін ідентифікувалися. Робота нотаріусів піддалася суттєвій реорганізації. Деяким нотаріальним актам була надана сила доказу та обов'язковості. В судових процесах за участі суду присяжних, при допитах свідків, оголошенні вироку постала необхідність у присутності нотаріуса. Нотаріуси вже не працювали особисто, а утворювали колективи-компанії, держава навіть взяла на себе обов'язок регламентувати рівень гонорарів за нотаріальні дії. Професія нотаріуса набула популярність. У цей час церква затверджує міжнародну юрисдикцію, і церковні нотаріуси стали виконувати нотаріальні дії в будь-якому куточку імперії.

Коли Римська імперія була знищена варварами-руйнівниками, нотаріат практично зник разом із західною її частиною. Єдина структура, що збереглася - церква. В умовах хаосу та розладу церква взяла на себе функції уряду, в тому числі щодо питань нотаріату. Частина освічених церковнослужителів розуміла значення римського права і сприяла його збереженню, але одночасно церква і гальмувала подальший розвиток [4, с.90].

Візантіїці, як і римляни, були чудовими юристами, вони продовжили римські традиції. В шостому столітті імператор Юстиніан, що правив з 527 по 565 роки, став першим діячем цієї епохи, який об'єднав нотаріусів у групи та колегії і видав повну збірку юридичних законодавчих актів. Юстиніан офіційно затвердив судового нотаріуса, якому було доручено стати суддею, вершити свободу правосуддя і редагувати юридичні акти. Саме законодавство Юстиніана визначило для нотаріусів місце вчинення нотаріальних дій - нотаріальну контору, повноваження, в рамках яких вони діють, порядок роботи, адміністративну відповідальність нотаріусів перед Міністерством юстиції, рівень юридичної підготовки для призначення

на посаду нотаріуса, чисельність нотаріусів в адміністративному районі.

Наприкінці VIII століття розпочинаються спроби відродження Західної імперії, створюється велика централізована юридична система. Видається указ, згідно з яким кожний єпископ, абат або граф ставали нотаріусами, через що виникло безліч помилок, як граматичних, так і правових. З 814 р. починається уніфікація юриспруденції. Указом від 832 р. визначені умови та оплата нотаріальних послуг. Нотаріуси приймали присягу, всі дії повинні були реєструватися тільки в межах власного графства. За середньовіччя професія нотаріуса стала однією з найпрестижніших та шанованих. В Болоньї була заснована перша в світі школа нотаріусів, що згодом перетворився на університет. Саме за період епохи Відродження надруковано багато праць з області нотаріату та права. Нотаріуси були найосвіченішими людьми того суспільства, тому що навіть при вступі до учбового закладу до кандидатів висувалися високі вимоги - вони мали вміти читати не тільки рідною мовою, а й латиною, писати двома мовами без помилок. Вплив римського права набув швидкого розповсюдження в Європі. У Франції перші нотаріуси з'явилися в 1139 р., в Іспанії - 1162 р., у Польщі нотаріат започатковано в 15 столітті завдяки впливу католицької церкви [4, с.92].

Звісно, в кожній країні нотаріат мав свій шлях розвитку. Наприклад, у Франції, де перші офіційні нотаріуси з'явилися в 1139 році, нотаріусом могла стати добропорядна та морально стійка особа, яка досягла 25 років та мала стаж роботи не менший за 5 років. Нотаріус міг працювати на вулиці, на ринкових площах, встановивши свій письмовий стіл у центрі площі або біля входу до крамниці. 1302 року король Франції Пилип IV (Красунчик) затвердив Інструкцію, відповідно до якої нотаріуси призначалися тільки королівським наказом і не могли бути служителями церкви. В 1411 р. король Шарль видав розпорядження про необхідність встановлення на стіні біля входу до нотаріальної контори спеціальної вивіски (знаку) з королівським гербом. Тоді ж був прийнятий Статут, яким суворо регламентувалася діяльність нотаріусів, а саме: встановлювався порядок прийому клієнтів, підготовки та зберігання документів і вперше було зазначено щодо необхідності збереження таємниці фактів та відомостей стосовно нотаріальної справи. За короля Людовіка IV в 1676 р. нотаріат отримав офіційну емблему, що збереглася без змін до цього часу. Саме тоді нотаріуси почали

засвідчувати вірність документів. Нотаріуси діяли від імені короля Франції, тобто від імені держави. Відомо, що імператор Наполеон достатньо професійно орієнтувався в питаннях нотаріату. Архівні матеріали того часу підтверджують «народження» шлюбного контракту.

Наполеон раціоналізував законодавство, видаючи серію кодексів. У Цивільному кодексі був окремий розділ - «Нотаріальне право», що проіснував, не змінюючись, до наших часів. 1829 року нотаріуси Франції отримали повноваження банкірів, адже банків тоді ще не існувало. Протягом ХХ сторіччя структура нотаріату стверджувалася та міцніла. В 1920 р. утворено Асоціацію нотаріусів, 1945 року створюється Вища Рада нотаріусів Франції та нотаріальних палат департаментів [3, с.99].

Англія і Франція - сусідні держави, але їх розділяє Ла-Манш. На різних берегах протоки сформувалися різні нації, мови, громадські усті і, звісно, у правничій царині розбіжностей між двома країнами вистачає. Здебільшого це стосується і нотаріальної справи. Саме відносно нотаріату Англії склалася заплутана та неоднорідна ситуація, тому що правнича система країни виникла за специфічних умов. Не маючи жорсткої феодальної «вертикалі», декларуючи верховенство закону, сам закон був надзвичайно гнучким інструментом і суб'єктивна думка в його тлумаченні відіграла вирішальну роль. Широко застосовувалося прецедентне право і у тисячі томів прецедентних актів можна було для будь-якої ситуації знайти щонайменше два протилежних варіанти. Англіїці мали численні судові установи, своєрідні назви яких іноді походили ще від часів Середньовіччя. Британські правники поділялися за своєю кваліфікацією на дві категорії: соліситори та баристери. Баристери вважалися вищою категорією, а соліситори - нижчий ранг, вони виконували чорнову роботу для баристерів. Нотаріату як особливої всеохоплюючої системи у Великій Британії фактично не було створено. Ті дії, що в інших країнах вважаються притаманними нотаріальній практиці, в англійців могли здійснювати різноманітні чиновники, залежно від характеру актів. Втім, поняття нотаріату британці все ж використовували, але для вирішення обмеженого кола питань - насамперед, для забезпечення достовірності у випадках, коли йшлося про справи за межами країни. Англійські нотарі являли собою вузьку чиновницьку корпорацію з місцевою почесною назвою - маїстри права. Їхня компетенція розповсюджувалася на вчинення вексельних, чекових та морських протестів, на складання заповітів

судновласників, посвідчення перекладів. За усталеною традицією британські нотарі перебували у формальній підлеглості настоятеля англіканської церкви, архієпископа Кентерберійського.

Для того, аби обійняти посаду нотаріуса, претендент мусив пройти п'ятирічне стажування в нотаріальній конторі (у Лондоні - семирічне), але у деяких місцевостях країни йому достатньо було мати звання соліситора. І на практиці саме до них зверталися пересічні англійці, щоб підготувати юридично грамотно складені тексти угод чи заповітів. На сьогодні британське судочинство значно модернізованіше. Нинішні соліситори здобули право виступів у магістратському суді (для чого треба пройти тримісячні курси та скласти іспит). Таким чином, кваліфікації соліситора тепер повністю вистачає для того, аби у разі потреби надати своєму клієнтові нотаріальних, консультативних або адвокатських послуг [5].

Нотаріат у Польщі започатковано в 15 столітті. Публічний нотаріат було перенесено з Італії завдяки впливу католицької церкви. Всі особи, які в той час займалися нотаріальною справою, належали до духовенства. Польські правителі зверталися до Ватикану по згоду на призначення публічних нотаріусів. Під час Хрестових походів нотаріальні документи, що функціонували в релігійному середовищі, набувають через політичні події дипломатичного характеру. Вони викладалися на пергаменті, підписувалися нотаріусом та мали печатку релігійного або світського закладу чи сторін. 1594 рік став відліковою точкою переходу від канонічного права до системи римського нотаріату, і особлива увага була звернена на нотаріальний знак та спосіб складання нотаріального документа [5].

Протягом багатократних поділів Польщі на її території в різні часи функціонували різні системи органів нотаріату. За часів Другої Речі Посполитої, в 1833 р., було зроблено уніфікацію права про нотаріат, і 01.01.1834 р. набрав чинності закон, який надавав визначення нотаріусові як особі, наділеній публічною довірою. Нотаріус хоч і не був державним службовцем, але під час своєї діяльності мав захист, аналогічний до нього. Створюється нотаріальне самоврядування, органом якого стає Нотаріальна палата. Нотаріуси територіально об'єднуються відповідно до району Апеляційного суду. Після Другої світової війни згідно із Законом від 1951 р. нотаріат стає державним органом під наглядом Міністерства юстиції. В 1989 р. у Польщі було прийнято Закон "Про нотаріат", яким впроваджено систему органів нотаріату, подібну до тієї, що наразі є чинною на Україні, тобто існували державні нотаріальні контори і нотаріуси, які

провадили індивідуальну нотаріальну практику. А вже 14.02.1991 р. прийнято новий Закон, яким введено дворічний перехідний період до приватного нотаріату. В 1992 р. Польщу було прийнято до Міжнародного Союзу Латинського Нотаріату, що об'єднує тільки вільних нотаріусів. Зараз у Польщі нотаріусів призначає Міністр юстиції за заявою зацікавленої особи та за рекомендацією Регіональної ради Нотаріальної палати. Нотаріусом може стати громадянин Польщі, не молодший 26 років, який має вищу юридичну освіту, пройшов нотаріальне стажування, склав нотаріальний іспит та пропрацював в якості помічника нотаріуса не менше двох років. Контроль за діяльністю нотаріусів здійснюють органи нотаріального самоврядування, Міністерство юстиції через президентів Апеляційних судів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. / За ред. В.М. Бесчастного. - К.: Знання, 2008. - 494 с. - (Вища освіта ХХІ століття)
2. Нотаріат в Україні: Підручник / За ред. В.В. Комарова. - К.: Правова єдність, 2016. - 320 с.
3. Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. / За ред. Л.К. Радзівської. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 345 с.
4. Сміян Л.С., Нікітін Ю.В., Хоменко П.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. / За ред. Ю.В. Нікітіна. - К.: КНТ, 2009. - 630 с.
5. Федорова К.І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний аграрний університет, Київ, 2008. – Електронні дані (1 файл). – Режим доступу: <http://studrada.com.ua/content/>. – Назва з екрана

С. М. Сеїдова,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ

Прагнення України до успішної євроінтеграції вимагає підвищення ефективності національної антикорупційної діяльності. Досвід держав-членів Європейського Союзу демонструє успішність участі громадськості у запобіганні і протидії корупції. В сучасних умовах розвитку демократії в Україні, актуальним є питання підвищення довіри громадськості до влади, якого можна досягти шляхом забезпечення реального народовладдя, одним із проявів якого, цілком справедливо слід вважати можливість здійснення народом контролю за законністю й справедливістю діяльності осіб, уповноважених на здійснення його влади. Однак, варто пам'ятати про важливість недопущення зловживання правами, що також може створити корупційні ризики через здійснення неправомірного тиску на суб'єкти владних повноважень.

Важливість участі громадськості у заходах запобігання і протидії корупції визнається на міжнародному та національному рівнях, про що зазначено в статті 13 Конвенції ООН проти корупції, ратифікованої Верховною Радою України 18 жовтня 2006 р. (набула чинності для України 1 січня 2010 р.) [1]. Дана Конвенція зобов'язує кожну Державу-учасницю (до числа яких входить і Україна) належним чином забезпечити участь громадськості у запобіганні та протидії корупції. Отже, Конвенція у такий спосіб визнає громадськість суб'єктом запобігання і протидії корупції. Це підтверджується досвідом великої кількості держав, у яких зменшення рівня корупції стало можливим завдяки активності та зацікавленості у цьому громадськості, що очевидно стало одним із вирішальних факторів їх успіху в даній сфері.

Права громадськості у сфері запобігання корупції та гарантії їх реалізації закріплені в Конституції України [2] та інших нормативно-правовими актах, серед яких Закон України «Про запобігання корупції» [3] є профільним у досліджуваній сфері та містить значну кількість положень, якими така участь регулюється. Доцільним видається класифікувати ці норми на загальні та спеціальні.

До загальних можна віднести норми, якими встановлюються можливість і засади здійснення участі громадськості в запобіганні корупції. Серед них: п. 4 ч. 1 ст. 7; п.п. 16-17 ч. 1 ст. 11; п. 1 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції» [3]. Зі змісту перелічених норм випливає, зокрема, що така участь здійснюється як через участь в об'єднаннях громадян (тобто їх членів або уповноважених представників), так і громадянами окремо від будь-яких об'єднань.

Що ж до спеціальних норм, регулюючих участь громадськості в запобіганні корупції, то до них доцільним видається віднести ті з них, які передбачають участь, що умовно можна визначити як специфічну (громадський контроль за діяльністю спеціально уповноважених суб'єктів у розумінні Закону) і участь у заходах щодо запобігання корупції. Такими нормами є, зокрема, ч.ч. 2-4 ст. 14 Закону України «Про запобігання корупції», що передбачають здійснення громадського контролю за діяльністю НАЗК [3], а також ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції», якою регулюється участь громадськості саме в заходах щодо запобігання корупції, що тісно пов'язана з правом на участь у законотворчому процесі, а також правом на доступ до публічної інформації, яким відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про доступ до публічної інформації», наділені всі фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень. Об'єднання громадян, фізичні, юридичні особи не можуть обмежуватися у доступі до інформації щодо компетенції суб'єктів, якими здійснюються заходи, пов'язані із запобіганням і протидією корупції, а також щодо основних напрямів діяльності цих суб'єктів. Надання такої інформації здійснюється у порядку, встановленому законом. Інформування здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, яким відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції», є Національне агентство з питань запобігання корупції, та на яке ч. 4 ст. 14 Закону покладено обов'язок готувати щорічні звіти про свою діяльність, які після затвердження Громадською радою при Національному агентству з питань запобігання корупції (таке затвердження є складовою громадського контролю за діяльністю НАЗК) оприлюднюються на його офіційному веб-сайті [3].

Таким чином, існують три основні форми участі громадськості у запобіганні і протидії корупції: інформативна; консультативна; активна. Інформативна участь є взаємодією суб'єктів владних повноважень із громадянами й об'єднаннями громадян, в ході якої першими надається інформація, що стосується самої процедури прийняття ними відповідних рішень. Формування та здійснення державної політики є прозорим лише за умови повного та відкритого інформування громадян, яке здійснюється як на вимогу або за запитом громадян та їх об'єднань, так і за ініціативою суб'єктів владних повноважень.

Консультативна участь є особливою формою участі громадськості у запобіганні корупції, оскільки саме нею забезпечується здійснення зворотного зв'язку між громадянином і владою. Консультації із заінтересованими особами спрямовані на забезпечення якісного виконання суб'єктами владних повноважень своїх функцій і завдань. Це не в останню чергу пов'язано з вивченням альтернативних поглядів, усвідомлення різниці між ними і необхідністю досягнення певного консенсусу [4, с. 114].

Щодо активної форми, то вона за своєю сутністю є партнерством суб'єктів владних повноважень та громадян і їх об'єднань, яке перш за все полягає у виконанні другої роботи, пов'язаної з формуванням політики держави та прийняттям рішень за дорученнями перших. Дана форма також, в свою чергу, поділяється на такі види участі громадськості в запобіганні корупції, як контроль, аналіз, моніторинг, експертиза. При цьому даний перелік не є вичерпним.

Громадський моніторинг є запланованим, систематизованим, експертним, об'єктивним дослідженням обраної галузі діяльності громадянського суспільства, проведення якого відбувається відповідно до прийнятої схеми задля досягнення змін. Метою будь-якого моніторингу є подальша розробка ефективних шляхів удосконалення об'єктів моніторингу. Результати моніторингів підлягають оприлюдненню задля доведення до громадськості та сприяння особам, які можуть і бажають долучитися до вирішення проблем, виявлених у ході моніторингу. Тобто моніторинг – це плановий збір даних щодо конкретної проблеми, діяльності, з подальшим опрацюванням, аналізом, доведенням результатів до відома усіх заінтересованих осіб із метою розробки шляхів вирішення виявлених проблем [5, с. 247].

А.В. Білецький зазначає, що участь громадськості у запобіганні має своїм завданням сприяння системному діалогові між органами публічної адміністрації та громадянським суспільством, який призведе до підвищення якості запобігання і протидії корупції [6, с. 226]. Саме тому забезпечення цієї діяльності й удосконалення її форм і видів можна вважати одним із пріоритетних напрямків ефективного розвитку антикорупційної політики України.

Отже, з наведеного випливає, що право громадськості на участь у запобіганні і протидії корупції в Україні закріплено та забезпечено належним чином, проте певною мірою беззастережно та

необачно, створюючи умови для зловживання таким правом, що в свою чергу може призвести до нових правопорушень.

Громадськість є специфічним суб'єктом запобігання корупції, що зумовлено відсутністю в нього повноважень, притаманних спеціально уповноваженим органам у досліджуваній сфері. Натомість повноваження цього суб'єкта є похідними від прав і свобод людини і громадянина, а окремими повноваженнями наділяються специфічні суб'єкти, визначені законом (Громадська рада при НАЗК тощо). При цьому презюмується, що ці повноваження делегуються громадськістю таким суб'єктам, які структурно входять до неї. Здійснюються зазначені повноваження у формах, які можуть обиратися суб'єктом на власний розсуд із масиву тих, що не заборонені чинним законодавством.

Зокрема, що при вдосконаленні діяльності громадських антикорупційних організацій, необхідно враховувати Рекомендації Стамбульського плану дій вважають науковці. Указані Рекомендації передбачають підтримку активної участі громадськості в реформах через сприяння суспільному обговоренню проблеми корупційних злочинів й участі громадян у попередженні її проявів шляхом:

- ініціювання на різних рівнях інформаційних кампаній для суспільства та проведення освітніх антикорупційних програм;
- залучення неурядових організацій до моніторингу діяльності державного сектору, забезпечення належної підготовки кадрів організації;
- розширення співробітництва між органами публічної влади, бізнес-структурами та громадським сектором;
- затвердження положень, які будуть гарантувати неурядовим організаціям необхідні права для ефективної участі в запобіганні корупційним злочинам;
- забезпечення доступу громадськості до інформації, яка стосується сфери запобігання корупційним злочинам [7, с. 114].

Подібне дослідження провела також і О.Ю. Бусол. Проаналізувавши нормативно-правову основу діяльності громадських організацій і практику такої діяльності, учена перераховує головні її напрями: ініціювання створення громадських рад при державних органах влади, членство в цих радах, реалізація антикорупційних ініціатив, лобіювання інтересів організації; збір інформації про факти корупційних злочинів у вигляді звернень громадян і окремих повідомлень й оперативне реагування на ці сигнали; співпраця зі ЗМІ, журналістами і правозахисниками. До того ж, дослідниця зазначає,

що серед інститутів громадянського суспільства слід виокремити такі: 1) неформальні – ті, що самостійно забезпечують фінансування, незалежні від держави, інституціонально стабільні; 2) формальні – ті, що працюють за державні кошти, обслуговують інтереси своїх членів, але контролюються державою; 3) приватні – ті, що існують за рахунок лише одного джерела доходів (як правило, фізичної особи – засновника або групи осіб; 4) зареєстровані, але недіючі – ті, що з різних причин залишились без фінансування, не діють, але існують як суб'єкти права. На думку науковця, сталою вважається організація, яка існує на кошти з незалежних джерел протягом десяти років і більше [8, с. 479].

Важливі рекомендації вироблено у Стамбульському плані дій боротьби з корупцією для Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизької Республіки, Російської Федерації, Таджикистану та України від 10.09.2003 р., який містить принципи й механізми їх реалізації щодо створення ефективної і прозорої системи публічної служби, розвитку доброчесності в ділових операціях і, зокрема, залучення громадськості до проведення антикорупційних реформ [4, с. 84].

Провідним європейським органом, що здійснює антикорупційний моніторинг, є Група держав проти корупції – GRECO (ГРЕКО). Виходячи з назви цього органу, можна зрозуміти, що основним його завданням вважається допомога країна-учасницям Ради Європи у протидії та запобіганні корупції. Відповідно до Статуту GRECO головними функціями Групи названо спостереження за впровадженням і дотриманням стандартів запобігання корупції [9]. Сюди також слід віднести і допомогу у виявленні недоліків у національному антикорупційному законодавстві, внесення пропозицій щодо його покращення. Крім того, 11–15 травня 2009 р. GRECO затвердило Звіт про виконання рекомендацій Україною, наведених у Оціночному звіті за результатами спільних 1-го і 2-го раундів оцінювання.

Варто нагадати, що в своєму Оціночному звіті GRECO адресувала Україні рекомендацій. З-поміж них відзначимо:

- створення органу, що здійснюватиме нагляд за реалізацією національної антикорупційної стратегії та у складі якого, крім представників органів державної влади, будуть і представники громадськості;

- визначення загальної стратегії реформування сфери публічного управління в Україні з метою забезпечення єдиного

розуміння необхідності змін і інформування про це широкого кола громадськості;

– покращення реалізації права громадян на доступ до офіційної інформації; запровадження менш обтяжливої процедури подання запитів на одержання інформації; наголошення на обов'язку органів влади допомагати громадськості в отриманні інформації упродовж розумного часу й розгляд можливості створення незалежного спеціального (досудового) механізму оскарження рішень про відмову в доступі до офіційної інформації;

– запровадження захисту інформаторів (викривачів).

Угода про асоціацію з Європейським Союзом також передбачила одним із пунктів боротьбу з корупцією та її злочинними проявами. Про це йдеться у ст. 22 Угоди, в якій вказується, що сторони мають надалі розвивати співробітництво, наприклад, у сфері антикорупційної освіти й захисту свідків. Глава 26 Угоди передбачає співробітництво з питань громадянського суспільства. Важливою, на нашу думку, є теза про сприяння лобістській діяльності громадянського суспільства [10]. Виходячи із раніше зазначеного, ця функція громадськості відіграла свою роль у становленні нових інститутів і запровадженні механізмів запобігання корупційним злочинам. Таким чином, Європейський Союз бачить основні проблеми України, в нашому випадку проблему корупційних злочинів, і пропонує основні заходи щодо співробітництва у подоланні цієї загрози, наголошуючи при цьому на активному залученні громадянського суспільства.

Отже, можна сказати, що міжнародні антикорупційні нормативно-правові акти певною мірою імплементовані в національне законодавство. На те, що цей позитивний процес зрушився з місця, вказують і країни Заходу. Безперечно, вплив цих норм на ефективність діяльності громадськості важко не помітити: всі вони закладають підвалини для того, щоб вона відчувала себе повноцінним суб'єктом запобігання корупційним злочинам. Однією з головних проблем імплементации антикорупційних міжнародних стандартів щодо залучення громадськості є небажання органів влади сприяти виконанню цих норм на практиці, тобто в нашій країні склалася практика, коли норми стосовно участі громадськості в запобіганні корупційним злочинам носять лише декларативний характер, а органи державної влади насправді не бажають співпрацювати з антикорупційними громадськими організаціями.

На нашу думку, у подальшому громадськості слід зосередитися саме на створенні механізмів примушування органів державної влади до спільної діяльності. Одним із них може стати вплив з боку як урядових, так і неурядових міжнародних організацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція ООН від 31.10.2003 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

2. Конституція України: прийнята від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 25.04.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

4. Голина В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / за заг. ред. В.В. Голини, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

5. Білецький А. В. Громадський контроль за діяльністю спеціалізованих суб'єктів запобігання корупції. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 240–248.

6. Білецький А. В. Досвід участі громадськості в заходах щодо запобігання корупційній злочинності в Україні. *Проблеми законності*. №136. 2017. С. 225–235.

7. Глушко Є. В. Проблеми розуміння категорії «громадськість» у контексті протидії корупції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10-2(1). С. 113–115.

8. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.

9. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO). – Рада Європи, 05.05.1998. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_144 (дата звернення: 10.09.2019).

10. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з

іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

В Україні до початку проведення антикорупційної реформи, що розпочалася у 2014 році, систему органів із протидії корупції утворювали підрозділи різних правоохоронних органів, які часто дублювали один одного у своїх повноваженнях або ж, навпаки, не мали достатніх повноважень для ефективного попередження, виявлення, припинення та розслідування корупційних діянь. Станом на даний час в Україні діє низка антикорупційних органів. Зокрема, відповідно до абзацу чотирнадцятого частини першої статті 1 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» [1], спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено органи прокуратури, Національної поліції (далі – НП), Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) та Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК).

Водночас такими всесвітньо відомими неурядовими міжнародними організаціями, як-от Transparency International, Freedom House, у своїх дослідженнях констатовано погіршення ситуації з корупцією в нашій державі [2; 3]. Принагідно зазначимо, що, згідно з міжнародно визнаними принципами функціонування антикорупційних установ, збірка яких має назву «Джакартська заява про принципи роботи антикорупційних агентств», для ефективної діяльності таких установ останні повинні мати досить сильні повноваження, функціональний імунітет тощо [4, с. 8–9].

Серед дослідників, праці яких присвячені окремим аспектам функціонування антикорупційних органів в Україні, В. О. Белік, Є. В. Вандін, Д. Г. Заброта, В. В. Луцик, Т. І. Созанський, В. Г. Козленко, В. М. Трепак, М. І. Хавронюк, К. І. Хромова, О. Н. Ярмишта і інші. Проте дослідження повноважень спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні є фрагментарними та потребують додаткового вивчення.

Статтею 19 Основного Закону нашої держави визначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами

України [5]. Таким чином, повноваження спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні повинні бути чітко регламентованими законодавцем. Треба зазначити, що у правовій доктрині зміст поняття «повноваження» тлумачиться по-різному. Зокрема, І. П. Голосніченко та Д. І. Голосніченко вважають, що такі складники дефініції «повноваження», як права та обов'язки суб'єктів правовідносин, є загальноправовими явищами. Водночас учені акцентують, що елементом, який інтегрується в повноваження, розглядається саме право як юридичне явище [6, с. 15–18], при цьому «не в усьому прояві, а лише та його частина, що називається публічним правом» [7]. Н. О. Армаш переконана, що для більш точного розуміння терміна «повноваження» його необхідно тлумачити як категорію, що позначає комплекс прав та обов'язків певної функціональної спрямованості. Разом із тим, аналізуючи окремі нормативно-правові акти, які за своєю конструкцією є ідентичними, можна побачити, що для встановлення статусу того чи іншого відомства у вказаних документах перелічено завдання органу, його функції та права [8, с. 84].

Отже, перейдемо до аналізу положень нормативно-правових актів України, якими закладено концептуальні засади діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні у частині визначення їхніх повноважень. Так, згідно із Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII «Про прокуратуру» [9], складовою частиною системи прокуратури України на правах самостійного структурного підрозділу є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП). Відповідно до частини 5 статті 8 зазначеного вище закону на цей підрозділ покладено такі функції: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представлення інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Розділом II цього закону визначено організаційні основи системи прокуратури, яким охоплено: особливості організації і діяльності САП (стаття 81); повноваження Генерального прокурора України (стаття 9); повноваження керівника регіональної прокуратури (стаття 11); повноваження керівника місцевої прокуратури (стаття 13). Статті, якою б визначалися повноваження керівника САП, немає. Водночас в абзаці першому частини 8 статті 81 зазначено: «Заступник

Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури:...», а далі надано перелік, ми так розуміємо, повноважень.

Таким чином, незважаючи на те, що в системі органів прокуратури створено САП, спеціалізованих повноважень цього підрозділу на законодавчому рівні не встановлено, хоч деталізовані повноваження САП викладені у відповідному положенні. Отже, оскільки органи прокуратури визначено спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері протидії корупції в Україні, уважасмо за необхідне повноваження САП чітко викласти в Законі України «Про прокуратуру».

Повноваження поліції регламентовано розділом IV Закону України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію» [10]. Зокрема, частиною першою статті 23 цього закону, що включає 28 пунктів, визначено основні повноваження поліції відповідно до покладених на неї завдань. Із-поміж них: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень (пункт 1); здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності (пункт б); у випадках, визначених законом, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішень про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання (пункт 8) тощо. Ураховуючи зазначене, можемо констатувати, що названі вище повноваження мають загальний характер. Безумовно, коли йдеться про запобігання вчиненню правопорушень, то під правопорушеннями розуміють і корупційні, і правопорушення, пов'язані з корупцією. Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності передбачає таке розслідування й щодо корупційних правопорушень. Відповідно, провадження у справах про адміністративні правопорушення включає провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Таким чином, на законодавчому рівні жодних конкретизованих повноважень органів НП як спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції не виокремлено. Разом із тим статтею 24 цього закону визначено, що виконання поліцією додаткових повноважень може бути покладене на неї виключно законом; у статті 25 окреслено повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення; пунктом 9 частини 1 статті 26 встановлено, що поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, які входять до єдиної

інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України стосовно зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, і результатів розгляду цих правопорушень у судах.

Порівнюючи визначення повноважень органів НП та органів прокуратури, передусім зауважимо, що в Законі України «Про Національну поліцію» не визначено підрозділів, на які може бути покладено спеціальні повноваження у сфері протидії корупції. Також необхідно звернути увагу на те, що повноваження поліції визначено відповідно до покладених на неї завдань, а повноваження прокурора – до виконання покладених на нього функцій. Така ситуація зумовлена, на нашу думку, тим, що в статті 131-1 Основного Закону нашої держави зазначено: «В Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, ...» [5] тощо. Тобто на перший погляд видається, що йдеться про функції. Проте ми поділяємо думку К. І. Хромової, яка вважає, що саме конституційні приписи їй визначають загальні завдання органів прокуратури України. Однак у положеннях чинного Закону України «Про прокуратуру» наведені конституційні завдання цього органу визначено як функції [11, с. 164]. У зв'язку із цим, на нашу думку, повноваження САП необхідно чітко сформулювати на законодавчому рівні, причому відповідно до покладених на САП завдань, які, у свою чергу, також потребують законодавчого уточнення.

Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» [12] регламентовано повноваження директора (стаття 8) і директорів територіальних управлінь (частина 2 статті 9), обов'язки (стаття 16), права (стаття 17) НАБУ. Окремого розділу чи статті, яка б визначала повноваження НАБУ, у зазначеному законі немає. Водночас у частині 3 статті 17 цього закону зазначено, що НАБУ може мати інші повноваження, пов'язані з виконанням ним своїх обов'язків. Таким чином, повноваження НАБУ, на відміну від повноважень поліції та прокуратури, визначено через юридичні обов'язки. На нашу думку, доцільно встановлювати повноваження НАБУ крізь призму його завдань як повноваження у таких сферах: попередження; виявлення; припинення; розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності. У березні 2018 року було опубліковано експертний аналіз діяльності НАБУ, проведений на замовлення міжнародних партнерів (Посольства США в Україні та

Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні) на прохання НАБУ. У дослідженні серед найбільш пріоритетних рекомендацій акцентовано на потребі: внесення змін до статті 263 КПК України з метою надання НАБУ повноважень самостійно здійснювати зняття інформації з каналів зв'язку; забезпечення НАБУ необхідним та ефективним доступом до бази декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за яку відповідає НАЗК [13, с. 10].

Водночас ми вважаємо, що комплекс завдань, функцій, прав та обов'язків, зокрема і повноважень НАБУ, є достатнім, тому НАБУ як одному із спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні не потрібно дублювати повноважень інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, а розробити чіткий механізм співпраці у межах компетенції кожного. Як відзначають науковці, чинне законодавство наділяє НАЗК достатніми повноваженнями для виконання покладених на нього завдань і здійснення функцій. Проте якісне виконання завдань агентством повною мірою буде можливим лише за умови відсутності політичного впливу на процес відбору членів НАЗК та під час реалізації ними своїх повноважень. Ефективність реалізації повноважень НАЗК буде забезпечена за умови їх комплексного використання й усвідомлення кожним членом НАЗК, що надані їм повноваження можуть спричинити суттєві обмеження прав громадян, тому повинні реалізовуватися виважено та на підставі всебічного аналізу виявлених порушень [14, с. 313].

Необхідно зазначити, що в Законі України «Про запобігання корупції» передбачено повноваження членів НАЗК (стаття 7), повноваження НАЗК (стаття 11), права НАЗК (стаття 12). Проте окремою статтею не окреслено обов'язків.

Отже, зазначимо, що дефініція «повноваження» в науковій доктрині може тлумачитися як комплекс прав та обов'язків, що обумовлені конкретними завданнями. У зв'язку з цим хочемо акцентувати, що чинне антикорупційне законодавство потребує вдосконалення, зокрема, в частині чіткого визначення повноважень на законодавчому рівні кожного спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції в Україні відповідно до покладених на нього завдань.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. С. 3186. Ст. 2056.

2. Презентація результатів CPI 2017 // Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2018/02/3.-Prezentatsiia-rezultativCPI-2017.pdf> (дата звернення: 02.06.2019).

3. Nations in Transit 2018 // FreedomHouse. URL: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/ukraine> (дата звернення: 10.08.2019).

4. Антикорупційні органи країн Європи: ключові превентивні механізми. Збірка-звіт кращих практик для Національного агентства з питань запобігання корупції / Дослідження проводилося у рамках проекту «Прозорість і доброчесність публічного сектору», що впроваджується ПРООН в Україні за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії. URL: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/zbirka-zvit_krashchuyh_praktyk_dlya_nazk.pdf (дата звернення: 11.06.2019).

5. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Голосніченко І. П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. URL: http://afgp.kpi.ua/sites/default/files/11%20-%201_9_%20-%2025.pdf (дата звернення: 15.06.2019).

7. Голосніченко Д. Повноваження як об'єкт дослідження загальної теорії держави та права. Право України. 2008. № 1. С. 15–18.

8. Армаш Н. О. Про права, обов'язки та повноваження державних політичних діячів. Правова інформатика. 2015. № 1(45). С. 83–88.

9. Про Прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.

10. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

11. Хромова К. Поняття та види завдань органів прокуратури України щодо протидії корупції. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 2. С. 162–166.

12. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.

13. Експертний аналіз діяльності Національного антикорупційного бюро України: березень 2018 року. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/page_uploads/25.04/nabu_assessment_report.ukr.pdf (дата звернення: 21.05.2019).

14. Созанський Т. І., Луцик В. В. Повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 302–314.

М.О. Длужневська

магістрант 2 року навчання

(м. Київ)

ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІВ (В АСПЕКТІ ДІЯЛЬНОСТІ БПД)

У сучасних умовах питання ефективного забезпечення прав і свобод людини та громадянина є найважливішими завданнями державної політики у світі й Україні. Оскільки стан у сфері забезпечення прав і свобод людини, зокрема реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу (далі – БПД), створення умов для їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку держави. Удосконалення організації діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу відбувається в межах Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, схваленої Указом Президента України від 9 червня 2006 р., а також міжнародних актів з питань захисту прав людини, які покликані забезпечити втілення нових підходів, використання нових форм та методів щодо реалізації державної політики у сфері права. Незважаючи на міжнародні та конституційні зобов'язання України, практика надання безоплатної правової допомоги залишається ще недосконалою. Таким чином, демократизація України, необхідність використання загальновідомих світових стандартів захисту прав і свобод людини та громадянина роблять наукові дослідження у сфері безоплатної правової допомоги актуальними і суспільно значущими.

У науковій юридичній літературі проблеми у сфері безоплатної правової допомоги розглядали О. М. Бандурка, Ю. П.

Битяк, О. Г. Гамалій, А. М. Колодій, А. Т. Комзюк, В. П. Петков, Ю. І. Руснак, О. Ф. Скакун, М. В. Стаматіна, С. Г. Стеценко, Ю. М. Тодика, В. І. Форманюк, Ю. С. Шемшученко, Ю. Т. Шрамко та інші. Однак, незважаючи на інтенсивність та широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам БПД, багато питань у цій сфері залишаються ще дискусійними.

Історія становлення інституту правової допомоги пов'язана зі становленням інституту адвокатури. В історичних джерелах та юридичній літературі зазначаються відомості про існування безоплатної правової допомоги, зокрема такої, що надавали адвокати. Так, згідно Кодексу українського народу «Права, по котрым судится малороссийский народ» 1743 року, адвокатом могли бути повнолітні, християнської віри, розумово й фізично повноцінні, світського стану чоловіки. Хоча їх робота оплачувалася, передбачалися випадки, коли адвокат повинен був здійснювати захист безкоштовно [1, с. 23].

Після проведення судової реформи 1864 року тим, хто не уклав угоду з адвокатом, суд призначав його «за правом бідності». Для ведення цивільних справ осіб, що користувалися правом бідності, призначався присяжний повірений Радою присяжних повірених. Обов'язок ведення таких справ, у тому числі й кримінальних, вважався однією із найважливіших функцій присяжної адвокатури. Справи мали вестися присяжними повіреними з особливою увагою і найбільш ретельно [2, с. 12].

Для того, щоб здійснити аналіз системи безоплатної правової допомоги, необхідно визначити сутність цього поняття. У юридичній літературі можна знайти два поняття: «правова допомога» і «правова консультація», вони є близькими, але не тотожними. Так, Рада Європи розрізняє зазначені категорії. Під першою розуміється можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних виносити рішення в цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах (п. 1 Резолюції № (78) 8). Правова консультація передбачає забезпечення особам, які перебувають в економічно несприятливому становищі, можливість одержання необхідної правової консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їх прав та інтересів (п. 12 Резолюції № (78) 8) [3].

М. В. Стаматіною визначено сутність безоплатної правової допомоги як системи суспільних відносин, що складаються в результаті звернення визначених законом осіб до уповноважених органів, посадових осіб з метою отримання кваліфікованої правової послуги на безоплатній основі [4, с. 15].

У Загальній декларації прав людини визначено, що правова допомога – основне право людини і необхідний елемент справедливої, гуманної та ефективної системи правосуддя, яка заснована на верховенстві права. Це є основою для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд, і важливою гарантією забезпечення фундаментальної справедливості та суспільної довіри до процесу судочинства [5].

Проте, не кожна людина може дозволити собі дорогою вартісні послуги фахівця-правника, отже обов'язок кожної розвиненої демократичної держави – забезпечити реалізацію права на кваліфіковану правову допомогу будь-якій особі.

Забезпечення реалізації права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань. Так, у межах стандартів ООН право на правову допомогу трактується досить розширено. В Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам (1990 р.), під правом особи на правову (юридичну) допомогу розуміється право: на звернення за допомогою до адвоката за власним вибором для підтвердження своїх прав і для захисту на всіх стадіях кримінальної процедури (п. 1); на юридичну допомогу бідних і незаможних людей (п. 3); на консультацію про права й обов'язки з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав та обов'язків клієнта (пп. а) п. 13); на отримання допомоги клієнтом будь-яким законним способом і на вчинення адвокатом правових дій для захисту інтересів клієнта (пп. б) п. 13); на отримання допомоги в судах, трибуналах та адміністративних органах (пп. в) п. 13) [6].

Відомий французький юрист М. Молло у своїй праці «Правила адвокатської етики у Франції» зазначає, що адвокат повинен бути скромним і незалежним, чесним і педантичним, правдивим і стриманим. Адвокат ніколи не повинен забувати свою присягу, яка є його релігією і законом [7].

Відповідно до статті 59 Конституції України «Кожен має право на правову допомогу. У випадках передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [8].

Сучасна практика надання безоплатної правової допомоги, успадкована українською державою від попереднього тоталітарного режиму і, навіть, частково удосконалена поточним законодавством незалежної України, не могла відповідати європейським вимогам, а також зобов'язанням, які взяла країна при вступі до Ради Європи. На

порядок денний постало питання щодо створення комплексної системи реалізації конституційного права кожного на правову допомогу, забезпечення належного виконання Україною її міжнародних зобов'язань у царині прав людини, запровадження європейських стандартів у питаннях надання правової допомоги та доступу до правосуддя. В усіх сферах правовідносин, у будь-якій галузі судочинства мав бути створений дієвий механізм повного або часткового фінансування правової допомоги за рахунок коштів Державного бюджету України [9, с. 10].

Важливим кроком у розвитку ефективної системи надання безоплатної правової допомоги стало прийняття у 2011 році Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [10]. Основним завданням цього закону є створення ефективної системи надання безоплатної правової допомоги, тобто ефективної гарантії права кожного на правову допомогу. У даному законі визначено зміст цього права, порядок його реалізації, підстави і порядок надання такої допомоги, державні гарантії, повноваження органів виконавчої влади у зазначеній сфері, а також порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з питань безоплатної правової допомоги тощо.

Відповідно до положень статті 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [10].

Ведучи мову про безоплатну правову допомогу, доцільно з'ясувати, що таке правова допомога. Згідно п. 3 ч. 1 статті 1 Закону, правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Крім того, в Законі визначено згідно п. 4 ч. 1 статті 1, що правові послуги – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [10].

У законі визначено два види БПД, які розмежовуються за критерієм доступу до судочинства: безоплатну первинну правову допомогу та безоплатну вторинну правову допомогу. Безоплатна первинна правова допомога (БППД) – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Згідно з ч. 2, ст. 7, 13 Закону до послуг, що включають БППД, належать: надання правової інформації, надання консультацій і роз'яснень з правових питань, допомога в складенні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру), надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Отже, первинна БПД – це ті послуги, які не стосуються власне судового процесу.

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні особи, юридичні особи приватного права, залучені органами місцевого самоврядування, спеціалізовані установи, утворені органами місцевого самоврядування.

Безоплатна вторинна правова допомога (БВПД) – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, яка включає такі види правових послуг: захист, здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складення документів процесуального характеру. На відміну від первинної допомоги, яку по суті може отримати кожен бажаючий, закон чітко встановлює коло осіб, що можуть отримати вторинну правову допомогу.

З 1 липня 2015 р. діють 100 місцевих центрів (МЦ) по всій Україні для надання правової допомоги у цивільних та адміністративних справах. Кожен центр надає правові послуги особам, що їх потребують, обслуговуючи територію з населенням у межах від 250 до 600 тисяч чоловік. У лютому 2016 року Міністерством юстиції було прийнято рішення про ліквідацію 7 МЦ у Луганській та Харківській області та натомість утворення 4 МЦ (один – у Луганській області, три – у Харківській). Після реорганізації у структурі МЦ було утворено 429 бюро правової допомоги, що розпочали роботу з 1 вересня 2016 року по всій території України, забезпечуючи надання як первинної правової допомоги – правової

інформації та консультацій, так і доступ до вторинної правової допомоги – представництва інтересів у суді, а також проведення проапросвітницьких заходів на рівні громад [11, с. 38].

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є: центри та бюро з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

За даними Національної асоціації адвокатів України налічується близько 30000 адвокатів в Україні. Реєстр адвокатів, які залучаються до надання БВПД, включає 5062 адвокати, котрі пройшли конкурсний відбір для залучення до надання БВПД і мають право надавати БВПД. Станом на січень 2017 року 2680 адвокатів (тобто 53 % від тих, які включені до реєстру) мали контракти з центрами БВПД для надання правової допомоги у кримінальних та цивільних справах. Ці адвокати не є співробітниками центрів БВПД, а здійснюють свою діяльність на договірній основі (постійній та/або тимчасовій), вони також можуть продовжувати працювати і як приватні адвокати [11, с. 40].

Для сприяння постійному розвитку адвокатів та працівників системи, а також для розвитку дискусійного майданчику для інших зацікавлених сторін (поліції, прокуратури, судів, правозахисних громадських організацій, органів місцевого самоврядування тощо) в рамках співпраці з Проектом, Міжнародним фондом «Відродження» та Посольством Сполучених Штатів Америки утворено п'ять міжрегіональних ресурсно-комунікаційних платформ (у Києві, Одесі, Львові, Дніпрі та Харкові) як структурні підрозділи Координаційного центру.

Варто зазначити, що для того, щоб система БПД працювала ефективно та користувалася довірою громадян, необхідним є незалежний (громадський) зовнішній моніторинг системи надання БПД. У 2014 році було утворено Відкриту громадську платформу розвитку української системи безоплатної правової допомоги (Громадська платформа), яка об'єднала широке коло представників неурядових організацій, включаючи Центр політико-правових реформ (ЦППР), ініціативу «Свромайдан-SOS», Міжнародний Фонд «Відродження», Українську Гельсінську спілку з прав людини, Українську фундацію правової допомоги, проект ПРООН «Без кордонів» та незалежних адвокатів.

Також важливим у просуванні та популяризації серед населення БПД є активна інформаційна політика, адже дуже велика

частина населення навіть не знає про можливість отримати потрібні їм послуги безкоштовно. Одним із заходів, що сприяють інформуванню населення, є проект «Я маю право!», що реалізується Міністерством юстиції України у співпраці з системою безоплатної правової допомоги, територіальними органами юстиції, за підтримки юридичних клінік, міжнародних донорів та партнерів.

Його основна мета – підвищити правову грамотність українців та сформувати нову правову культуру в суспільстві. Одним із ключових елементів, який забезпечує реалізацію проекту «Я маю право!», є надання громадянам безоплатної правової допомоги. Це дієвий та ефективний механізм, який дає можливість захистити свої права кожному.

Отже, на підставі проведеного дослідження, можна зазначити, що право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених законодавством України. Безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел; спрямована на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Сучасний стан надання безоплатної правової допомоги в Україні, на нашу думку, є задовільним і набуває подальшого розвитку; все більше громадян України щороку дізнаються про право на безоплатну правову допомогу та реалізують його.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гець О. Історичний та сучасний погляди на надання безоплатної правової допомоги адвокатами. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2011. № 11. С. 23-27.

2. Гончаренко С. В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій. *Адвокат*. 2011. № 11. С. 12-16.

3. Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 р. Збірник

договорів Ради Європи / [за ред. А. Гутнікова]. СПб: Парус, 2006. 254 с.

4. Стаматіна М. В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. М. В. Стаматіна. Харків, 2013. 21 с.

5. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

6. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, 1990 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

7. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции (1842 г.) / М. Молло. М.: Издание Н. П. Шубинского, 1894. 98 с.

8. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

9. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: науково-практичний коментар / за заг. ред. М. В. Оніщука. К.: КП-Сервіс, 2012. 100 с.

10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

11. Безоплатна правова допомога. Огляд системи надання безоплатної правової допомоги в Україні. 2019. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/BAR_FINAL_23_10.pdf

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авсієвич Алла Валеріївна – доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Васін Дмитро Олегович – здобувач наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (м. Київ).

Волошин Андрій Анатолійович - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Гарієвська Мирослава Богданівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Глушенко Сергій Олександрович – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Головатюк Микола Володимирович – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Гуменюк Антоніна Федорівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Данилюк Руслан Теймурович - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Длужневська Мар'яна Олександрівна магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Джуравець Надія Іванівна – студентка групи Мпвш-71 Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Димчук Світлана Іванівна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Жданкіна Лариса Костянтинівна – кандидат юридичних наук, адвокат, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Каденко Оксана Олегівна – аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська національна академія», адвокат, член Ради адвокатів України (м. Хмельницький).

Когут Ольга Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький).

Колосінська Вікторія Миколаївна – магістрант 1 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Коцюк Володимир Дмитрович – кандидат історичних наук, декан гуманітарно-економічного факультету Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Кушнір Володимир Миколайович – магістрант 1 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Лучкова-Вараниця Світлана Олексіївна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Міхалець Андрій Валерійович – студент III-го курсу факультету міжнародних відносин Хмельницького національного університету» (м. Хмельницький).

Непомнящих Ігор Миколайович – магістрант 1 курсу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Нікандров Максим Вадимович – магістрант 2 курсу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Оліх Галина Іванівна - голова циклової комісії фінансових та облікових дисциплін Хмельницького економіко-правового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький)

Рівний Дмитро Володимирович – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Стрембіцька Ганна Михайлівна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Сеїдова Саяра Мірджавад кизи – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Сова Денис Геннадійович - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Трач Оксана Михайлівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Хивчук Надія Леонідівна - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Чорнобай Катерина Юріївна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

ЗМІСТ

Авсісвич А. В. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ.....	2
Васін Д.О. ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ.....	11
Волошин А.А. ОБ'ЄКТ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	19
Гарісвська М.Б. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ.....	27
Глущенко С.О. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	31
Головатюк М.В. ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД.....	36
Гуменюк А.Ф. ВДОСКОНАЛЕНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК ЧИННИК ПОВЕРНЕННЯ ОСНОВНИХ БІСНЕС-АКТИВІВ В УКРАЇНУ	40
Данилюк Р.Т. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	44

Джуравець Н.І. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	51
Димчук С.І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ.....	57
Жданкіна Л.К. ОДНОРІДНІСТЬ ТА ЗУСТРІЧНІСТЬ ЯК УМОВИ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАРАХУВАННЯМ ЗУСТРІЧНИХ ВИМОГ.....	72
Каденко О.О. НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ: МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	83
Когут О.В. ВРАХУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	91
Колосінська В.М. ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	102
Кушнір В.М. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ.....	108
Лучкова-Вараниця С.О., Коцюк В.Д. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ.....	111
Міхалець А.В. ЮРИДИЧНА КОЛІЗІЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ДІТЕЙ	121

Непомнящих І.М. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ.....	124
Оліх Г.І. ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЙКРАЩИХ СВІТОВИХ ПРАКТИК.....	128
Рівний Д.В., Коцюк В.Д. SMM ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ.....	135
Стрембіцька Г.М. МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....	139
Трач О.М. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ДО КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ.....	142
Хивчук Н.Л. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ.....	146
Чорнобай К.Ю. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ.....	153
Сеїдова С.М. УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ.....	159
Сова Д.Г. ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	167

Длужневська М.О.	169
ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІВ (В АСПЕКТІ ДІЯЛЬНОСТІ БПД)	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	175
Зміст.....	184

Наукове видання

Актуальні питання державотворення
та захисту прав людини в Україні
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 8

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. – Вип. 8. – 187 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Технічні редактори

Алла Авсієвич

Художнє оформлення

Валентина Парандій

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)
Ел. адреса: hitaup@ukr.net, taisha1878@gmail.com;
www.maup.km.ua

Здано в набір 24 грудня 2019 р. Підписано до друку 24 грудня 2019 р.
Формат 60x84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 50 прим.